

**SRPSKO UDRUŽENJE ZA KRIVIČNOPRAVNU
TEORIJU I PRAKSU**

**INSTITUT ZA KRIMINOLOŠKA I SOCIOLOŠKA
ISTRAŽIVANJA**

REV IJA

ZA KRIMINOLOGIJU I KRIVIČNO PRAVO

Savet časopisa

Prof. dr Božidar BANOVIĆ- Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Dr Marina BLAGOJEVIĆ- Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Prof. dr Đorđe IGNJATOVIĆ- Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Mr Miroslav IVANOVIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Dr Branislava KNEŽIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Dr Leposava KRON - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Prof. dr Ljubinko MITROVIĆ- Panevropski Univerzitet „APEIRON“ u Banja Luci, Prof. dr Ivana SIMOVIĆ-HIBER - Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu, Dr Momčilo TALIJAN - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Prof. dr Vid JAKULIN - Pravni fakultet Univerziteta u Ljubljani, Janko LAZAREVIĆ - sudija Vrhovnog kasacionog suda Srbije, Akademik Igor Leonidovič TRUNOV - Ruska akademija nauka u Moskvi, Milomir GOVEDARICA, Dr Zlatko NIKOLIĆ, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Mr Dušan DAVIDOVIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu.

Redakcija časopisa

Prof. dr Claus ROXIN - Pravni fakultet Univerziteta u Minhen, Prof. dr Stanko BEJATOVIĆ- Pravni fakultet u Kragujevcu, Prof. dr Miodrag SIMOVIĆ - Pravni fakultet Univerziteta u Banja Luci, Prof. dr Vojislav ĐURĐIĆ - Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Dr Danilo NIKOLIĆ- Ministarstvo pravde Republike Srbije, Prof. dr Drago RADULOVIĆ - Pravni fakultet Univerziteta u Podgorici, Dr Jovan ĆIRIĆ - direktor Instituta za uporedno pravo u Beogradu, Dr Ivana STEVANOVIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Dr Zoran STEVANOVIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Dr Sanja ĆOPIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Dr Vladan JOLDŽIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Dr Olivera PAVIĆEVIĆ- Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Dr Jelena ŽELESKOV-ĐORIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

Glavni i odgovorni urednik časopisa

Prof. dr Zoran STOJANOVIĆ, Pravni fakultet u Beogradu

Urednik časopisa

Dr Zoran STEVANOVIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

Sekretari redakcije časopisa

Dr Ana BATRIĆEVIĆ – Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

ISSN 1820-2969

Časopis izdaje: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

Časopis izlazi tri puta godišnje. Radove i ostalu poštu u vezi sa časopisom slati na adresu:
REVIJA ZA KRIMINOLOGIJU I KRIVIČNO PRAVO,
Beograd, Ulica Kraljice Natalije br. 45. E-mail: sukp@sezampro.rs
Rukopisi se ne vraćaju

U troškovima izdanja časopisa učestvovalo je Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog
razvoja Republike Srbije, Ministarstvo pravde i državne uprave Republike Srbije
i Prvosudna akademija u Beogradu

Štampa i priprema: „KULTURA PRINT“ Beograd.
Tiraž: 500 primeraka

Editorial council

Professor Božidar BANOVIĆ, PhD – Faculty of Law, University of Kragujevac, Marina BLAGOJEVIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Milena DAVIDOVIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Professor Đorđe ĐORĐEVIĆ, PhD – Academy of Criminalistics and Police Studies, Belgrade, Professor Đorđe IGNJATOVIĆ, PhD – Faculty of Law, University of Belgrade, Miroslav IVANOVIĆ, MA – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Jasmina KIURSKI, MA – Deputee Public Prosecutor, Appellate Public Prosecutor Office, Belgrade, Branislava KNEŽIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Lepasava KRON, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Professor Ljubinko MITROVIĆ, PhD – Pan – European University „APEIRON“, Banja Luka, Professor Drago RADULOVIĆ, PhD – Faculty of Law, University of Podgorica, Professor Ivana SIMOVIĆ-HIBER, PhD – Faculty of Security Studies, University of Belgrade, Momčilo TALIJAN, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Siniša VAŽIĆ – Judge, Court of Appeal, Belgrade

Editorial board

Professor Stanko BEJATOVIĆ, PhD – Faculty of Law, University of Kragujevac, Professor Marc COOLS, PhD – University of Brussels, Professor Claus ROXIN, PhD – Faculty of Law, University of Munich, Jovan ĆIRIĆ, PhD – Institute of Comparative Law, Belgrade, Sanja ĆOPIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Dušan DAVIDOVIĆ, MA – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Professor Vid JAKULIN, PhD – Faculty of Law, University of Ljubljana, Vladan JOLDŽIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Professor Dragan JOVAŠEVIĆ, PhD – Faculty of Law, University of Niš, Academic Igor LEONIDOVIĆ Trunov – Russian Academy of Sciences, Moscow, Olivera PAVIĆEVIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Maja SAVIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Professor Miodrag SIMOVIĆ, PhD – Faculty of Law, University of Banja Luka, Ivana STEVANOVIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Professor Zoran STOJANOVIĆ, PhD – Faculty of Law, University of Belgrade, Professor Milan ŠKULIĆ, PhD – Faculty of Law, University of Belgrade

Editor in chief

Zoran STEVANOVIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research,
Belgrade

Editor

Professor Vojislav ĐURĐIĆ, PhD – Faculty of Law, University of Niš

Secretaries of the redaction

Ana BATRIĆEVIĆ, PhD – Institute of Criminological and
Sociological Research, Belgrade

Aleksandra ILIĆ – Faculty of Security Studies, University of Belgrade

ISSN 1820-2969

The Review is issued by: Serbian Association for Theory and Practice of Criminal Law
and Institute of Criminological and Sociological Research in Belgrade.

The Review is published three times a year.
Send scientific articles and other papers relevant for the Review to the following address:
REVIEW OF CRIMINOLOGY AND CRIMINAL LAW,
Belgrade, No. 45, Kraljice Natalije Street, or via E-mail: sukp@sezampro.rs
Manuscripts are not returned.

The Ministry of Education, Science and Technological Development and Judicial
Academy in Belgrade participated in the coverage of this Review's publishing costs.

Printed and arranged by: "KULTURA PRINT", Belgrade
Number of prints: 500

**REVIJA
ZA KRIMINOLOGIJU I KRIVIČNO PRAVO**

VOL 51. BR. 1

BEOGRAD

JANUAR-APRIL 2013.

UDK 334

ISSN 1820-2969

S A D R Ž A J

Č L A N C I :

1. Miodrag SIMOVIĆ: Oduzimanje imovine pribavljene krivičnim djelom, sa posebnim osvrtom na odluke ustavnog Suda Bosne i Hercegovine 9
2. Vid JKULIN: Pojednostavljenje forme postupanja i krivičnoprocesno zakonodavstvo Slovenije 33
3. Emir ČOROVIĆ: Neke pravnoteorijske dileme u vezi sa kažnjavanjem maloletnika 49
4. Zoran STAVANOVIĆ: Internet zavisnost – od igre do patalogije 63
5. Aleksandar BOŠKOVIĆ: Analiza primene pojedinih adversarijalnih krivičnoprocesnih instituta u kontinentalnom krivičnom procesnom zakonodavstvu 75
6. Zvonko FIŠER: Javni Tužilac kao subjekat pojednostavljenih krivičnih postupaka u Sloveniji 95
7. Tadija BUBALOVIĆ: Hrvatsko kazneno zakonodavstvo i skraćeni kazneni postupci 115
8. Prikaz konferencije 151

Akademik prof. dr Miodrag N. SIMOVIĆ,
Potpredsjednik Ustavnog suda
Bosne i Hercegovine i
profesor Pravnog fakulteta u Banjoj Luci

Originalni naučni rad
UDK:
Primljeno:

ODUZIMANJE IMOVINE PRIBAVLJENE KRIVIČNIM DJELOM, SA POSEBNIM OSVRTOM NA ODLUKE USTAVNOG SUDA BOSNE I HERCEGOVINE

Nakon deset godina važenja novog krivičnog zakonodavstva, akumulirala se značajna praksa sudova u Bosni i Hercegovini. Jedan dio te prakse odnosi se i na slučajeve nedopustivosti bogaćenja izvršenjem krivičnog djela. U tom kontekstu, okosnicu novih zakona čini odredba da niko ne smije zadržati imovinsku korist koju je ostvario krivičnim djelom. Nakon pravnosnažne sudske presude kojom se optuženi proglašava krivim za učinjeno krivično djelo, oduzeće se i protivpravno ostvarena imovinska korist. To treba da djeluje i preventivno na potencijalne učinioce krivičnih djela. S druge strane, problem prepoznavanja takve imovinske koristi multiplicira se svjetskim trendom brisanja granica.

U radu se analizira novija praksa Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u vezi sa imovinskom koristi ostvarenom krivičnim djelom, a tom koristi se sudovi moraju baviti tokom cijelog krivičnog postupka. U toj praksi Ustavnog suda Bosne i Hercegovine su se proteklih godina dogodili mnogi značajni pomaci, i to posebno po raznim aspektima razvijenim kroz tumačenje prava sadržanih u članu 6 .Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i člana 1. Protokola broj 1 uz ovu konvenciju.

Nakon opšteg pregleda prakse Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, razvijene kroz tumačenje ustavnih prava u praksi sudova u Bosni i Hercegovini, analizira se stepen do kojeg su oni implementirani u bh. pravo i praksu. Uz pregled bh. slučajeva u kojima se Ustavni sud Bosne i Hercegovine bavio povredama ustavnih prava, rad upozorava i na još uvijek otvorena pitanja i teme u kojima bi se pitanje kompatibilnosti sa zahtjevima iz Konvencije moglo pojaviti u budućnosti. Uz dijagnozu individualnih poteškoća, na kraju rada daju se opšte mjere koje bi se trebale uzeti u obzir u reformskim nastojanjima u kojima je utvrđivanje i oduzimanje imovinske koristi važno ne samo sa aspekta suzbijanja i prevencije kriminaliteta, nego i činjenice da će se oduzimanjem imovinske koristi zakonodavac i u budućnosti sve više i ozbiljnije baviti. To nameće vrijeme i pojave sve sofisticiranijeg i organizovanijeg kriminaliteta sve češće motivisanog sticanjem velikih iznosa imovinske koristi ostvarenih krivičnim djelima.

Ključne riječi: imovinska korist, krivično djelo, Ustavni sud Bosne i Hercegovine, pravo na pravično suđenje, pravo na imovinu, Bosna i Hercegovina.

1. Uvod

Oduzimanje imovinske koristi koja je proistekla iz izvršenja krivičnih djela ima svoje uporište u osnovnom pravnom načelu prema kojem niko ne može zadržati protivpravno stečenu imovinsku korist. Riječ je o osnovnom principu krivičnog zakonodavstva.¹ Oduzimanje nezakonito stečene imovine i prava stečenih ovom vrstom protivpravnih ponašanja jeste samo jedan oblik sveukupnih nastojanja nadležnih državnih organa da se efikasno suprotstavljaju kriminalitetu. To neposredno proizilazi i iz činjenice da je oduzimanje prihoda stečenih krivičnim djelom od posebne važnosti u borbi protiv korupcije, organizovnog kriminaliteta, pranja novca i drugih oblika privrednog kriminaliteta.²

1 U razvoju krivičnog zakonodavstva koje se primjenjivalo na teritoriji Bosne i Hercegovine oduzimanje imovinske koristi uvedeno je kao krivična sankcija novelom Krivičnog zakonika iz 1959. godine i tada je dobilo status mjere bezbjednosti. Do tog vremena poštovano je načelo da niko ne može zadržati imovinsku korist pribavljenu krivičnim djelom, ali se to načelo provodilo na osnovu posebnih propisa kod pojedinih krivičnih djela ili kroz izricanje mjere bezbjednosti oduzimanja predmeta koja je obuhvatala i oduzimanje predmeta koji su dobijeni kao nagrada za izvršenje krivičnog djela.

2 Novosel, 740.

Oduzimanje imovinske koristi opravdano je uvećanjem imovine optuženog u trenutku izvršenja krivičnog djela, a da li je optuženi poslovanjem uspio zadržati tu imovinu, nema relevantan značaj za primjenu zakona.³

Kao rezultat nastojanja da se pojava kriminaliteta stavi pod kontrolu, javljaju se i brojni međunarodni ugovori koji u svojim odredbama predviđaju usvajanje takvih mjera u nacionalnim zakonodavstvima država članica kojima će se omogućiti efikasno, blagovremeno i zakonito oduzimanje imovinske koristi pribavljenjem izvršenjem krivičnih djela. Među pobrojanim instrumentima posebno mjesto imaju Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nezakonite trgovine drogama i psihotropnim materijama (1988), Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta (2000), Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije (2004) i Konvencija Vijeća Evrope o pranju, traganju, privremenom oduzimanju i oduzimanju prihoda stečenog krivičnim djelom (1990)⁴. Krajem 2007. godine⁵ Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvenciju Vijeća Evrope o pranju, otkrivanju, privremenom oduzimanju i

3 Vrhovni sud Republike Hrvatske I, Kž 527/09-3 od 3. septembra 2009. godine.

4 Države članice Vijeća Evrope su 8. novembra 1990. godine u Strazburu utvrdile tekst Konvencije o pranju, traganju, privremenom oduzimanju i oduzimanju prihoda stečenog krivičnim djelom. Već samom preambulom Konvencije otvorena je mogućnost pristupanja ovoj konvenciji i drugim državama koje nisu članice Vijeća Evrope. Ratio Konvencije je u potrebi vođenja zajedničke kriminalne politike, te činjenici da teška krivična djela sve više postaju međunarodni problem, što zahtijeva savremene i efikasne metode na međunarodnom nivou, a jedna od ovih metoda je i lišavanje prihoda izvršenjem krivičnog djela.

Konvencija određuje i pojam nezakonitog prihoda. To je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom, a koja se može sastojati od bilo koje vrste imovine. Sam pojam imovine može se sastojati u stvarima ili u pravima. U odnosu na stvari, to može biti pokretna ili nepokretna imovina, a što se tiče prava – može se raditi bilo o pravnim aktima ili o dokumentima kojima se dokazuje naslov ili pravo na takvu imovinu.

Konvencija pod pojmom oduzimanja označava „kaznu ili mjeru određenu od suda nakon provođenja sudskog postupka za jedno ili više krivičnih djela”. To mora za posljedicu imati konačno lišavanje imovine pribavljene izvršenjem takvog krivičnog djela, a takvo oduzimanje može biti izrečeno samo vezano uz utvrđenje da je krivič????????????????????????????????????, zakonska rješenja država potpisnica moraju sprečavati svaki oblik trgovanja, prenošenja ili raspolaganja takvom imovinom.

Konvencija (član 6) nalaže obavezu članicama potpisnicama Konvencije da u nomenklaturu svog krivičnog zakonodavstva uvedu krivična djela kojima se sankcioniše ponašanje osoba, a koje za cilj ima prikrivanje ili maskiranje nezakonitog porijekla imovine, prirode, mjesta raspolaganja ili premještanja takve nezakonito stečene imovine, te samo sticanje, posjedovanje ili upotrebu imovine za koju se zna da u vrijeme primanja predstavlja nezakoniti prihod.

5 Ova konvencija je ratifikovana na sjednici Predsjedništva BiH, održanoj 12. novembra 2007. godine (www.predsjednistvobih.ba/zaklj/sjed/1/Template.aspx?cid=11362...).

konfiskaciji dobiti stečene kriminalnim radnjama i o finansiranju terorizma.⁶ Uz to, Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije iz 2003. godine, u članu 20. sadrži odredbu koja se odnosi na inkriminisanje nezakonitog bogaćenja javnih službenika.

O značaju ove problematike svjedoči i dokument pod nazivom „Sprečavanje i kontrola organizovanog kriminaliteta: Strategija Evropske unije za početak novog milenijuma“.⁷ U njemu je ukazano na neophodnost oduzimanja imovine stečene kriminalom, uz obrazloženje da sticanje finansijske koristi predstavlja jedan od osnovnih motiva za vršenje teških krivičnih djela. Prihod od nezakonitih aktivnosti služi za finansiranje novih kriminalnih aktivnosti ili se pere u cilju unošenja u legalne ekonomske tokove.⁸ Da se radi o iznosima koji često premašuju budžete pojedinih država, potvrđuje istraživanje čiji su rezultati objavljeni krajem 2003. godine u časopisu „*Economy*“, prema kojem je italijanska mafija te godine ostvarila promet od 85 milijardi evra, dok je ukupna vrijednost mafijaške imovine procijenjena na oko 1.000 milijardi evra.⁹ Riječ je o iznosu čijom konfiskacijom bi Italija svoj javni dug svela na nulu.

Međutim, treba imati na umu da se u praktičnoj primjeni mjere oduzimanja nezakonito stečene imovinske koristi nadležni državni organi u pojedinim državama susreću sa nizom problema različite prirode.¹⁰ Razlog je što je oduzimanje imovinske koristi stečene krivičnim djelom veoma složen institut, koji zahtijeva dosta vremena i njegova primjena u praksi (pogotovo u fazi izvršenja sudskih odluka kojima je naloženo oduzimanje takve koristi) nužno iziskuje znatna finansijska sredstva!¹¹

2. Oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine

U Bosni i Hercegovini nije potpuno proveden pravni okvir za zapljenu imovine, a oduzimanje imovine stečene krivičnim djelima i dalje je

6 Bosna i Hercegovina je ratifikovala cjelokupan tekst ove konvencije, dok su je neke države ratifikovale, ali su u isto vrijeme zadržale pravo da ne primjenjuju njen član 3. stav 4, jer nije u skladu sa njihovim nacionalnim zakonodavstvom. Navedeni dio člana 3. Konvencije određuje da će svaka strana usvojiti takve zakonodavne ili druge mjere kojima zahtijeva da za teško krivično djelo ili djela definisana nacionalnim zakonodavstvom, učinilac krivičnog djela pruži dokaze o izvoru navedene imovinske koristi ili druge imovine koja se može oduzeti – ukoliko je taj zahtjev u skladu sa načelima njenog nacionalnog zakonodavstva.

7 “The prevention and control of organised crime: a European Union strategy for the beginning of the new millennium”, OJ EC, C 124 Volume 43, 3 May 2000.

8 Golobinek, (2007), 15.

9 Navedeno prema Laudati, 3 i 4.

10 Mujanović, 2.

11 Cribb, 180.

neujednačeno na čitavoj teritoriji države.¹² Državni propisi koji definišu ovu oblast jesu Krivični zakon BiH¹³, Zakon o krivičnom postupku BiH¹⁴, Zakon BiH o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera¹⁵ i Zakon o izvršnom postupku BiH pred Sudom BiH¹⁶. Na nižim nivoima ti propisi su, prije svega, entitetski krivični zakoni¹⁷ i Krivični zakon Brčko Distrikta BiH¹⁸, te Zakon o oduzimanju imovine stečene izvršenjem krivičnog djela Republike Srpske¹⁹. Uz sve to, ipak, nedostaju djelotvorne strukture za upravljanje oduzetom imovinom i njeno održavanje.²⁰

Krivičnim zakonom BiH iz 2003. godine prvi put je u zakonodavstvo Bosne i Hercegovine uveden i institut proširenog oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom.²¹ Taj institut je detaljnije određen izmjenama i dopunama Krivičnog zakona BiH iz 2010. godine.²² Temelj za oduzimanje imovinske koristi proistekle iz krivičnog djela jeste princip da niko ne može zadržati takvu imovinsku korist, a da će se ta korist oduzeti sudskom odlukom kojom je utvrđeno da je krivično djelo učinjeno, pod uslovima propisanim ovim

12 Parlamentarna skupština BiH, 3.

13 „Službeni glasnik BiH“, br. 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07 i 8/10.

14 „Službeni glasnik BiH“, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09 i 93/09.

15 Prečišćeni tekst („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 12/10). Izvor internetska stranica „Službenog lista BiH“ www.slist.ba/.

16 „Službeni glasnik BiH“, br. 18/03. U ovom zakonu sadržane su i privremene mjere obezbjeđenja. Zakon pravi razliku između obezbjeđenja novčanog i nenovčanog potraživanja, pri čemu u oba slučaja kao neophodni uslov za primjenu ovog pravnog instituta postavlja da je izvršni povjerilac učinio vjerovatnim postojanje potraživanja i opasnost da će bez takve mjere izvršni dužnik osujetiti ili znatno otežati naplatu potraživanja, time što će svoju imovinu, odnosno svoja sredstva otuđiti, prikriti ili na drugi način njima raspolagati.

17 Krivični zakon Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10) i Krivični zakon Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06 i 73/10).

18 „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 10/03, 45/04, 06/05 i 21/10.

19 „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 12/10. Ovaj zakon uvodi neka pojednostavljena prijašnjih odredaba vezanih za oduzimanje protivpravno stečene imovinske koristi, te uređuje i ona pitanja koja u ranijim propisima nisu bila uređena. Nezakonito stečena imovina od sada će se brže i jednostavnije oduzimati vlasnicima, te će se, nakon pravnosnažnosti sudske presude, prenositi u vlasništvo Republike Srpske.

20 Izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine u 2011. godini, izvor – internetska stranica Direkcije za evropske integracije Bosne i Hercegovine: http://www.dei.gov.ba/bih_i_eu/najvazniji_dokumenti/dokumenti_eu/Archive.aspx?template_id=14&pageIndex.

21 Opširnije o pretpostavci nevinosti osumnjičenog, odnosno optuženog i inverziji tereta dokazivanja u praksi Evropskog suda za ljudska prava u materiji oduzimanja imovinske koristi ostvarene krivičnim djelom vid. Ivičević-Karas, (2007), 26-29 i Ivičević-Karas, (2011), 77-79.

22 „Službeni glasnik BiH“, br. 8/10.

zakonom (član 110. Krivičnog zakona BiH). Kada se krivični postupak vodi za krivična djela iz glava XVII, XVIII, XIX, XXI, XXIa i XXII ovog zakona²³, sud može odlukom iz člana 110. stav 2. oduzeti i onu imovinsku korist za koju tužilac pruži dovoljno dokaza da se opravdano vjeruje da je takva imovinska korist pribavljena izvršenjem ovih krivičnih djela, a učinilac nije pružio dokaze da je korist pribavljena zakonito.

Međutim, odmah nakon stupanja na snagu novog krivičnog zakonodavstva iz 2003. godine pojavile su se u BiH dileme u pogledu toga radi li se ovdje o proširenom oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, posebno usljed nejasnoća šta se ima smatrati „odvojenim postupkom” u kojem sud može oduzimati imovinsku korist? Prema sada važećoj zakonskoj odredbi, oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom se nalaže odlukom Suda BiH kojom je utvrđeno da je učinjeno krivično djelo. To je opšti uslov kojem mora udovoljiti odluka o oduzimanju imovinske koristi. Podloga za tu odluku (1) mora biti u izreci presude kojom se optuženi oglašava krivim, (2) ne smije izlaziti van okvira krivičnog djela utvrđenog u sudskoj odluci i (3) mora voditi računa o tome da li je podnesen imovinskopравни zahtjev.²⁴

Osnov za oduzimanje takve imovinske koristi je činjenica da je takva korist pribavljena izvršenjem krivičnog djela. Takvo pribavljanje imovinske koristi može se sastojati bilo u uvećanju imovine ili sprečavanju umanjavanja imovine ili u otklanjanju prepreka za ostvarenje imovinske koristi.

Inicijativa za primjenu ovog instituta je na postupajućem tužiocu koji treba pružiti dokaze koji ukazuju na sumnju da se radi o koristi koja je stečena izvršenjem pobrojanih krivičnih djela. Ukoliko Sud BiH prihvati taj prijedlog, teret dokazivanja je (i) na učinioocu koji bi trebao pružiti dokaze da je imovinska korist stečena na zakonit način. Radi se o svojevrsnoj podjeli tereta dokazivanja između tužioca i učinioca krivičnog djela. Za izricanje mjere oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom nije odlučno šta je učinilac krivičnog djela sa takvom korišću napravio, a jednako tako nije odlučno da li učinilac tog djela ima neku imovinu ili prihod iz čega bi se ova mjera mogla lakše izvršiti.

Na osnovu člana 392. stav 1. Zakona o krivičnom postupku BiH, tužilac je dužan u toku postupka prikupljati dokaze i izviđati okolnosti koje su važne za utvrđivanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. Sud je dužan utvrditi da li je izvršenjem krivičnog djela postignuta imovinska korist, uzročnu vezu između

23 Radi se o krivičnim djelima: protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom; protiv privrede i jedinstva tržišta; iz oblasti carina; korupcije i djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti; povrede autorskih prava; protiv oružanih snaga Bosne i Hercegovine; dogovor, pripremanje, udruživanje i organizovani kriminal.

24 Pavišić et. al. (2007), 267.

izvršenog krivičnog djela i ostvarene imovinske koristi, ko je sve imovinsku korist ostvario, u čemu se imovinska korist sastoji, visinu ostvarene imovinske koristi i da li je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom prenesena na osobe različite od učinioaca krivičnog djela. Ovo je dužnost suda nezavisno od toga da li je oštećeni postavio imovinskopravni zahtjev. Radi se o činjeničnim pitanjima prilikom kojih utvrđenja nije nužno potrebna aktivnost i prijedlog tužioca, jer je obaveza suda da po službenoj dužnosti prikupi dokaze i istražuje okolnosti koje su važne za utvrđivanje imovinske koristi. Dakle, ovdje se radi o posebnom adhezijskom postupku koji se vodi po službenoj dužnosti u okviru glavnog krivičnog postupka.²⁵

U pogledu načina oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, zakonom je propisano da je predmet oduzimanja svaki oblik stečene imovinske koristi (novac, predmeti od vrijednosti i svaka druga stečena imovinska korist).²⁶ Radi se o onoj materijalnoj koristi do koje je učinilac krivičnog djela došao ili koju je dobio od druge osobe da bi izvršio krivično djelo, uopšte o materijalnoj koristi do koje je izvršenjem krivičnog djela došao bilo koji pojedinačni učinilac ili učesnik u izvršenju krivičnog djela, kao i o situaciji kada se imovinska korist ostvarena krivičnim djelom po bilo kojem pravnom osnovu nalazi kod treće osobe, a nije stečena u dobroj vjeri.²⁷

U kontekstu utvrđivanja iznosa imovinske koristi koju treba oduzeti, praksa sudova je da primjenjuju tzv. neto načelo, prema kojem je iznos nezakonito pribavljene imovinske koristi jednak dobiti od koje se odbijaju nastali troškovi.²⁸ To znači da će od ukupnog iznosa pribavljene koristi biti odbijeni stvarni troškovi koje je učinilac snosio, odnosno neposredno uložio u ostvarivanje imovinske koristi. Pri tome, ovi troškovi moraju nastati kao posljedica učiniočeve dopuštene, zakonite djelatnosti i biti nužni. Lični trud koji je učinilac uložio u kriminalnu aktivnost, ne može se uzeti u obzir pri odbijanju troškova prilikom utvrđivanja imovinske koristi stečene krivičnim djelom.²⁹ To

25 Gusić, 3.

26 Krivično zakonodavstvo ne predviđa zastaru provođenja ovako izrečene mjere već se u odnosu na ovakvu zastaru primjenjuju opšte odredbe imovinskog prava o zastari potraživanja utvrđenih sudskim odlukama.

27 Gusić, 2.

28 Mujanović, 11.

29 „Kako niko ne može zadržati imovinsku korist ostvarenu krivičnim djelom, sud je, u uslovima ispunjenja zakonskih pretpostavki, obavezan izreći oduzimanje imovinske koristi time da u toku postupka mora biti sa sigurnošću utvrđeno da li oduzeti novac od optuženog uistinu predstavlja imovinsku korist koju je pribavio izvršenjem krivičnog djela, u konkretnom slučaju prodajom opojnih droga, a što, za sada, nije sa sigurnošću utvrđeno. U ponovljenom postupku prvostepeni sud će otkloniti navedene nedostatke, provesti već izvedene dokaze, savjesno ocijeniti obranu optuženog (u kojoj on tvrdi da novac koji je oduzela policija ne potiče od prodaje droge), pa ako utvrdi da su ispunjeni zakonski uslovi za oduzimanje imovinske koristi – dužan je utvrditi koliko ta korist iznosi, odbijajući nabavnu cijenu droge koja ulazi u sastav vrijednosti droge, a taj trošak optuženi je neminovno morao imati“ (Vrhovni sud Republike Hrvatske, broj I Kž-856/1999-8 od 8. marta 2000. godine).

sveukupno znači da se ne priznaju troškovi koje je učinilac imao, a ulaze u samu radnju izvršenja predmetnog krivičnog djela.³⁰ Ako je u izvršenju krivičnog djela učestvovalo više učinilaca, imovinska korist će se oduzeti samo od onih kojima je korist pribavljena, a ako je korist pribavljena svima, oduzeće se od svih, ali prema visini za svakog pojedinačno, a ukoliko se ne može utvrditi da bi neko ostvario više, a neko manje, onda će učinioци plaćati korist koju su zajedno postigli – u jednakim dijelovima.³¹

U slučaju da nije moguće oduzeti imovinsku korist za koju je utvrđeno da je nastala izvršenjem krivičnog djela, učinilac je dužan isplatiti novčani iznos koji je srazmjeran pribavljenoj imovinskoj koristi. U pravilu se imovinska korist oduzima i od trećih osoba na koje je prenesena, osim u slučajevima kada se dokaže da su te osobe nastupale *bona fide* prema takvoj koristi. Treća osoba postupuje *mala fide* jedino ako je do određene koristi došla bez naknade ili uz naknadu koja očito ne odgovara stvarnoj vrijednosti dobijenog.³² Zakonski uslov za oduzimanje takve koristi od trećih lica je da je ta osoba znala ili mogla znati da se radi o imovinskoj koristi pribavljenoj krivičnim djelom.

3. Praksa Ustavnog suda Bosne i Hercegovine

Temom oduzimanja imovinske koristi stečene krivičnim djelom Ustavni sud Bosne i Hercegovine³³ se bavio u kontekstu prava na imovinu zaštićenog članom II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine i članom 1. Protokola broja 1 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda³⁴. Takođe, ovakvih predmeta u dosadašnjoj praksi nije bilo mnogo, jer se do sada u svega šest odluka pokretalo ovo pitanje.

Odlukom broj AP 3388/06 Ustavni sud je zauzeo vodeći stav po ovom pitanju tako da su se ostali predmeti rješavali u skladu sa stavom zauzetim u ovom predmetu. Ova odluka je usvojena 17. marta 2009. godine, pa se može reći da se Ustavni sud tek počeo baviti ovakvim pitanjima.

(1) U predmetu broj **AP 3388/06** Sud BiH je apelanta proglasio krivim zbog produženog krivičnog djela – trgovine ljudima iz člana 186. stav 2. u vezi sa stavom 1. Krivičnog zakona BiH³⁵ i članom 54. KZBiH, te mu utvrdio kaznu zatvora u trajanju od osam godina. S obzirom na to da je apelantu prema

30 Garačić, (2008), 65.

31 Vrhovni sud Republike Hrvatske, I Kž 701/2003-8 od 10. decembra 2003. godine.

32 Gusić, 10.

33 U daljnjem tekstu: Ustavni sud.

34 U daljnjem tekstu: Evropska konvencija.

35 U daljnjem tekstu: KZ BiH.

pravnosnažnoj presudi Kantonalnog suda u Mostaru, broj K-3/02 od 25. marta 2004. godine, utvrđena kazna zatvora u trajanju od četiri godine, Sud BiH je primjenom odredaba iz člana 53. KZBiH apelanta osudio na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 11 godina i šest mjeseci. Na osnovu člana 110, u vezi sa članom 11. stav 1. KZBiH, od apelanta je oduzeta imovinska korist pribavljena izvršenjem krivičnog djela, i to stan u Ulici braće Fejić broj 58 u Mostaru koji je izgrađen novčanim sredstvima u iznosu od 61.481,55 KM, kao dijelom imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, te je apelant obavezan da isplati iznos od 45.000 KM na ime imovinske koristi pribavljene izvršenjem krivičnog djela.

Sud BiH je zaključio da je apelant, prema tač. 1, 2. i 3. optužnice, počinio produženo krivično djelo trgovine ljudima. On je u dužem periodu počinio više istovrsnih krivičnopравnih radnji, koja svaka zasebno sadrži bitna obilježja bića ovog djela. Vrbovao je maloljetne ženske osobe, kao i jednu punoljetnu, s namjerom da njihovim izrabljivanjem i iskorištavanjem pribavi sebi imovinsku korist, što je konačno i ostvario. U obrazloženju presude Sud BiH je naveo da je, nakon provedenog dokaznog postupka u kojem je saslušao mnogobrojne svjedoke optužbe i odbrane, te proveo razna vještačenja i izvršio uvid u mnogobrojne materijalne dokaze, utvrđeno da je apelant na način opisan u dispozitivu presude počinio krivično djelo koje mu je stavljeno na teret. Naime, u toku postupka oštećene su navele da su poznavale apelanta i da su pružale seksualne usluge za novac. Sud je izjave oštećenih, odnosno način na koji su opisivale svoj odnos s apelantom, prihvatio kao vrlo uvjerljive i jasne. Oštećene su u iskazima navele da su na poslove s apelantom pristale iz straha za svoj život i život svoje porodice. Iskazi oštećenih potvrđeni su drugim iskazima, kao što je npr. iskaz svjedoka – vlasnika motela. Iz saglasnih iskaza oštećenih Sud je utvrdio način na koji su „radile“, odnosno pružale seksualne usluge za dnevni iznos od 400 KM, koliko su morale zaraditi za apelanta. Osim toga, Sud je na osnovu izjava svjedoka utvrdio da su oštećene bile podređene apelantu i da su htjele pobjeći od njega. Sud je na osnovu nalaza vještaka utvrdio da je apelantova zarada u navedenom periodu bila najmanje 100.000 KM.

Apelant je naveo da su se povrede prava iz čl. 6. i 7. Evropske konvencije „reflektovale“ i u kršenju apelantovog prava na imovinu. Ustavni sud je utvrdio da u predmetnom slučaju nije došlo do povrede prava na pravično suđenje iz člana 6 Evropske konvencije i prava da se niko ne može smatrati krivim za krivično djelo nastalo činjenjem ili nečinjenjem koje nije predstavljalo krivično djelo u vrijeme izvršenja, prema nacionalnom ili međunarodnom pravu (član 7. Evropske konvencije).

Kažnjavanje samo na osnovu zakona. Garancija sadržana u članu 7. Evropske konvencije jeste jedan od osnovnih činilaca vladavine prava i zauzi-

ma istaknuto mjesto u sistemu zaštite prava zaštićenih Evropskom konvencijom. Član 7. Evropske konvencije se mora tumačiti i primjenjivati na način kojim se osigurava uspješna zaštita protiv arbitrarnog gonjenja, osude i kazne. Opseg člana 7. Evropske konvencije je određen konceptom „krivičnog djela” i konceptom „teža kazna”. Očigledno je da je značenje riječi „krivično djelo” tijesno povezano s pojmom „krivične optužbe” iz člana 6. Evropske konvencije. Pojam „kazne” treba tumačiti autonomno – da bi se zaštita koja proizlazi iz člana 7. učinila efektivnom. Kako bi kazna mogla da se podvede pod član 7. Evropske konvencije, ona mora biti nametnuta nakon presude za „krivično djelo”.

Ustavni sud ukazuje da je cilj člana 7. Evropske konvencije da ponudi „suštinske garancije” protiv samovoljnog gonjenja, presuđivanja i kažnjavanja. Osim principa *nullum crimen sine lege* i *nulla poena sine lege*, Evropski sud za ljudska prava³⁶ je uspostavio i treći, a to je da organ vlasti koji primjenjuje krivični zakon neće taj zakon tumačiti preširoko, odnosno analogijom, osim ako takva primjena ne ide u prilog optuženom. Iz ovog trećeg principa slijedi, prema Evropskom sudu, da će zakonodavstvo jasno formulirati normu krivičnog zakona.³⁷ Prema tome, samo zakon može propisati krivično djelo. Njegove odredbe moraju biti dovoljno predvidive i pristupačne.³⁸ Ovaj zahtjev služi da se izbjegne da se krivična presuda zasniva na pravnoj normi za koju to lice nije moglo ili barem nije moralo biti unaprijed svjesno. On je ispunjen tamo gdje formulacija te odredbe, ako je potrebno i pomoću sudskog tumačenja, pojedincu jasno navodi kakvo će ga ponašanje učiniti podložnim gonjenju.³⁹

Ustavni sud ukazuje na neophodnost da se zahtijeva kvalitet, pristupačnost i predvidivost zakona koji se primjenjuju i nezaobilazni element sudskog tumačenja s ciljem razjašnjenja eventualno spornih odredaba i davanja određenim pojmovima smisla i svrhe u stvarnom životu, što i jeste suština reguliranja ljudskih ponašanja zakonima.

U konkretnom slučaju apelant izričito navodi da djelo za koje je osuđen u vrijeme izvršenja nije predstavljalo krivično djelo, jer mu se stavlja na teret izvršenje krivičnih djela „trgovine ljudima” i „pranja novca”, koja su definisana tek u KZ BiH koji je stupio na snagu 1. marta 2003. godine.

Ustavni sud primjećuje da je Sud BiH, odlučujući o apelantovoj žalbi, zaključio da je član 4. KZBiH, tj. odredbe koje definišu vremensko važenje krivičnog zakona, u postupku pravilno primijenjen. Sud BiH je naveo da je

36 U daljem tekstu: Evropski sud.

37 Vid. Evropski sud, Kokkinakis, presuda od 25. maja 1993. godine, serija A, broj 260-A, str. 22.

38 Vid. Evropski sud, G. protiv Francuske, presuda od 27. septembra 1995. godine, serija A, broj 325-B, str. 38.

39 Vid. Evropski sud, Kokkinakis, presuda od 25. maja 1993. godine, serija A, broj 260-A, str. 22.

krivično djelo trgovine ljudima kompleksno i trajno krivično djelo. Posljedice navedenog krivičnog djela traju sve dok traje protivpravno stanje nastalo njegovim izvršenjem, te, u skladu sa tim, čak i kada je djelo dovršeno u formalno-pravnom smislu, u materijalnopravnom smislu krivično djelo nije dovršeno sve dok traje nastalo protivpravno stanje, a u konkretnom smislu to je podređenost i iskorištavanje žrtve. Dakle, prema stavu Suda BiH i u situaciji kada su radnje poduzete prije stupanja na snagu KZBiH, ali posljedica traje nakon stupanja na snagu KZBiH, ukupni kriminalni događaj treba vezati i pravno vrednovati po KZBiH, odnosno po članu 186. stav 2. u vezi sa članom 1.

Ustavni sud zapaža da je KZ BiH, koji je primijenjen u apelantovom slučaju, stupio na snagu 1. marta 2003. i definisao krivična djela trgovine ljudima i pranja novca, za koja je apelant osuđen. U presudi Suda BiH je navedeno da je apelant krivično djelo počinio u toku 2002. i 2003. godine, dakle, prije i poslije stupanja na snagu zakona. Sud BiH je naveo da se radi o takvom krivičnom djelu koje je trajalo i u momentu stupanja na snagu KZ BiH. Kako je Sud BiH nesumnjivo utvrdio u toku postupka, apelant je određene radnje izvršenja preduzimao u martu, aprilu, pa čak i julu 2003. godine, dakle nakon stupanja na snagu KZ BiH.

Ustavni sud podsjeća i na stav koji je zauzeo Evropski sud u predmetu *S. W. protiv Velike Britanije*⁴⁰, u kojem je utvrđeno da nema povrede prava iz člana 7. Evropske konvencije. Naime, u navedenom predmetu apelant se žalio da je osuđen za krivično djelo silovanja supruge, za koje je u momentu kada je počinjeno imao imunitet, tj. nije bio krivično odgovoran. Međutim, Evropski sud je našao da odluka domaćih sudova predstavlja „razumno predvidljiv razvoj zakona“ i da zbog karaktera silovanja, kao izuzetno ponižavajućeg, podnosilac predstave ne može tvrditi da je izložen arbitrarnom gonjenju. Ustavni sud smatra da se ovakav stav može u cijelosti primijeniti i na konkretan slučaj. Osim toga, kako je to Sud BiH i obrazložio, u vrijeme kada je KZBiH stupio na snagu apelant je još „činio“ krivično djelo koje mu je stavljeno na teret i koje je, kako je rečeno, trajnog karaktera, te je prema tom zakonu i osuđen. Ustavni sud smatra da je ovakav stav Suda BiH u skladu sa principima člana 7. Evropske konvencije, kao i da se ni u kojem slučaju ne može raditi o povredi cilja zbog kojeg je član 7. utjelovljen, a to je „da ponudi suštinske garancije protiv samovoljnog gonjenja, presuđivanja i kažnjavanja“. Osim toga, Ustavni sud podsjeća na praksu Evropskog suda prema kojoj je na domaćim sudovima da utvrde šta predstavlja „krivično djelo“, a što je Sud BiH u konkretnom slučaju uradio.

40 Vid. Evropski sud, *S.W. protiv Velike Britanije*, presuda od 22. novembra 1995. godine, A-335-B.

Zbog svega navedenog Ustavni sud nalazi da Sud BiH nije povrijedio član 7. Evropske konvencije kada je apelanta osudio i kaznio za krivično djelo iz čl. 186. i 209. KZ BiH.

U vezi sa pravom na pravično suđenje. Suština navoda o povredi prava na pravično suđenje sastoji se u apelantovom osporavanju da je sud pravilno utvrdio činjenično stanje i pravilno primijenio materijalno pravo. Povredu prava na pravično suđenje apelant vidi i u činjenici što redovni sudovi, prema njegovom mišljenju, nisu sa jednakom pažnjom ispitali činjenice koje ga terete i one koje idu u prilog njegovoj odbrani, kao i da su prihvaćeni svi dokazi optužbe.

Ustavni sud, prije svega, ukazuje da prema praksi Evropskog suda i Ustavnog suda, zadatak ovih sudova nije da preispituju zaključke redovnih sudova u pogledu činjeničnog stanja i primjene materijalnog prava.⁴¹ Naime, Ustavni sud nije nadležan da supstituirá redovne sudove u procjeni činjenica i dokaza, već je uopšteno zadatak redovnih sudova da ocijene činjenice i dokaze koje su izveli.⁴² Zadatak Ustavnog suda je da ispita da li je eventualno došlo do povrede ili zanemarivanja ustavnih prava (pravo na pravično suđenje, pravo na pristup sudu, pravo na djelotvoran pravni lijek i dr.), te da li je primjena zakona bila, eventualno, proizvoljna ili diskriminacijska. Dakle, u okviru apelacione nadležnosti Ustavni sud se bavi isključivo pitanjem eventualne povrede ustavnih prava ili prava iz Evropske konvencije u postupku pred redovnim sudovima, pa će u konkretnom slučaju Ustavni sud ispitati da li je postupak u cjelini bio pravičan na način na koji to zahtijeva član 6. stav 1. Evropske konvencije.⁴³

Dalje, Ustavni sud navodi da je van njegove nadležnosti da procjenjuje kvalitet zaključaka sudova u pogledu procjene dokaza ukoliko se ova procjena ne doima očigledno proizvoljnom. Isto tako, Ustavni sud se neće miješati u način na koji su redovni sudovi usvojili dokaze kao dokaznu građu. Ustavni sud se neće miješati u to kojim dokazima sudovi poklanjaju povjerenje na osnovu sudijske slobodne procjene. To je isključivo uloga redovnih sudova, čak i kada su izjave svjedoka na javnoj raspravi i pod zakletvom suprotne jedna drugoj.⁴⁴ Ustavni sud ističe da pravo na pravično suđenje uključuje, *inter alia*, neophodnost da se

41 Vid. Evropski sud, Pronina protiv Rusije, odluka o dopustivosti od 30. juna 2005. godine, aplikacija broj 65167/01.

42 Vid. Evropski sud, Thomas protiv Ujedinjenog Kraljevstva, presuda od 10. maja 2005. godine, aplikacija broj 19354/02.

43 Vid. Ustavni sud, Odluka broj AP 20/05 od 18. maja 2005. godine, objavljena u „Službenom glasniku BiH”, br. 58/05.

44 Vid. Evropski sud, Doorson protiv Holandije, presuda od 6. marta 1996. godine objavljena u Izvještajima broj 1996-II, stav 78.

predoče razlozi za donošenje sudske odluke u određenom pravcu, budući da to omogućava apelantu da djelotvorno koristi raspoložive pravne lijekove.

Razmatrajući apelantove navode u vezi s pogrešno utvrđenim činjeničnim stanjem i pogrešnom primjenom materijalnog prava, Ustavni sud smatra da je u predmetnom krivičnom postupku, nakon provedenog dokaznog postupka pred redovnim sudom, utvrđeno da su se u apelantovim radnjama stekla bitna obilježja krivičnog djela trgovine ljudima i pranja novca. Ustavni sud primjećuje da je Sud BiH analizirao šta sadrži krivično djelo trgovine ljudima i koji su mu oblici kroz koje može da se ostvaruje, te je utvrdio da se radnje za koje se apelant tereti mogu okvalifikovati kao radnje izvršenja krivičnog djela trgovine ljudima, pogotovo radnje iz tačke 2. optužnice. Isto se odnosi na radnje izvršenja krivičnog djela pranja novca, kao i na zaključak Suda BiH da se radi o samostalnom krivičnom djelu u odnosu na djelo trgovine ljudima. U konkretnom slučaju, Ustavni sud smatra da je Sud BiH dao jasne i precizne razloge svojih stavova u obrazloženju pobijanih presuda, koje ni u jednom dijelu ne izgleda proizvoljno ili neprihvatljivo samo po sebi. Ustavni sud ne nalazi ništa što ukazuje da je u apelantovom slučaju materijalno i procesno pravo proizvoljno primijenjeno. Ovo naročito ako se ima u vidu da je prvostepeni sud s ciljem da se utvrdi pravo činjenično stanje izveo mnogobrojne dokaze (koji su detaljno pobrojani), koje je, suprotno apelantovim tvrdnjama, i ocijenio prilikom donošenja osporene odluke. Navedena činjenica se mora dovesti u vezu sa zakonskim ovlašćenjem redovnih sudova da utvrde činjenice za koje smatraju da su bitne za donošenje odluke, te sa njihovim pravom da izvrše njihovu procjenu u smislu koji će dokaz prihvatiti.

Ustavni sud podsjeća da je članom 14. KZBiH propisano da sud, tužilac i drugi organi s jednakom pažnjom ispituju i utvrđuju činjenice koje terete osumnjičenog, kao i one koje mu idu u prilog. Članom 15. KZBiH propisano je pravo suda, tužioca i drugih organa koji učestvuju u krivičnom postupku da ocjenjuju postoje li ili ne postoje činjenice, što nije vezano ni ograničeno posebnim formalnim dokaznim pravilima. U vezi s tim, Ustavni sud podsjeća da član 6. stav 1. Evropske konvencije ne predviđa da redovni sud ispituje sve argumente koje su strane izložile u toku postupka, nego samo argumente koje sud smatra relevantnim. Sud mora uzeti u obzir argumente strana u postupku, ali svi oni ne moraju biti izneseni u obrazloženju presude.⁴⁵

U konkretnom slučaju, Ustavni sud primjećuje da su redovni sudovi obrazložili svoje odluke, odnosno dali jasne razloge zašto su izjave određenih

45 Vidi odluke Ustavnog suda, broj U 62/01 od 5. aprila 2002. godine i broj AP 352/04 od 23. marta 2005. godine.

svjedoka prihvatili, a izjave drugih nisu. Stoga su apelantovi navodi o „pristranosti suda” zbog uvažavanja svih dokaza optužbe u situaciji kada su redovni sudovi, nakon obimnog dokaznog postupka, donijeli presude u kojim su navedeni svi potrebni razlozi i data detaljna obrazloženja – neosnovani. Iz presuda proizlazi da je sud ispitivao i dokaze odbrane koji su ponuđeni, ali je dao jasne i uvjerljive razloge zašto ih ne prihvata. Osim toga, svi apelantovi navodi iz apelacije su identični žalbenim prigovorima protiv prvostepene presude, te su bili predmet ocjene drugostepenog suda. Ustavni sud smatra da je apelantu bilo omogućeno da učestvuje u predmetnom krivičnom postupku i izvodi svoje dokaze, te se iz navoda apelacije, kao i priložene dokumentacije ne može zaključiti da su u predmetnom krivičnom postupku povrijeđena apelantova ustavna prava. Sudovi su prilikom donošenja presuda primijenili važeće procesne i materijalne propise, a osporene presude u obrazloženjima sadrže jasne i detaljne razloge na osnovu kojih su primijenjeni zakonski propisi na kojima se zasnivaju, pa se ne može zaključiti da je primjena tih propisa bila proizvoljna.

Na osnovu svega navedenog, a uzimajući u obzir predmetni postupak u cjelini, Ustavni sud zaključuje da nema kršenja apelantovog ustavnog prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava BiH i člana 6. stav 1. Evropske konvencije.

U vezi sa pravom na imovinu. Ustavni sud podsjeća na svoje ranije odluke i jurisprudenciju Evropskog suda kojim je utvrđeno da član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju sadrži tri različita pravila. Prvo pravilo, koje se nalazi u prvoj rečenici prvog stava, jeste opšte prirode i izražava princip mirnog uživanja u imovini. Drugo pravilo, sadržano u drugoj rečenici istog stava, određuje da se lišavanje imovine može desiti pod određenim uslovima. Treće pravilo, sadržano u stavu dva istog člana, dozvoljava da države potpisnice imaju pravo, između ostalog, da kontrolišu korišćenje imovine u skladu sa opštim interesom. Sva tri navedena pravila nisu nepovezana i u međusobnoj kontradikciji, a drugo i treće pravilo se odnose na određene slučajeve miješanja države u pravo na mirno uživanje imovine.⁴⁶

U odnosu na apelantov žalbeni navod da mu je zbog odluke da mu se oduzme stan povrijeđeno pravo na imovinu, Ustavni sud primjećuje da apelant navodi da su se povrede prava iz čl. 6. i 7. Evropske konvencije „reflektovale“ i u kršenju apelantovog prava na imovinu. U vezi sa ovim apelantovim navodom, Ustavni sud primjećuje da stan koji je apelantu oduzet nesporno predstavlja „imovinu”. Takođe, osporenim presudama došlo je do lišavanja apelanta njegove imovine. Ustavni sud mora, kao sljedeće, ispitati da li se apelantovo

46 Vid. Evropski sud, Holy Monasteries protiv Grčke, presuda od 9. decembra 1994. godine, serija A, broj 301-A, str. 29, stav 51.

lišavanje imovine može smatrati opravdanim. Da bi miješanje u pravo na imovinu bilo opravdano, ono mora: (a) biti predviđeno zakonom, (b) imati legitiman cilj od javnog ili opšteg interesa i (c) biti u skladu sa principom proporcionalnosti.

U konkretnom slučaju Ustavni sud primjećuje da je apelantu oduzet stan na osnovu pravosnažne presude Suda BiH. Sud BiH je svoju odluku donio primjenom člana 110. u vezi sa članom 111. KZBiH, kojim je određeno da niko ne može zadržati korist pribavljenu krivičnim djelom i da će takva korist biti oduzeta – ukoliko se utvrdi da je učinjeno krivično djelo. Dakle, Ustavni sud primjećuje da je odluka o oduzimanju imovine pribavljene krivičnim djelom propisana zakonom. Osim toga, Ustavni sud primjećuje da je lišavanje apelanta njegove imovine rezultat krivičnog postupka koji je vođen protiv apelanta, a koji je Ustavni sud ocijenio kao pravičan u vezi sa članom II/3e) Ustava BiH i članom 6. stav 1. Evropske konvencije.

Ustavnom sudu ostaje da ispita da li je zakonito lišavanje apelanta njegove imovine provedeno u javnom interesu i u skladu sa principom proporcionalnosti. Ustavni sud smatra da postoji opšti interes države da sankcioniše počiniocce krivičnih djela. Sankcionisanjem krivičnih djela država na konkretnog počinioca krivičnog djela djeluje restriktivno, a na eventualne ostale moguće počiniocce preventivno. Ustavni sud konstatuje da odredba člana 110. KZBiH propisuje obavezno izricanje oduzimanja imovinske koristi od počinioca krivičnog djela, te je cilj ove odredbe da spriječi lica da „uživaju u rezultatima“ krivičnog djela, odnosno u imovinskoj koristi pribavljenoj krivičnim djelom. Dakle, na osnovu izloženog slijedi da je apelant lišen svoje imovine u javnom interesu. Takođe, Ustavni sud primjećuje da je u konkretnom slučaju teret koji se nameće apelantu, a koji se odražava u lišavanju imovine, proporcionalan cilju kojem se teži, tim prije što je od apelanta oduzeta samo ona imovina za koju su sudovi utvrdili da je stečena izvršenim krivičnim djelom.

U skladu sa navedenim, Ustavni sud zaključuje da osporenom presudom nije povrijeđeno apelantovo pravo iz člana II/3k) Ustava BiH i člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

(2) Odluke koje su slijedile rješavale su se na isti način, u kontekstu prava na imovinu, a razlozi navedeni u odluci broj AP 3388/06 od 17. marta 2009. godine u cijelosti su se odnosili i na odluke koje su slijedile. U preostalim predmetima apelanti su osuđeni za krivična djela poreske utaje (AP 3147/07 i AP 2233/06), organizovanog kriminaliteta (AP 1394/07), navođenja na prostituciju (AP 2680/11) i razbojništva (AP 3609/07).

(3) U predmetu broj **AP 3147/07** od 11. marta 2010. godine apelanti su se žalili na odluke redovnih sudova kojima su oglašeni krivim za produženo krivično djelo poreske utaje iz člana 273. stav 1. i produženo krivično djelo

poreske utaje iz člana 272. stav 2. u vezi sa stavom 1. Krivičnog zakona Federacije BiH. Apelantima je kao mjera bezbjednosti oduzeta imovinska koristi u vidu novca sa bliže preciziranim iznosima u izreci presude redovnih sudova. Odlukom o dopustivosti Ustavni sud je apelantove navode o povredi prava na imovinu odbacio kao *prima facie* neosnovane.

(4) O krivičnom djelu poreske utaje iz člana 272. stav 2. Krivičnog zakona Federacije BiH radilo se i u predmetu broj **AP 2233/06** od 18. oktobra 2007. godine, u kojem je apelant oglašen krivim za navedeno krivično djelo, a na osnovu odredaba člana 111. stav 1. Krivičnog zakona Federacije BiH oduzeta mu je imovinska korist u iznosu od 601.873 KM. Primjenom stavova utvrđenih u vodećoj odluci o kojoj je već bilo govora, Ustavni sud je istakao da je Kantonalni sud u obrazloženju presude dao detaljno obrazloženje zakonske odredbe, tačnije člana 110. Krivičnog zakona Federacije BiH, prema kojem je propisano da: „Niko ne može zadržati imovinsku korist pribavljenu krivičnim djelom. Korist iz stava 1. ovog člana oduzeće se sudskom odlukom kojom je utvrđeno izvršenje krivičnog djela, pod uslovima predviđenim ovim zakonom“, te naveo da je u toku postupka utvrđeno da je apelant kao poreski obveznik izbjegao platiti porez, odnosno ostale propisane obaveze u ukupnom iznosu od 601.873 KM, pa mu je u smislu člana 111. stav 1. Krivičnog zakona Federacije BiH oduzeta imovinska korist pribavljena počinjenim krivičnim djelom.

Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud je zaključio da apelant ne nudi činjenice i dokaze koji bi mogli opravdati tvrdnju da postoji povreda ustavnih prava na koje se poziva, te da apelant nema „opravdan zahtjev“ koji pokreće pitanja iz Ustava BiH ili Evropske konvencije, koja bi trebalo meritorno ispitati.

(5) O krivičnom djelu organizovanog kriminaliteta radilo se u predmetu broj **AP 1394/07**, od 17. decembra 2009. godine, u kojem se apelant žalio na presude kojima je osuđen na kaznu dugotrajnog zatvora u trajanju od 26 godina. Apelaciono vijeće Suda BiH je osporenim presudom apelanta proglasilo krivim da je počinio više krivičnih djela. Naime, Apelaciono vijeće je apelanta proglasilo krivim što je organizovao zločinačku organizaciju u smislu člana 1. stav 17. KZBiH. Dalje, Apelaciono vijeće ga je osudilo što je rukovodio zločinačkom organizacijom koja je od početka 2003. do maja 2004. godine organizovano i zajedničkim djelovanjem izvršila više djela propisanih KZBiH i Krivičnim zakonom Federacije BiH, odnosno što je on kao organizator, rukovodilac i izvršilac: a) radnjama opisanim u tač. 1?5 vršio međunarodnu prodaju opojnih droga ekstazi i heroin, kupovinu radi prodaje opojnih droga ekstazi i heroin, organizovao prevoz i isporuku opojnih droga ekstazi i heroin u međunarodnoj prodaji; b) radnjama opisanim u tač. 6. i 7. u sastavu organizovane grupe ljudi protivpravno zatvorio i držao zatvoreno druga lica s ciljem

iznude novca, drugih vrijednih pokretnina i nekretnina; c) radnjama opisanim u tač. 8, 9. i 11, upotrebom oružja i u sastavu organizovane grupe ljudi, organizovao nasilno oduzimanje od drugih lica novca i drugih vrijednih pokretnina s ciljem pribavljanja protivpravne imovinske koristi; d) radnjama opisanim u tački 10. upotrebom oružja organizovao nasilno oduzimanje od drugog lica novca i drugih vrijednih pokretnina s ciljem pribavljanja protivpravne imovinske koristi, pri čemu je F. K. s umišljajem usmrćen; e) radnjama opisanim u tački 12, protivno Zakonu o držanju i nošenju oružja, neovlašćeno nabavio i neovlašćeno držao veću količinu oružja čija nabavka, držanje i nošenje građanima uopšte nije dopuštena, a koje je nabavio s ciljem upotrebe u izvršenju djela zločinačke organizacije i koje je dijelom upotrijebio u izvršenju djela zločinačke organizacije.

Apelaciono vijeće je odredilo da se od apelanta, na osnovu člana 74. stav 1. KZBiH, oduzima oružje precizno navedeno u izreci presude kao i u prvostepenoj presudi, potom putničko motorno vozilo „Opel“ tip „Kadet D“, koje je apelant upotrijebio u izvršenju krivičnog djela razbojništva iz tačke 11. izreke presude, putničko motorno vozilo „Mercedes“ tip 210, koje je apelant koristio za izvršenje krivičnog djela iz tačke 4. izreke presude, a potom ga prodao E. M. koji je, prema zaključku Suda, sigurno znao da je apelant vozilo i upotrijebio prilikom izvršenja krivičnog djela. Takođe, na osnovu člana 110. stav 1. KZBiH, od apelanta je oduzeto putničko motorno vozilo marke „Audi“ tip A6, koje je apelant kupio od Č. D. novcem pribavljenim izvršenjem krivičnog djela iz tačke 11. izreke presude i iskoristio za sakrivanje pištolja marke „CZ“ sa prigušivačem.

Dalje, na osnovu istog zakonskog propisa, Apelaciono vijeće je obavezalo apelanta da isplati novčani iznos od 30.000 KM kao protivvrijednost nezakonito pribavljene imovinske koristi stečene prodajom stana, precizno navedenih karakteristika, a koji se nalazi u živinicama i koji je pribavljen izvršenjem krivičnog djela iz tačke 6. izreke presude. Apelaciono vijeće je, na osnovu člana 110. stav 1. KZBiH, odredilo da se od privrednog društva „Farisa“ d. o. o. za trgovinu i usluge iz Tuzle oduzimaju precizno navedene količine i vrste srebrnog nakita koji je kupljen novcem pribavljenim izvršenjem krivičnog djela iz tačke 11. izreke presude.

Ustavni sud je utvrdio, između ostalog, da je apelant lišen svoje imovine u javnom interesu, te da je teret koji se nameće apelantu, a koji se odražava u lišavanju imovine, proporcionalan cilju kojem se teži, tim prije što je od apelanta oduzeta samo ona imovina za koju su sudovi utvrdili da je stečena izvršenim krivičnim djelom.

(6) U predmetu broj **AP 2680/11** od 18. aprila 2012. godine apelant je presudom Kantonalnog suda u Tuzli proglašen krivim za produženo krivično

djelo – navođenje na prostituciju iz člana 210. stav 4. u vezi sa stavom 1. Krivičnog zakona Federacije BiH i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od dvije godine. Vrhovni sud Federacije BiH je po žalbi apelanta na presudu Kantonalnog suda donio odluku kojom je potvrdio prvostepenu presudu. Dalje, ispitujući apelantove žalbene navode koji se odnose na bitnu povredu odredaba krivičnog postupka iz člana 312. stav 1. tačka j) Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH, odnosno da je prvostepeni sud, donoseći svoju presudu, prekoračio optužbu, jer je, prema apelantovom mišljenju, prvostepenom presudom apelantu oduzeta imovinska korist u iznosu većem od onog za koji ga je teretila optužba, Vrhovni sud je zaključio da ni ovi žalbeni prigovori nisu osnovani. S tim u vezi, Vrhovni sud je, dovodeći u vezu optužnicu, te izreku prvostepene presude, zaključio da se apelantu ne stavlja na teret da je opisanim krivičnopravnim radnjama koje predstavljaju bitna obilježja krivičnog djela navođenja na prostituciju iz člana 210. stav 4. Krivičnog zakona Federacije BiH ostvario korist u tačno određenom novčanom iznosu. Naime, Vrhovni sud je ukazao da se apelantu stavlja na teret da se korist koju je ostvario sastojala od povećanog obima iznajmljivanja ugostiteljskih kapaciteta, a posebno iznajmljivanja soba u njegovim ugostiteljskim objektima, bez navođenja u činjeničnom opisu visine te pribavljene imovinske koristi. Stoga, prema mišljenju Vrhovnog suda, kada je prvostepeni sud, nakon što je apelanta proglasio krivim za počinjeno predmetno krivično djelo, odlučio da mu, u skladu sa članom 114. st. 1. i 2. Krivičnog zakona Federacije BiH, koji predstavlja osnov za oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, tu korist i oduzme, to je saglasno i sa odredbom člana 115. Krivičnog zakona Federacije BiH koja određuje načine oduzimanja te koristi.

Vrhovni sud je zaključio da prvostepeni sud nije prekoračio optužbu kako apelant smatra. Naime, Vrhovni sud je ukazao da imovinska korist za koju se smatra da je pribavljena krivičnim djelom u tačno naznačenom novčanom iznosu, nije ni ulazila u činjenični opis predmetnog krivičnog djela, pa je, stoga, Vrhovni sud ocijenio da su žalbeni prigovori i u tom pravcu neosnovani.

Dalje, prema mišljenju Vrhovnog suda, u vezi sa apelantovim žalbenim navodima o oduzetoj imovinskoj koristi i da se „izračun visine ove koristi bazirao na nedozvoljenom dokazu“, iako to izričito ne navodi u žalbi, apelant ukazuje na povredu odredaba člana 312. stav 1. tačka i) Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH. Naime, Vrhovni sud je istakao da apelant ove svoje žalbene navode zasniva na tvrdnji da prvostepeni sud nije mogao izvoditi dokaze na glavnom pretresu koje tužilac nije predlagao u optužnici, a posebno te dokaze ne otvarati na glavnom pretresu, budući da je, prema apelantovom mišljenju, to trebalo da učini tužilac u fazi istrage, prema odredbi člana 85. Zakona o

krivičnom postupku Federacije BiH. Međutim, Vrhovni sud je zaključio da ni ovi apelantovi žalbeni prigovori nisu osnovani. Naime, Vrhovni sud je naveo da iz zapisnika o glavnom pretresu proizlazi da je, pored ostalih dokaza, tužilac prezentirao i materijalne dokaze koji se odnose na evidenciju izdatih soba za tzv. dnevni boravak u apelantovim objektima u kritičnom periodu na osnovu kojih je prvostepeni sud i utvrdio visinu koristi, a ti dokazi su oduzeti od apelanta prilikom pretresa njegovih objekata, kako to proizlazi i iz potvrda o privremenom oduzimanju predmeta. Vrhovni sud je zaključio da se ovi materijalni dokazi ne mogu tretirati kao nedozvoljeni, te je, s tim u vezi, ocijenio da se suprotni apelantovi žalbeni prigovori po ovom osnovu nisu mogli prihvatiti kao osnovani, a posebno zbog toga što apelant u žalbi ne navodi koji su dokazi u pitanju, niti obrazlaže kako je otvaranje i prezentiranje ovih materijalnih dokaza na glavnom pretresu moglo uticati na zakonito ili pravilno donošenje prvostepene presude.

(7) I u Odluci broj **AP 3609/07** od 13. maja 2009. godine Ustavni sud je odbacio apelantove navode o povredi prava na imovinu kao očigledno (*prima facie*) neosnovane u situaciji kada je apelantu oduzeta imovina, u konkretnom slučaju novac, kao rezultat krivičnog postupka koji je protiv njega vođen, a za koji je Ustavni sud prethodno utvrdio da je bio pravičan. U navedenom predmetu apelant je presudama redovnih sudova oglašen krivim za krivično djelo razbojništva iz člana 223. stav 2. u vezi sa stavom 1. Krivičnog zakonika Republike Srpske i osuđen na kaznu zatvora od četiri godine i šest mjeseci.

4. Zaključak

Na osnovu iznesenog može se zaključiti da je oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom unutar zakonodavstva u Bosni i Hercegovini uređeno na nejednak način. Na neujednačen pristup u ovoj oblasti ukazuje i činjenica da su Federacija BiH i Brčko distrikt BiH uskladili svoje krivične zakone sa noveliranom odredbom iz KZBiH, dok se Republika Srpska opredijelila za donošenje vlastitog zakona o oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. Na nesistematičnost postojećih rješenja u ovoj oblasti ukazuje i stanje upravljanja privremeno oduzetom i oduzetom imovinom. S druge strane, usvajanje novih zakonskih rješenja o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog djela predstavlja značajan korak u borbi sa izazovima kriminaliteta sa kojima se suočava BiH. Iskustvo pokazuje da je izricanje kazne učinocima takvih krivičnih djela, bez oduzimanja imovine koju posjeduju, najčešće nedovoljno.

Isto tako, dosadašnja sudska praksa u BiH nije dala odgovor na neka od ključnih pitanja kada je riječ o primjeni instituta proširenog oduzimanja

imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. Nova zakonska regulativa trebalo bi da otkloni nedostatke postojećih propisa koji omogućavaju oduzimanje samo imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom za koje je određeno lice osuđeno, kao i dosadašnju praksu relativno rijetkih sudskih odluka u kojima je takva mjera izricana. U očekivanju daljih zakonodavnih zahvata u postojeću legislativu, vrlo značajan zadatak u tumačenju postojećih zakonskih normi koje uređuju materiju oduzimanja imovinske koristi i osiguranje njihovu ujednačene primjene ima i praksa Ustavnog suda BiH.

Literatura

- Alvesalo, A., Tombs S., Virta E., Whyte D. (2006), „Re-imagining crime prevention: Controlling corporate crime?“, *Crime, Law & Social Change* 45
- Bologna, J., Show, P.D. (2008), „Corporate Crime Investigation“, Boston, Butterworth-Heinemann
- Budima, G. (2006), „Can corruption and economic crime be controlled in developing economies, and if so, is the cost worth it?“, *Journal of Financial Crime*, 13(4)
- Cindori, S. (2009), „Unapređenje sistema sprečavanja pranja novca Republike Hrvatske i usklađivanje s međunarodnim standardima“, doktorska disertacija, Pravni fakultet, Zagreb
- Claire, A. D., Stanely, E. M. (2000), „Sprečavanje pranja novca i provođenje mjera protiv pranja novca u Bosni i Hercegovini“, Izvještaj pripremljen za Ured visokog predstavnika, Sarajevo, 1-5. maj
- Clarke, R.V. (2000), „Situational Crime Prevention, Criminology and Social Values“, U: Von Hirsch, A., Garland, D. i Wakefield, A. (ur.), *Ethical and Social Perspectives on Situational Crime Prevention*, Oxford, Hart Publishing
- Cribb, N. (2003), „Tracing and Confiscating the Proceeds of Crime“, *Journal of Financial Crime*, 11(2)
- Čule, J. (2005), „Traganje i osiguranje prisilnog oduzimanja sredstava, prihoda ili imovine ostvarene krivičnim djelom prema odredbama ZUSKOK-a“, *Hrvatski ljetopis za krivično pravo i praksu*, Zagreb, vol. 12, 2
- Derenčinović, D. (1999), „Pravna priroda instituta oduzimanja imovinske koristi i njegovo značenje u prevenciji organizovanog kriminala“, *Policija i sigurnost*, Zagreb, 8(3-4)
- Derenčinović, D. (2003), „Zakon o odgovornosti pravnih osoba za krivična djela“, Nocci d. o. o., Zagreb
- Dobovšek, B. (1997), „Organizovani kriminal“, Ljubljana, Založba Unigraf

- Garačić, A. (2008), „Pravna shvatanja u krivičnom pravu 1956-2008.“, Organizator, Zagreb
- Garačić, A. (2006), „Krivični zakon u sudskoj praksi – opšti dio, Organizator, Zagreb
- Golobinek, R. (2006), „Financial Investigations and Confiscation of Proceeds from Crime”, Council of Europe, izvor – internetska stranica Vijeća Evrope: www.coe.int.
- Golobinek, R. (2007), „Finansijske istrage i oduzimanje imovine stečene krivičnim djelima“, Priručnik za pripadnike policije i pravosuđa, CARDS Regionalni program, Savjet Evrope, Strazbur
- Gusić, Ž., „Oduzimanje imovinske koristi ostvarene krivičnim djelom i imovinskopravni zahtjev“ (sudovi. pravosudje.hr/ossinj/img/File/oduzimanje.pdf PDF file)
[http://www.anti-trafficking.gov.ba/fajlovi/Kazneni_zakon_BH... \)](http://www.anti-trafficking.gov.ba/fajlovi/Kazneni_zakon_BH...)
[http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/U... \)](http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/U...))
[http://www.unicri.it/www/emerging_crimes/docs/MoneyLaunderin... \)](http://www.unicri.it/www/emerging_crimes/docs/MoneyLaunderin...))
- Ivičević, E. (2004), „Oduzimanje imovinske koristi stečene krivičnim djelom”, Hrvatsko udruženje za krivične nauku i praksu i Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb
- Ivičević-Karas, E. (2011), „Komentar Zakona o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene krivičnim djelom i prekršajem”, Narodne novine, Zagreb
- Ivičević-Karas, E. (2007), „Krivičnopravno oduzimanje nezakonito stečene imovinske koristi”, Hrvatski ljetopis za krivično pravo i praksu, Zagreb, 14(2)
- Kaleb, Z. (2003), „Novo uređenje instituta oduzimanja imovinske koristi prema Noveli Krivičnog zakona s osvrtom na dosadašnju sudsku praksu“, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 10, 2
- Kos, D. (1999), Postupak dokazivanja kriminalnog porijekla imovinske koristi u praksi hrvatskih sudova, Policija i sigurnost, Zagreb, 3-4/99, stručni radovi sudija Vrhovnog suda Republike Hrvatske, www.vsrh.hr
- Kos, D., Problematika oduzimanja imovinske koristi (www.vsrh.hr/.../DKos-Problematika_oduzimanja_imovinske_koristi.doc.DOC file)
- Krstić, O. (2003), Prognostika kriminaliteta, Beograd, Policijska akademija
- Kurtović, A., Tomašević, G. (1999), „Organizovani kriminalitet: oduzimanje koristi stečene krivičnim djelom“, Policija i sigurnost, 8(3-4)
- Laudati, A. (2007), „Sistem za borbu protiv nezakonitog bogaćenja u evropskom zakonodavstvu“, u: Međunarodna konferencija o oduzimanju imovine stečene krivičnim delima, organizovana 15. i 16. marta 2007. godine u

Beogradu od Specijalnog tužilaštva za organizovani kriminal, U. S. Department of Justice OPDAT U. S. Embassy of Belgrade i OEBS Misije u Srbiji

- Mujanović, E. (2011), „Oduzimanje imovinske koristi pribavljene počinjenjem koruptivnih krivičnih djela (analiza pravnog okvira u Bosni i Hercegovini)”, Transparency international BiH, Sarajevo
- Novosel, D. (2007), „Finansijske istrage i progon počinitelaca privrednog kriminaliteta”, Hrvatski ljetopis za krivično pravo i praksu, Zagreb, 14(2)
- OSCE BiH, (2009), Trgovina ljudima i odgovor domaćeg krivičnog pravnog sistema
- Parlamentarna skupština BiH (2012), Propisi o oduzimanju imovine stečene krivičnim djelom i upravljanju tom imovinom, Sarajevo
- Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P. (2007), „Komentar Krivičnog zakona“, treće izdanje, Narodne novine, Zagreb
- Pavišić, B., Kunštek, E. (2010), „Zakon o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene krivičnim djelom i prekršajem“, Dušević & Kršovnik d. o. o., Rijeka
- Petranović, M. (2000), „Oduzimanje imovinske koristi ostvarene krivičnim djelom“, Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva, Inženjerski biro, Zagreb, stručni radovi sudija Vrhovnog suda Republike Hrvatske
- Petrović, B., Dobovšek, B. (2007), „Mreže organizovanog kriminaliteta”, Pravni fakultet, Sarajevo
- Roxin, C., Schönemann, B. (2009), „Strafverfahrensrecht“, Verlag C. H. Beck, München
- Shehu, Y. A. (2005), „International Initiatives Against Corruption and Money Laundering: An Overview”, Journal of Financial Crime, 12(3)
- Turković, M. (2011), Oduzimanje imovinske koristi ostvarene krivičnim djelom i prekršajem (www.iusinfo.hr/DailyContent/Topical.aspx?id=8752)
- Vijeće Evrope, (2007), „Finansijske istrage i oduzimanje bespravno stečene imovine (priručnik za obuku agencije za provedbu zakona i pravosudne organe)”, Sarajevo
www.pravniportal.rs/index.php?cat=254&id=3055

Academician Miodrag N. SIMOVIĆ,
Full Professor at the Faculties of Law in Banja Luka and President of the
Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina

*CONFISCATION OF PROPERTY ORIGINATE FROM CRIMINAL
OFFENCE, WITH SPECIAL REFERENCE TO THE DECISIONS OF THE
CONSTITUTIONAL COURT OF BOSNIA AND HERZEGOVINA*

Summary

After ten years of the new criminal legislation being in force, a significant practice of the courts in Bosnia and Herzegovina has accumulated. One part of that practice relates to cases of impermissibility of enrichment by criminal offense commission. In that context, the backbone of the new laws makes provision that no person shall keep property gain acquired by criminal offense. After legally binding court judgment proclaiming the accused guilty of the committed criminal offense, illegal gain shall also be seized. This should act as a preventive measure on potential criminal offense perpetrators. On the other hand, the problem of recognizing such illegal gain is multiplied by the world trend of elimination of borders.

The paper analyzes newest practice of the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina in regards to illegal gain acquired by criminal offense. The courts must deal with this gain throughout entire criminal proceedings. A significant progress has occurred within the last few years in that practice of the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina and especially in different aspects developed through interpretation of the rights contained in Article 6 of the European Convention for the Protection of Human rights and Fundamental Freedoms and Article 1 of Protocol no. 1 to the European Convention.

After general review of practice of the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, developed through interpretation of constitutional rights in the practice of the courts of Bosnia and Herzegovina, the paper analyzes a degree of their implementation in BIH law and practice. With review of BH cases in which Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina examined violations of constitutional rights, the paper cautions of some open issues and subject-matters in which issue of compatibility with requirements of the Convention could appear in the future. With identification of individual difficulties, the ending of the paper gives general measures to be considered in reform efforts in

which establishment and removal of illegal gain is important not only from the aspect of prevention of criminality but also the fact that the legislator would deal with the seizure of illegal gain even more seriously in the future. This imposes time and appearance of ever more sophisticated and organized criminality which is more and more motivated by acquirement of great amounts of illegal gain acquired by criminal offenses.

Keywords: *gain, the offense, the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, the right to a fair trial, the right to property, Bosnia and Herzegovina.*

Prof. dr Vid JAKULIN
Pravni fakultet, Univerzitet
u Ljubljani

Originalni naučni rad
UDK:
Primljeno:

POJEDNOSTAVLJENE FORME POSTUPANJA I KRIVIČNOPROCESNO ZAKONODAVSTVO SLOVENIJE

U radu je analizirana problematika pojednostavljenih formi postupanja u slovenačkom krivičnom procesnom zakonodavstvu. Posmatrano sa aspekta obima i aktuelnosti obrade četiri su grupe pitanja koje čine sadržaj rada. Prvo, tu su uvodne napomene u kojima je istaknut značaj pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima uopšte, a time i u slovenačkom krivičnom procesnom zakonodavstvu. Druga grupa pitanja posvećena je analizi skraćenog postupka pred okružnim sudom, dok se u okviru treće grupe pitanja raspravlja o pojedinim formama pojednostavljenja krivičnog postupka pred sudovima (Postupak izdavanja kaznenog naloga i Sporazum o priznanju krivice). Predmet razmatranja četvrte grupe pitanja su poravnanje i obustava krivičnog postupka kao pojednostavljene forme prethodnog postupka.

Na kraju rada data su zaključna razmatranja u kojima je iznesen stav autora po analiziranim pitanjima.

Ključne reči: pojednostavljene forme postupanja, skraćeni postupak, postupak izdavanja kaznenog naloga, sporazum o priznanju krivice, obustava krivičnog postupka, prethodni postupak, Slovenija.

1. Uvodne napomene

Krivično pravo u savremenom društvu obavlja dve međusobno suprotstavljene funkcije. S jedne strane ono predstavlja instrument zaštite postojećeg društvenog i pravnog poretka. Osim posebnih vrednosti, karakterističnih za to društvo, štiti i vrednosti koje se smatraju opštim ljudskim vrednostima (na primer život, fizički integritet, imovinu). Ova dva elementa predstavljaju zaštitnu funkciju krivičnog prava. S druge strane, krivično pravo treba da štiti ljude od arbitrarnih i nezakonitih intervencija državnog aparata. Ova funkcija se naziva garantna funkcija krivičnog prava!

Uprkos sve većem značaju koji se pridaje zaštiti ljudskih prava i jačanju garantne funkcije krivičnog prava, stalni porast broja procesuiranih slučajeva i nerazumno dugo trajanje sudskih procesa primorava nas da tragamo za pojednostavljenim procesnim formama koje bi doprinele bržem i efikasnijem postupanju po predmetima pred sudom.

Pojednostavljene procesne forme iz slovenačkog Zakona o krivičnom postupku (u daljem tekstu: ZKP)² mogu se podeliti na skraćeni postupak i uprošćene forme postopanja pred sudom i pojednostavljene procesne forme u prethodnom postupku.

2. Skraćeni postupak pred okružnim sudom

U postupku pred okružnim sudom primenjuju se odredbe sadržane u članovima od 430. do 444. ZKP, a u pitanjima koja nisu predmet ovih odredaba primenjuju se druge odredbe navedenog Zakona *mutatis mutandis*.³

Krivični postupak pokreće se na osnovu optužnog predloga podnetog od strane javnog tužioca, oštećenog u ulozi tužioca ili na osnovu privatne tužbe.

Javni tužilac može da podnese optužni predlog samo na osnovu prijave krivičnog dela.

Optužni predlog i privatna tužba podnose se u onoliko primeraka koliko je potrebno da se preda sudu i okrivljenom.⁴

Pre podnošenja optužnog predloga javni tužilac može da zatraži od sudije pojedinca (u daljem tekstu: sudija) da sprovede konkretne istražne radnje. Ukoliko sudija usvoji predlog, sprovede tražene istražne radnje i potom dostavi ti sve spise javnom tužiocu.

1 L., Bavcon, A., Šelih et al.: Kazensko pravo. Splošni del. Ljubljana, Uradni list Republike Slovenije, 2013, 49.

2 Zakon o krivičnom postupku. Prečišćeni tekst. Službeni glasnik Republike Slovenije, br. 32/2012.

3 Čl. 429. ZKP.

4 Čl. 430. ZKP.

Istražne radnje će biti sprovedene efikasno i u najkraćem mogućem roku. Ukoliko sudija ne prihvati predlog za sprovođenje istražnih radnji, o tome će obavestiti javnog tužioca.

Po prijemu gore pomenutih spisa ili obaveštenja, javni tužilac može da odluči ili da podnese optužni predlog, ili da odbaci krivičnu prijavu rešenjem.⁵

Pritvor može biti određen u posebnim slučajevima protiv lica za koja postoji osnovana sumnja da su počinila krivično delo u vezi s kojim se postupa po službenoj dužnosti:

1) ako se osumnjičeni skriva, ako se ne može utvrditi njegov identitet ili ako druge okolnosti ukazuju na jasnu opasnost od bekstva ukoliko mu se ne odredi pritvor;

2) ako je navedeno delo krivično delo protiv javnog reda ili polne nepovredivosti, ili delo s elementima nasilja za koje se može izreći presuda od dve godine zatvora, ili neko drugo krivično delo za koje se može izreći kazna od tri godine zatvora kad god postoje osnovi za pritvor iz čl. 201. st. 1. tač. 2. i 3. ZKP.

Pritvor pre podnošenja optužnog predloga može da traje onoliko koliko je potrebno da se istražne radnje sprovedu, ali ne duže od 15 dana. O žalbama protiv naloga za određivanje pritvora odlučuje veće okružnog suda (čl. 25. st. 6).

Što se tiče pritvora od dostavljanja optužnog predloga do kraja glavnog pretresa, odredbe čl. 207. ovog Zakona će se primenjivati *mutatis mutandis*; sudija je obavezan da svakog meseca razmatra da li osnov za pritvor još uvek postoji.

Ukoliko je okrivljeni u pritvoru, sud će postupati naročito brzo.⁶

Ukoliko je krivična prijava podneta od strane oštećenog i ukoliko je u roku od jednog meseca od prijema zahteva javnog tužioca ovaj propustio da podnese optužni predlog i da obavesti oštećenog da je odbacio prijavu ili obustavio krivično gonjenje (čl. 162), oštećeni ima pravo da preuzme krivično gonjenje kao tužilac podnošenjem optužnog predloga sudu.⁷

Optužni predlog ili privatna tužba sadrže: ime i prezime okrivljenog uz njegove lične podatke ukoliko su poznati, opis krivičnog dela i njegovu zakonsku definiciju, naziv suda pred kojim će se održati glavni pretres, predlog dokaza koji će se izvesti na glavnom pretresu i predlog da se okrivljeni proglašava krivim i da mu se izrekne kazna u skladu sa zakonom. Obrazloženje treba da sadrži one činjenice i dokaze koji su neophodni za utvrđivanje osnovne sumnje da je okrivljeni počinio krivično delo koje je predmet optužnog predloga ili privatne tužbe protiv njega.

5 Čl. 431. ZKP.

6 Čl. 432. ZKP.

7 Čl. 433. ZKP.

Optužni predlog može da sadrži predlog da se okrivljenom odredi pritvor. Ukoliko je okrivljeni u pritvoru ili je bio u pritvoru za vreme sprovođenja istražnih radnji, u optužnom predlogu će biti naznačeno vreme provedeno u pritvoru.

Kako bi optužni predlog sadržao vrstu i visinu kazne ili druge krivične sankcije koja se nalazi u optužnom predlogu javnog tužioca, odredbe čl. 269. st. 2. ZKP se primenjuju *mutatis mutandis*.⁸

Po prijemu optužnog predloga ili privatne tužbe sudija će prvo razmotriti da li sud ima nadležnost u predmetu i da li postoji osnov da se optužni predlog ili privatna tužba odbace.

Ukoliko sudija sam, ili na predlog stranaka, utvrdi da su u spis uključeni dokumentacija i podaci iz čl. 83. ZKP, doneće rešenje da se oni isključe iz spisa. O žalbi na ovo rešenje odlučivaće drugostepeni sud, koji može s obzirom na sadržinu isključenog dokaznog materijala da izda nalog da se glavni pretres održi pred drugim sudijom.

Ukoliko ne donese nijedno od prethodno pomenutih rešenja, sudija će naložiti da se optužni predlog dostavi okrivljenom, obaveštava ga u pisanoj formi o mogućnosti priznanja krivice za krivično delo za koje ga terete i o posledicama (čl. 285a), st. 3. tač. 5) i odmah zakazuje glavni pretres. Ukoliko propusti da zakaže glavni pretres u roku od mesec dana, sudija će obavestiti predsednika suda o razlozima za to.

Predsednik suda će preduzeti neophodne korake da se glavni pretres zakaže u najkraćem mogućem roku.

Ukoliko sudija proceni da bi zbog bržeg odvijanja krivičnog postupka imalo osnova da se održi vanraspravno ročište pre zakazivanja glavnog pretresa, odredbe Poglavlja XIXa ZKP se primenjuju *mutatis mutandis*.⁹

Ukoliko sudija utvrdi da slučaj spada u teritorijalnu nadležnost drugog okružnog suda, uputiće slučaj nadležnom sudu kada odluka postane pravosnažna. Ukoliko utvrdi da slučaj potpada pod stvarnu nadležnost okružnog suda, uputiće slučaj nadležnom javnom tužiocu za dalje postupanje. Ukoliko javni tužilac smatra da je sud stvarne nadležnosti sud koji mu je predao zahtev, zatražiće da o predmetu odlučuje veće okružnog suda (čl. 2.5 st. 6).

Kada je glavni pretres zakazan, sud ne može po službenoj dužnosti da se proglasi teritorijalno nenadležnim za taj slučaj.¹⁰

Sudija će odbaciti optužni predlog ili privatnu tužbu u obrazloženoj odluci ukoliko oceni da postoji osnov da se postupak prekine kako je predviđeno u čl. 277. ZKP

8 Čl. 434. ZKP.

9 Čl. 435. ZKP.

10 Čl. 436. ZKP.

Odluka će biti dostavljena tužiocu i okrivljenom.¹¹

Sudija poziva na glavni pretres okrivljenog i njegovog branioca, tužioca, oštećene i njihove pravne zastupnike i advokate, svedoke, veštake i tumače; uz to može da obezbedi objekte koji će biti upotrebljeni kao dokazi tokom glavnog pretresa.

Okrivljenom će biti predočeno u pozivu da može da donese na glavni pretres dokaze u svoju odbranu ili da blagovremeno o takvim dokazima obavesti sud kako bi se ti dokazi mogli obezbediti za glavni pretres. Zajedno s pozivom, okrivljenom će biti dostavljen primerak optužnog predloga ili privatne tužbe ako mu nije bio dostavljen primerak odmah po razmatranju (čl. 435. st. 2); u pozivu će takođe biti upućen da ima pravo da angažuje advokata, i da, osim ukoliko je odbrana obavezna, glavni pretres neće biti prekinut ukoliko se branilac ne pojavi ili ako okrivljeni reši da angažuje advokata tek na samom pretresu.

Poziv će biti uručen okrivljenom dovoljno pre glavnog pretresa, tako da ima vremena da pripremi odbranu, što ne sme biti kraće od tri dana. Ovaj rok se može skratiti uz saglasnost okrivljenog.¹²

Glavni pretres se održava u sedištu suda. U hitnim slučajevima, naročito kada je potrebno obaviti pregled ili omogućiti saslušanje dokaza, glavni pretres se može održati uz dozvolu predsednika suda u mestu gde je počinjeno krivično delo ili gde je potrebno obaviti pregled, pod uslovom da je to mesto pod teritorijalnom nadležnošću tog suda.¹³

Prigovor na odluku da sud nije teritorijalno nadležan može se uložiti samo pre otvaranja glavnog pretresa.¹⁴

Ukoliko se okrivljeni ne pojavi na glavnom pretresu iako mu je blagovremeno uručen sudski poziv, sudija može da odluči da održi glavni pretres u njegovom odsustvu, pod uslovom da njegovo prisustvo nije neophodno i da je već saslušan. Ukoliko je branilac blagovremeno dobio poziv, ali se nije pojavio na glavnom pretresu i ne obavesti sud o razlozima nedolaska čim je obavešten, ili ako napusti glavni pretres bez dozvole, ili ako mu zbog remećenja reda u sudnici sudija oduzme slučaj ukoliko odbrana nije obavezna, glavni pretres će se održati bez branioca, osim ako okrivljeni ne angažuje drugog odmah.¹⁵

Sudija može da odluči da zapisnik glavnog pretresa izdiktira lično, koristeći aparat za snimanje zvuka.

11 Čl. 437. ZKP.

12 Čl. 439. ZKP.

13 Čl. 440. ZKP.

14 Čl. 441. ZKP.

15 Čl. 442. ZKP.

U gore navedenom slučaju, pisani zapisnik sadrži samo podatke iz čl. 316. st. 1. i čl. 317. ZKP i odluku sudije o drugačijem načinu vođenja zapisnika.

Odredba iz čl. 84. ZKP primenjuje se *mutatis mutandis* na diktiranje zapisnika na glavnom pretresu. Transkript snimka zapisnika s glavnog pretresa će biti sačinjen u roku od tri dana od izricanja presude kojom je okrivljeni osuđen na zatvorsku kaznu i, u drugim slučajevima, u roku od tri dana od najave žalbe. Ako žalba nije najavljena, transkript se ne sačinjava.

Kad god je glavni pretres prekinut na više od mesec dana, transkript audio snimka glavnog pretresa se mora sačiniti. Transkripti se takođe sačinjavaju na zahtev jedne od stranaka ili po nalogu suda.¹⁶

Glavni pretres počinje čitanjem optužnog predloga ili privatne tužbe od strane tužioca. Kada je jednom otvoren, glavni pretres se odvija bez prekida kad god je to moguće.

Po završetku glavnog pretresa, sudija donosi presudu i objavljuje je odmah, iznoseći osnove za takvu odluku.

Pri ukidanju pritvora po izricanju presude primenjuju se odredbe čl. 361. ZKP *mutatis mutandis*.

Ukoliko je izrečena kazna zatvora, sudija može da naredi da se okrivljenom odredi pritvor ili da ostane u pritvoru, pod uslovom da postoje osnovi iz čl. 432. st. 1. ZKP. U takvim slučajevima, pritvor može da se produži dok presuda ne postane pravosnažna, ili do početka izdržavanja zatvorske kazne, ali ne sme da traje duže od kazne koju je izrekao prvostepeni sud.

Ukoliko tokom ili posle glavnog pretresa sudija oceni da predmet potpada pod stvarnu nadležnost okružnog suda, ili da postoji osnov iz čl. 352. ZKP, odbaciće optužni predlog ili privatnu tužbu rešenjem.¹⁷

Sudija može da prekine glavni pretres na najviše šest meseci ako javni tužilac najavi da će slučaj ući u postupak poravnjanja (čl. 161a).

Kada javni tužilac primi obaveštenje o ispunjenju sporazuma, povući će optužni predlog. Ukoliko javni tužilac ne povuče optužni predlog u propisanom roku, sudija će nastaviti glavni pretres na temelju prethodnog ročišta.¹⁸

Pre zakazivanja glavnog pretresa u vezi s krivičnim delom koje se nalazi u nadležnosti sudije pojedinca i u vezi s kojim se postupa po privatnoj tužbi, sudija može da pozove privatnog tužioca i oštećenog da se sami pojave pred sudom određenog dana kako bi pojasnili pitanje unapred ukoliko smatra

16 Čl. 442a ZKP.

17 Čl. 443. ZKP.

18 Čl. 443a ZKP.

da bi to povoljno uticalo na ranije okončanje postupka. Okrivljeni će uz poziv dobiti i primerak privatne tužbe.

Ukoliko stranke u postupku ne postignu sporazum o poravnanju pa privatna tužba ne bude povučena, sudija će uzeti izjave obe strane i naložiti im da podnesu predloge za obezbeđenje dokaza.

Ukoliko sudija ne odbaci optužnicu u nedostatku osnova za to, određiće koji dokazi treba da budu izvedeni na glavnom pretresu i, po pravilu, zakazaće glavni pretres u najkraćem roku i obavestiti o tome strane u postupku.

Ukoliko sudija smatra da dokaze ne treba prikupljati i da ne postoje nikakvi drugi razlozi za posebno zakazivanje glavnog pretresa, može da otvori glavni pretres na licu mesta i, po izvođenju postojećih dokaza pred sudom, presudi po privatnoj tužbi. Ova mogućnost mora biti posebno naznačena u pozivu upućenom tužiocu i okrivljenom.

Kada se privatni tužilac ne odazove na poziv na osnovu čl. 444. st. 1, primenjuju se odredbe iz čl. 58. ZKP.¹⁹

Kada drugostepeni sud razmatra žalbu na donetu prvostepenu presudu, sud obaveštava stranke u postupku o zasedanju veća samo ukoliko predsednik veća ili veće zaključuje da je prisustvo stranaka korisno za razjašnjenje slučaja.²⁰

3 Pojednostavljene forme krivičnog postupka pred sudovima

Pojednostavljene forme krivičnog postupanja pred sudovima sastoje se od izdavanja kaznenog naloga (čl. 445a do 445e ZKP) i sporazuma o priznavanju krivice (čl. 450a do 450č ZKP).

3.1. Postupak izdavanja kaznenog naloga

U slučaju krivičnih dela iz nadležnosti okružnog suda (odnosno dela za koja je propisana kao glavna kazna novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine), javni tužilac može da, pri podnošenju optužnog predloga, predloži određivanje okrivljenom krivične sankcije ili mere. Javni tužilac može da predloži da se odredi jedna od dole navedenih krivičnih sankcija ili mera:

1) novčana kazna, zabrana upravljanja motornim vozilom, uslovna kazna uz određenu novčanu kaznu ili

2) zaplena predmeta i prihoda stečenih krivičnim delom.²¹

19 Čl. 444. ZKP.

20 Čl. 445. ZKP.

21 Čl. 445a ZKP.

Ukoliko sudija oceni da dokazi navedeni u optužnom predlogu ne predstavljaju dovoljan osnov za izdavanje kaznenog naloga, ili ako se ne slaže s određivanjem sankcija predloženim od strane javnog tužioca, sudija će zakazati glavni pretres na koji će pozvati lica navedena u čl. 439. st. 1. ZKP. U tom slučaju okrivljenom će biti dostavljen samo primerak optužnog predloga bez predloga za izricanje kaznenog naloga.²²

Ukoliko se sudija slaže s predlogom, izdaće kazneni nalog presudom.

U kaznenom nalogu sudija navodi da se predlog javnog tužioca prihvata, čime se okrivljenom, čiji lični podaci moraju biti navedeni, izriče predložena krivična sankcija ili mera. Operativni deo presude o kaznenom nalogu mora sadržati neophodne podatke iz čl. 359. st. 1. i 2. ZKP. U obrazloženju osnova za kazneni nalog navode se samo oni dokazi iz optužnog predloga iz kojih proističe izdavanje kaznenog naloga.

Kazneni nalog takođe sadrži instrukcije upućene okrivljenom u vezi s njegovim pravom na prigovor iz čl. 445č st. 2. ZKP, uz upozorenje da ukoliko se prigovor ne podnese u propisanom roku kazneni nalog postaje pravosnažan po isteku tog roka, a krivična sankcija ili mera će biti izvršena.²³

Overena kopija presude o izdavanju kaznenog naloga dostavlja se okrivljenom, njegovom braniocu, ako ga ima, i javnom tužiocu. Okrivljeni ili njegov branilac mogu da podnesu prigovor u roku od 8 dana od dana obaveštenja o donošenju presude o izdavanju kaznenog naloga. Prigovor se može izjaviti usmeno, s tim da uđe u zapisnik suđenja, ili pismeno. Prigovor treba da sadrži oznaku presude kojom je izdat kazneni nalog, a može i da predloži dokaze koje treba izvesti na glavnom pretresu. Okrivljeni može da se odrekne prava na prigovor i, sve dok glavni pretres nije zakazan, može da povuče prigovor koji je već uložen. Odricanje od prava na prigovor i povlačenje prigovora ne može biti opozvano. Uplaćivanje novčane kazne pre isteka roka za podnošenje prigovora se ne smatra odricanjem od prava na prigovor.

Okrivljenom koji iz opravdanih razloga ne podnese prigovor u propisanom roku sud odobrava obnavljanje postupka, čime će sud primeniti odredbe čl. 89. i 90. ZKP *mutatis mutandis*.

Ukoliko primenom *mutatis mutandis* odredaba čl. 375. st. 2. ZKP sud ne odbaci prigovor, poništiće rešenjem sudsku odluku o izdavanju kaznenog naloga i postupiti u skladu s odredbama čl. 439. do 443a ZKP (odredbe koje se odnose na glavni pretres u skraćenom postupku).²⁴ Pri donošenju odluke o

22 Čl. 445b ZKP.

23 Čl. 445c ZKP.

24 Čl. 445č ZKP.

uloženom prigovoru, sud neće obavezivati predlog javnog tužioca iz čl. 445a st. 2. ili zabrana iz čl. 385. ZKP (zabrana *reformatio in peius*)²⁵.

U postupku za izdavanje kaznenog naloga, primenjivaće se odredbe čl. 445a do 445d, dok će pitanja koja nisu uređena ovim odredbama biti predmet drugih odredaba ZKP, primenjenih *mutatis mutandis*.²⁶

3.2. Sporazum o priznanju krivice

Okrivljeni, njegov branilac i javni tužilac mogu da predlože tokom krivičnog postupka oštećenom zaključivanje sporazuma o priznanju krivice okrivljenog, kojim on priznaje da je počinio krivično delo. Takav sporazum se može zaključiti na predlog javnog tužioca čak i pre početka postupka, ako postoji osnovana sumnja da je osumnjičeni počinio krivično delo koje će biti predmet postupka. Javni tužilac koji predlaže sporazum, mora u ovom slučaju obavestiti osumnjičenog u pisanoj formi o opisu i pravnoj kvalifikaciji krivičnog dela u vezi koga se predlaže zaključivanje sporazuma. Ukoliko osumnjičeni nije do tog momenta saslušavan, mora ga obavestiti o njegovim pravima u skladu sa čl. 148. st. 4. ZKP.

Ukoliko strane u postupku postignu sporazum uz mogućnost okončanja postupka na osnovu sporazuma o priznanju krivice i osumnjičeni ili okrivljeni nema svog branioca, predsednik suda će mu odrediti branioca po službenoj dužnosti na predlog javnog tužioca kako bi ga zastupao u postupku priznavanja krivice. U slučaju zaključivanja sporazuma, dodeljeni branilac će obavljati svoju dužnost u nastavku krivičnog postupka dok presuda ne postane pravosnažna, u suprotnom biće otpušten kada javni tužilac obavesti predsednika suda da su pregovori propali. Naknada za angažovanje i neophodni troškovi dodeljenog branioca tokom postupka pregovaranja o sporazumu spadaju u troškove krivičnog postupka, a o privremenoj isplati akontacije odlučuje sud u skladu sa čl. 92. st. 3. ZKP. Ukoliko je podnesen predlog u skladu sa čl. 450a st. 3, stranke mogu da pregovaraju o uslovima za priznanje krivice za učinjeno krivično delo zbog koga je pokrenut prethodni postupak ili krivični postupak protiv osumnjičenog ili okrivljenog i o sadržaju sporazuma. Javni tužilac može takođe da pregovara samo s braniocem, ako osumnjičeni ili okrivljeni da svoju saglasnost za to. Sporazum o priznanju krivice mora biti zaključen u pisanoj formi i moraju da ga potpišu obe strane, kao i branilac. Krivično delo koje je predmet sporazuma mora biti opisano kako je propisano da se delo opisuje u optužnici

25 Čl. 445d ZKP.

26 Čl. 445e ZKP.

(čl. 269. st. 1. tač. 2). Sporazum će biti priložen uz optužni predlog ili optužnicu, a ako je sporazum postignut kasnije, javni tužilac ga mora podneti odmah sudu – najkasnije do početka glavnog pretresa.

Ukoliko ne dođe do zaključenja sporazuma, sva dokumentacija povezana s postupkom pregovaranja o sporazumu mora biti isključena iz spisa.²⁷

U sporazumu po kome okrivljeni priznaje krivicu za sva ili neka krivična dela za koja ga terete, javni tužilac i okrivljeni se mogu sporazumeti o:

1. kazni ili opomeni i načinu izvršenja sankcije;
2. odustajanju javnog tužioca od krivičnog gonjenja za druga krivična dela koja nisu predmet sporazuma o priznanju krivice;
3. troškovima postupka;
4. izvršenju nekog drugog zadatka.

Takođe, postoje pitanja koja ne mogu biti predmet sporazuma o priznanju krivice, kao što su pitanje pravne kvalifikacije krivičnog dela, mere bezbednosti kada su obavezne, kao i zaplena prihoda od krivičnog dela, osim načina zaplene.

Sud će odlučiti na ročištu predviđenom u čl. 285č ZKP šta jeste i šta ne može biti predmet sporazuma.²⁸

Sporazum u pogledu kazne sadrži vrstu i visinu kazne koja se određuje za učinjeno krivično delo. Dogovorena kazna mora biti u okviru zakonom propisane kazne; ublažena kazna i način njenog sprovođenja može biti predložena sporazumom samo pod uslovima i u okvirima predviđenih Krivičnim zakonikom.

Ukoliko postoje zakonski uslovi za to, strane mogu da se dogovore da se okrivljenom odredi krivična sankcija opomene umesto kazne. Dogovorena sankcija opomene mora da sadrži sve elemente potrebne za izricanje takve sankcije u skladu s odredbama Krivičnog zakonika.

Javni tužilac se može sporazumeti s okrivljenim o obustavi krivičnog gonjenja za ona krivična dela koja nisu predmet sporazuma o priznanju krivice samo u smislu krivičnih dela iz čl. 162. st. 1. i 2. ZKP i pod uslovom da oštećeni da svoju saglasnost. Krivično delo za koje javni tužilac obustavlja krivično gonjenje mora biti opisano u sporazumu što je preciznije moguće, i to uz pominjanje njegove pravne definicije. Saglasnost oštećenog mora biti priložena uz sporazum.

Strane u postupku mogu da se nagode u postupku sporazumevanja o priznanju krivice da okrivljeni bude izuzet od obaveze da nadoknadi sve troškove ili deo troškova krivičnog postupka, izuzetno od čl. 94, 95. i 97. ZKP. U takvom slučaju troškovi se pokrivaju iz budžeta.

²⁷ Čl. 450a ZKP.

²⁸ Čl. 450b ZKP.

Okrivljeni se može obavezati sporazumom o priznanju krivice da nadoknadi oštećenom štetu nanetu učinjenim krivičnim delom, da ispuni obavezu izdržavanja ili da izvrši neki drugi zadatak iz čl. 162. ZKP. To treba da bude učinjeno najkasnije do podnošenja sporazuma sudu.²⁹

O sporazumu o priznavanju krivice koji je zaključen između okrivljenog i javnog tužioca odlučuje sud pred kojim se vodi krivični postupak ili u prethodnom postupku ili, ako je sporazum zaključen kasnije, na glavnom pretresu.

Prilikom donošenja odluke o sporazumu o priznanju krivice, sud će razmotriti:

1. da li je sporazum u skladu s odredbama čl. 450a, 450b i 450c ZKP i
2. da li su ispunjeni uslovi za priznanje krivice iz čl. 285c st. 1. ZKP.

Ukoliko sud utvrdi da neki od prethodno navedenih zahteva nije ispunjen ili da okrivljeni nije ispunio obavezu iz st. 5. prethodno navedenog člana, sud će doneti odluku kojom odbija sporazum i nastaviće postupak kao da se okrivljeni nije izjasnio krivim po optužnici. Ukoliko sud oceni da su svi zahtevi ispunjeni, usvaja odluku kojom se usvaja sporazum i nastavlja postupak *mutatis mutandis* kako se okrivljeni izjasnio krivim (čl. 285č).

Žalba protiv gore pomenute sudske odluke nije dozvoljena.³⁰

4. Pojednostavljene forme prethodnog postupka

U pojednostavljene forme postupka koje se koriste u prethodnom postupku spadaju poravnanje (čl. 161a ZKP) i obustava krivičnog gonjenja (čl. 162. ZKP).

4.1. Poravnanje

Javni tužilac može krivičnu prijavu ili optužni predlog za krivična dela za koja je zaprećena novčana kazna ili kazna do tri godine zatvora i za krivična dela navedena u čl. 161a st. 1. da uputi na postupak poravnanja. Pri tome će uzeti u obzir vrstu i prirodu krivičnog dela, okolnosti pod kojima je navedeno delo počinjeno, ličnost učinioca i njegove ili njene prethodne osuđujuće presude za istu ili neku drugu vrstu krivičnog dela, kao i nivo krivične odgovornosti optuženog.

Ukoliko posebne okolnosti postoje, poravnanje se može dozvoliti i za sledeća krivična dela: teži oblik nanošenja telesnih povreda u skladu s čl. 123. st. 1, nanošenje teških telesnih povreda u skladu sa čl. 124. st. 4, teška krađa u skladu s čl. 205. st. 1. tač. 1, nezakonito prisvajanje iz čl. 208. st. 4. i izazivanje

29 Čl. 450č ZKP.

30 Čl. 450c ZKP.

štete na tuđoj imovini iz čl. 220. st. 2. Krivičnog zakonika; ukoliko je predata krivična prijava protiv maloletnika, ovo se odnosi i na druga krivična dela za koja Krivični zakonik predviđa zatvorsku kaznu u trajanju do pet godina.

Postupak poravnanja vodi posrednik za poravnanja, koji je dužan da slučaj uputi u proceduru. Poravnanje se može primenjivati samo uz saglasnost osumnjičenog i oštećenog. Posrednik za poravnanja je samostalan u svom radu. Posrednik za poravnanja dužan je da obezbedi da sadržaj sporazuma bude srazmeran težini krivičnog dela i njegovim posledicama.

Ukoliko sadržaj sporazuma predviđa obavljanje društveno korisnog rada, sprovođenje sporazuma organizuju i njime rukovode centri za socijalni rad u saradnji s posrednikom za poravnanja i javnim tužiocem.

Po prijemu obaveštenja o ispunjenju sporazuma, javni tužilac odbacuje krivičnu prijavu. Posrednik za poravnanja je takođe dužan da obavesti javnog tužioca ukoliko se ne postigne dogovor o poravnanju i razlozima za to. Rok za ispunjenje sporazuma ne sme biti duži od tri meseca.

U slučaju odbacivanja gorepomenute krivične prijave, oštećeni ne uživa prava iz čl. 60. st. 2. i 4. ZKP, koji zato mora biti obavešten od strane posrednika za poravnanja pre potpisivanja sporazuma.³¹

4.2. Obustava krivičnog gonjenja

Javni tužilac može, po dobijanju saglasnosti oštećenog, da obustavi krivično gonjenje u slučaju krivičnog dela za koje je zaprećena novčana kazna ili kazna zatvora u trajanju do tri godine i u slučaju dela iz čl. 162. st. 2. ako je osumnjičeni voljan da ispunji uslove koje mu postavi javni tužilac i da izvrši određene radnje u cilju ublažavanja ili otklanjanja posledica krivičnog dela. U te radnje spadaju:

1. otklanjanje ili nadoknada štete;
2. uplata novčanih sredstava na račun javnih ustanova ili humanitarnih organizacija ili u fond za obeštećivanje žrtava krivičnih dela;
3. obavljanje društveno korisnog rada;
4. ispunjenje obaveza izdržavanja;
5. medicinska terapija u odgovarajućoj zdravstvenoj organizaciji;
6. odlazak na odgovarajuće savetovanje u vezi s duševnim stanjem ili neke druge vrste savetovanja;
7. pridržavanje zabrane prilaska žrtvi ili nekom drugom licu i uzdržavanje od posećivanja određenih mesta.

31 Čl. 161a ZKP.

Ukoliko posebne okolnosti postoje, krivično gonjenje se može obustaviti i u slučajevima krivičnih dela omogućavanja korišćenja narkotika i opojnih droga u sportu u skladu s čl. 187. st.1, porodičnog nasilja u skladu s čl. 191. st. 2. i 4, zapostavljanja i zlostavljanja deteta u skladu s čl. 192. st. 2, teške krađe u skladu s čl. 205. st. 1. tač. 1, nezakonitog prisvajanja u skladu s čl. 208. st. 4, iznude i ucene u skladu s čl. 213. st. 1. i 2, poslovne prevare u skladu sa čl. 228. st. 1, oštećenja tuđeg objekta u skladu sa čl. 220. st. 1. i korišćenje čekova bez pokrića i zloupotrebe bankovnih i kreditnih kartica u skladu sa čl. 246. st. 2. Krivičnog zakonika; ukoliko je krivična prijava podneta protiv maloletnog lica, ovo se može primeniti i u slučaju drugih krivičnih dela za koja Krivični zakonik predviđa kaznu zatvora u trajanju do pet godina.

Ukoliko javni tužilac naloži otklanjanje štete iz čl. 162. stava 1. tač. 1. ili tač. 3, takvim radom će upravljati i rukovoditi centar za socijalni rad u saradnji s javnim tužiocem. Ukoliko u roku koji je odredio javni tužilac osumnjičeni ispuni obavezu i nadoknadi troškove, krivična prijava će biti odbačena.

U gorenavedenom slučaju odbačaja krivične prijave, oštećeni nema prava iz čl. 60. st. 1, 2. i 4. ZKP (pravo da pokrene ili nastavi krivično gonjenje). Javni tužilac je dužan da obavesti oštećenog o gubitku ovih prava pre nego što oštećeni da svoju saglasnost iz čl. 162. st. 1.

Prema opštem uputstvu Vrhovnog javnog tužioca, odlučuje se o naknadi troškova obustavljenog krivičnog gonjenja, načinu i uslovima sprovođenja obaveza iz čl. 162. st. 1. i nadzoru njihovog sprovođenja. To uputstvo takođe detaljnije definiše posebne okolnosti iz drugog stava navedenog člana, koje imaju uticaja na odluku javnog tužioca da obustavi krivično gonjenje.

U pogledu troškova nastalih u postupku odlučivanja o obustavljanju krivičnog gonjenja koji se naplaćuju od tužilaštva, primenjuju se odredbe ZKP *mutatis mutandis*. Troškovi sprovođenja radnji iz čl. 162. st. 1. ne spadaju u troškove krivičnog postupka.³²

Javni tužilac u postupku iz čl. 162. ZKP poziva osumnjičenog i oštećenog u tužilaštvo. U pozivu mora navesti razloge tog pozivanja. Ukoliko se odazovu na poziv, javni tužilac će upoznati osumnjičenog s krivičnom prijavom i saopštiti mu da će odbaciti prijavu ako osumnjičeni sledi uputstva i izvrši određene radnje u određenom roku.

Ukoliko javni tužilac mora da pribavi određene podatke neposredno od osumnjičenog ili oštećenog kako bi odlučio da li da prepusti da se slučaj razreši u postupku poravnjanja (čl. 161a), da se zaključi sporazum o priznanju krivice ili da odustane od pokretanja krivičnog postupka (čl. 163), ili podnese zahtev za

32 Čl. 162. ZKP.

izdavanje kaznenog naloga (čl. 445a), može pozvati osumnjičenog i oštećenog ili samo jedno od njih dvoje u tužilaštvo. Javni tužilac će obavestiti osumnjičenog o krivičnoj prijavi i odlukama koje tužilac može doneti postupajući po prijavi, a oštećenom će biti predočena njegova prava.

U gore opisanim slučajevima, javni tužilac sastavlja službenu belešku u kojoj će navesti izjave osumnjičenog i oštećenog.

Ta službena beleška se ne predaje sudu ukoliko se pokrene krivični postupak protiv osumnjičenog.

Osumnjičeni ili oštećeni koji se neopravdano ne odazovu na poziv, neće biti ponovo pozvani.³³

5. Zaključak

Skraćeni postupak pred okružnim sudom i izložene pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima pred sudovima ili u prethodnom postupku mogu da doprinesu bržem i efikasnijem razrešenju krivičnih slučajeva, međutim smatramo neka od tih rešenja diskutabilnim.

Iako je u čl. 161a st. 3. ZKP izričito propisano da se poravnanje može primeniti samo uz saglasnost osumnjičenog i oštećenog, u praksi se pokazalo da su u nekim slučajevima osumnjičeni i oštećeni prisiljeni da prihvate poravnanje. U pogledu činjenice da je ključno za poravnanje da obe strane u postupku poravnanja učine neki ustupak, postavlja se pitanje zašto bi oštećeni učinio bilo kakav ustupak učiniocu. Takođe se čini spornim zašto je država stavila oštećenog u situaciju da pregovara s licem koje mu je namerno nanelo teške telesne povrede ili počinilo teži oblik dela nanošenja telesnih povreda protiv njega. I konačno, po pravilu se odbijanje oštećenog da sklopi sporazum tretira u korist osumnjičenog.

Odbacivanje krivične prijave zbog ispunjavanja naloga javnog tužioca o uplati određene novčane sume na račun neke javne ustanove ili humanitarnog fonda podseća na prodaju indulgencija, što je po našem mišljenju potpuno neprihvatljivo.

Određbe u vezi s poravnanjem i obustavom krivičnog gonjenja pokazuju da javni tužilac može da sprovodi kaznenu politiku čak i pre nego što slučaj dođe do suda (ukoliko okrivljeni postupi u skladu s uputstvima tužioca i izvrši određene radnje kako mu je naloženo, slučaj neće ni stići do suda, jer će tužilac odbaciti krivičnu prijavu). Smatramo da su navedene odredbe izuzetno upitne, jer one znače da javni tužilac određuje „kazneni okvir“ u svakom pojedinačnom slučaju što predstavlja relativno veliki rizik od kršenja principa jednakosti pred zakonom.

33 Čl. 163a ZKP.

Čini se da je najspornija pojednostavljena forma postupka sporazum o priznanju krivice. Navedene odredbe ZKP koje se odnose na priznanje krivice su, rekli bismo, veoma problematične i verovatno i neustavne iz barem dva razloga. Odredbe koje ograničavaju sudiju na formalnu ocenu sporazuma o priznanju krivice, a u pogledu izricanja kazne na predlog javnog tužioca, lišavaju sudiju njegove osnovne funkcije – funkcije presuđivanja; ovo je nesumnjivo problematično samo po sebi, jer sudija ne može da obavlja funkciju na koju je izabran. Ono što je još problematičnije je to što javni tužilac i okrivljeni (odnosno njegov branilac) određuju „kazneni okvir“ u svakom pojedinačnom slučaju, što znači da kreiraju *ex post facto* paradigmu za svaki pojedinačni slučaj. Takvo ponašanje nužno rezultira kršenjem jednakosti pred zakonom, što predstavlja jedno od osnovnih pravnih načela u svakom pravnom poretku.

Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima će možda doprineti bržem i efikasnijem rešavanju predmeta, ali ne verujemo da će doprineti većoj pravičnosti i povećati poverenje ljudi u pravosuđe.

*Dr Emir ĆOROVIĆ,
Departman za pravne nauke
Državni univerzitet u
Novom Pazaru*

*Originalni naučni rad
UDK:
Primljeno:*

NEKE PRAVNOTEORIJSKE DILEME U VEZI SA KAŽNJAVANJEM MALOLETNIKA

Maloletni učinioci krivičnih dela zauzimaju posebno mesto unutar krivičnog prava. Ta posebnost se naročito ogleda u ustrojstvu, karakteristikama i svrsi krivičnih sankcija namenjenih ovoj kategoriji učinilaca krivičnih dela. Posebno je osetljivo pitanje njihovog kažnjavanja, ali i primene ostalih oblika institucionalnog tretmana, koji se kod nas ostvaruje putem tzv. zavodskih vaspitnih mera. U ovom radu nastojaćemo da ukažemo na neke oblike kažnjavanja maloletnika, koji ne postoje u našem pozitivnom maloletničkom krivičnom pravu, kao što je to slučaj sa novčanom kaznom, a koja ima svoje osnove u Tokijskim pravilima, poznata je u uporednom krivičnom pravu, a propisuje je i srpski Zakon o prekršajima. Postoje po našem mišljenju pravnoteorijski i kriminalno-politički razlozi za uvrštavanje novčane kazne u sistem kazni prema maloletnicima. Takođe, razmotrili smo prirodu vaspitne mere posebnih obaveza uključivanja maloletnika bez naknade u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja, koja po svojoj sadržini odgovara kazni rada u javnom interesu. Postoje ozbiljni argumenti da se ova vaspitna mera prepozicionira kao maloletnička kazna, čime bi se krivične sankcije suštinski iste sadržine regulisale jedinstveno, kako bi zakonska rešenja bila pravno teorijski smislenija i čistija. Ovlaš je

ukazano i na mogućnost uslovnog odlaganja izvršenja kazne maloletničkog zatvora i kućnog zatvora u odnosu na maloletnike, s tim da uvođenje istih u naš sistem krivičnih sankcija prema maloletnicima ne smatramo nužnim. Iako se u radu predlaže uvođenje novih kazni za maloletnike, to ne treba razumeti kao tendenciju pooštavanja krivičnopravne reakcije prema ovoj populaciji, jer ipak pojedine vaspitne mere, tipa zavodskih vaspitnih mera, nose u sebi više represije nego kazne koje u ovom radu razmatramo.

Ključne reči: maloletnici, kažnjavanje, novčana kazna, rad u javnom interesu, uslovno odlaganje kazne, kućni zatvor.

I

Na osobenosti maloletnih učinilaca krivičnih dela i na potrebu posebnih mehanizama u suzbijanju kriminaliteta ove populacije kriminološka i krivičnopravna nauka intenzivno ukazuju više od jednog veka, naročito nakon održavanja II zasedanja nemačke grupe Međunarodnog kriminalističkog udruženja održanog u Haleu/Nemačka davne 1891. godine.¹ U reformisanju krivičnog prava u pomenutom pravcu doprineli su pre svega predstavnici tzv. sociološke škole krivičnog prava, velikani poput Franca fon Lista (*Franz von Liszt*), Adolfa Prinsa (*Adolf Prins*), i Van Hamela (*Van Hammel*), koji su postavili osnove za jedan novi, drugačiji pristup u reagovanju na kriminalne akte maloletnika.² Slušajući glas nauke, krivična zakonodavstva su pratila ove napredne ideje i polako uobličavala pravila namenjena upravo maloletnicima.

Tokom evolucije krivičnopravnog položaja maloletnika iskristalisala su se dva osnovna modela tzv. maloletničkog pravosuđa: *model zaštite* ili *blagostanja (welfare model)* i *model pravde* ili *sudski, odnosno pravosudni model (justice model)*.³ Moguće je govoriti i o trećem, *mešovitom*

1 Više: Franjo Hirjan, Mladen Singer, Maloletnici u krivičnom pravu, Globus, Zagreb, 1991, str. 12.

2 O tome videti: ibidem.

3 O ovim modelima videti: Đorđe Ignjatović, Kriminologija, Dosije, Beograd, 2007, str. 254-256. U literaturi posvećenoj Maloletničkom krivičnom pravu spominju se pored ova dva osnovna modela još neki koncepti. Na primer prof. Radulović navodi modele restorativne pravde i neokorekcionizam, dok prof. Škulić, uz dva osnovna i dva prethodno pomenuta, opisuje još i modifikovani pravosudni model, participativni model, model kontrole delinkvencije, korporativni model i model minimalne intervencije. Videti: Ljiljana Radulović, Maloletničko krivično pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2010, str. 55-65; Milan Škulić, Maloletničko krivično pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Službeni glasnik, Beograd, 2011, str. 98-108.

modelu,⁴ koji u sebi objedinjuje elemente pomenuta dva osnovna modela.⁵ Na ovom mestu mi se nećemo osvrnati na bitne karakteristike ovih modela, jer je njima posvećena prilična pažnja u domaćoj i, naročito, inostranoj krivičnopravnoj književnosti, tako da stručna javnost mahom poznaje njihova obeležja.

Pomenuti doktrinarni i legislativni pristup izborio je poprilično autonoman položaj maloletnicima unutar krivičnog prava, tako da se danas govori o *Maloletničkom krivičnom pravu* koje čini niz odredaba materijalnopravne, procesnopravne, izvršnopravne prirode, kao i odredbe organizacionog karaktera koje se odnose na uređenje pravosudnih (sud, javno tužilaštvo) i drugih državnih organa (policija, organ starateljstva) nadležnih da postupaju u ovoj materiji. S obzirom da se krivičnopravni položaj maloletnika poprilično razlikuje od krivičnopravnog položaja punoletnih učinilaca krivičnih dela, Maloletničko krivično pravo dobilo je epitet „kvazi“ ili „para“ krivičnog prava,⁶ s obzirom da su kod njega retributivni i represivni elementi mnogo manje izraženi nego kod „punoletničkog“ krivičnog prava, kao i da pojedini krivičnopravni instituti u ovoj sferi nemaju onaj značaj koji imaju u krivičnom pravu generalno.

Poslednjih decenija autonomnost Maloletničkog krivičnog prava dobija svoju punu afirmaciju kroz *posebne zakone* o krivičnopravnom položaju maloletnika, koji u sebi obuhvataju upravo pomenute odredbe organizacionopravnog, materijalnopravnog, procesnopravnog i izvršnopravnog karaktera. Tako je učinjeno i u Republici Srbiji donošenjem *Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica* 2005. godine (u daljem tekstu: ZMUKD), koji je stupio na pravnu snagu 01.01.2006. godine.⁷ Podsećamo da kod nas ne postoje posebni sudovi za maloletnike, kako je to uređeno u nekim državama, već je maloletnička materija poverena višim (ranije okružnim) sudovima, kao sudovima opšte nadležnosti, ali hijerarhijski višeg ranga.

U ovom radu nastojaćemo da ukažemo na moguće pravce u kažnjavanju maloletnika. Naime, kako to priliči prirodi Maloletničkog krivičnog prava

4 U udžbeniku prof. Škulića ovaj metod se naziva modifikovanim pravosudnim modelom, u čijoj osnovi je pravosudni model „na koji se 'kaleme' određeni mehanizmi iz zaštitničkog modela“. M. Škulić, op. cit., str. 102.

5 Nikola Milošević, „Izbor i odmeravanje sankcija prema maloletnicima“, *Pravni život*, broj 9, 2011, str. 774. I prof. Škulić je sličnog mišljenja kada kaže: „čini se da i pozitivni postupak prema maloletnicima Srbije ima određene važne elemente ovog modela, uz još uvek dominantne primese zaštitničkog modela“, kao i da „naš postupak prema maloletnicima u najvećoj meri predstavlja kombinaciju elemenata pravosudnog i zaštitničkog modela, pa bi se suštinski i mogao označiti kao modifikovani pravosudni model“. M. Škulić, op. cit., str. 102, 103.

6 Zoran Stojanović, *Krivično pravo – opšti deo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2003, str. 382.

7 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 85/2005.

akcentat se u teoriji uglavnom stavlja na vaspitne mere kao osnovne krivične sankcije, a u poslednje vreme naročito na vaspitne naloge kao „parapenelne mere“, odnosno mere diverzionog karaktera koje imaju za cilj da se izbegne vođenje samog krivičnog postupka. Naravno, ni problematika kažnjavanja maloletnika, kada je reč o domaćoj doktrini, nije ostavljena po strani, ali se, barem smo mi stekli takav utisak, akcentat stavlja na kaznu maloletničkog zatvora, a razlog za to verovatno leži u tome što je to jedina kazna koja je u našem krivičnom zakonodavstvu predviđena za maloletnike. Mišljenja smo, međutim, da bi trebalo razmisliti o uvođenju i drugih kazni za maloletnike. Na samom početku ovog rada želimo da ukažemo da ovim ne aludiramo na pojačavanje kaznenopravne represije prema maloletnicima, jer objektivno posmatrano neke vaspitne mere koje se sastoje u lišenju slobode mogu imati punitivniju prirodu od nekih kazni. Na primer, vaspitna mera upućivanja u vaspitno popravni dom sasvim sigurno nosi u sebi više represivnosti nego novčana kazna ukoliko bi se i ona pridodala spektru krivičnih sankcija za maloletnike. Usput rečeno, zanimljivo je da je u odnosu na prekršaje kao manje društveno opasna dela za maloletnike propisana kako kazna maloletničkog zatvora, tako i novčana kazna. Takođe, u uporednom krivičnom pravu mogu se naći zakonodavstva koja propisuju znatno bogatiji sistem maloletničkih kazni, dok s druge strane, neke sankcije koje su u našem pravu postavljene kao vaspitne mere po svojoj sadržini odgovaraju maloletničkim kaznama iz zakonodavstava drugih država. Isto tako, ako uporedimo sadržine pojedinih krivičnih sankcija iz našeg krivičnog zakonodavstva uvidećemo da su neke od njih u odnosu na punoletna lica postavljene kao kazne, a u odnosu na maloletnike kao vaspitne mere.

Naredne redove ovog rada posvetićemo iznetim tezama i pokušaćemo da damo izvesne predloge *de lege ferenda*, kao i da skrenemo pažnju na to da se krivičnim sankcijama iste ili slične sadržine obezbedi jedinstven koncept.

II

Pre nego što se upustimo u razmatranje navedih pitanja, osvrnućemo se na relevantna međunarodna dokumenta u kojima se govori o krivičnim sankcijama prema maloletnicima.⁸

Konvencija UN o pravima deteta u čl. 37 st. 1 tač. a) zabranjuje mučenje, okrutno, nehumano ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje dece, te propisuje da se ova lica ne mogu osuditi na smrtnu kaznu ili doživotni zatvor bez mogućnosti oslobađanja; u tački b) se propisuje da se hapšenje, pritvaranje i zat-

8 Međunarodna dokumenta na koja ćemo se pozvati preuzeta su iz publikacije: *Prava deteta i maloletničko pravosuđe: odabrani međunarodni instrumenti*, (sedam svezaka) UNICEF, Beograd, 2005.

varanje dece može izreći kao poslednja mera i mora se svesti na najkraće moguće vreme. U čl. 40. st. 4. ove Konvencije potencira se na širokom spektru mera i *naglašavaju je alternativne institucionalnom tretmanu*. Sličnu odredbu sadrže i *Standardna minimalna pravila UN za maloletničko pravosuđe* (tzv. *Pekinška pravila*), koja u pravilu 19.1. propisuju: „Smeštaj maloletnika u instituciju biće rešenje koje se uvek primenjuje kao poslednja mera i za najkraći neophodan vremenski period“. U komentaru ove odredbe ističe se da ona ima za cilj da dvojako ograniči institucionalizaciju: kvalitativno („poslednja mera“) i kvantitativno („najkraći neophodan vremenski period“).⁹

Od posebnog značaja za predmet našeg rada jesu tzv. *Tokijska pravila*, odnosno *Standardna minimalna pravila UN za mere alternativne institucionalnom tretmanu*. U pravilu 8.2. izričito se spominju statusne kazne, *imovinske sankcije* i *novčane kazne*, konfiskacija i ekproprijacija, *nalog za društveno koristan rad u zajednici, kućni pritvor*, itd.

Odredbе navedih međunarodnih dokumenata privukle su nam pažnju jer pružaju mogućnost da se otvori diskusija o mogućnosti uvođenja određenih kazni u naš sistem maloletničkih krivičnih sankcija, s obzirom da neke od tih potencijalnih kazni, koje su poznate u uporednom pravu, predstavljaju i alternativu institucionalnom tretmanu maloletnika, a takav tretman, kako smo već naveli, nije imanentan samo kazni maloletničkog zatvora kao jedinoj kazni za maloletnike, već i jednoj posebnoj grupi vaspitnih mera – zavodskim vaspitnim merama.

III

1. Kada je reč o kažnjavanju maloletnika smatramo da je kriminalno-politički i pravno-dogmatski opravdano da se u našem krivičnopravnom sistemu propiše i njihovo *novčano kažnjavanje*. Naime, kao što smo videli ova kazna ima uporište u Tokijskim pravilima, propisana je Zakonom o prekršajima Republike Srbije,¹⁰ a poznata je i u uporednom maloletničkom krivičnom pravu. U literaturi se mogu naći objašnjenja zašto se u krivičnim zakonodavstvima određenih država ne propisuje ova kazna. Razlog se vidi u tome što zakonodavac polazi od pretpostavke da maloletnici najčešće nemaju svoju imovinu, a i kada je imaju neopravdano je budu ograničeni u istoj u ranom uzrastu kada im predstoji ulazak u život.¹¹

9 Prava deteta i maloletničko pravosuđe: odabrani međunarodni instrumenti, četvrta sveska, op .cit., str25.

10 „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 101/2005, 116/2008, 111/2009.

11 Александар Стојнов, Наказателно право – Обща част, Циела, Софија, 2008, стр. 131. U našoj literaturi prof. Perić postavlja pitanje svrhe novčane kazne prema kategoriji maloletnih delinkvenata. Videti: Obrad Perić, Maloletnički zatvor: primena i izvršenja, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 1979, str. 13.

Izneta konstatacija je po našem mišljenju samo delimično tačna. Naime, tačno je da maloletnici najčešće nemaju svoju imovinu. Međutim, ima i onih koji je imaju, koju su stekli putem odgovarajućih građanskopravnih poslova (nasleđivanje, poklon, itd.) ili pak radom, s obzirom da se po pozitivnopravnim propisima Republike Srbije radnopravna sposobnost stiče sa navršenih petnaest godina. Ako već postoje legislativni okviri da maloletnik stiče zaradu i imovinu, zašto onda kao mogućnost ne propisati i njihovo novčano kažnjavanje.

Takođe, ZMUKD predviđa da se maloletnik može obavezati da plati troškove krivičnog postupka ili da ispuni imovinskopravni zahtev ako mu je izrečena kazna maloletničkog zatvora (čl. 79. st. 1), ali i u slučaju kada mu je izrečena vaspitna mera, pa čak i kada je veće za maloletnike našlo da nije celishodno da se maloletniku izrekne kazna maloletničkog zatvora ili vaspitna mera, *pod uslovom da maloletnik ima prihode ili imovinu* (čl. 79. st. 2). Prema tome, kada je reč o troškovima postupka i imovinskopravnom zahtevu sud će ipak voditi računa o tome da li maloletnik ostvaruje prihode i da li ima imovinu. Ako je tako, a tako je, ne javlja li se onda logičnim da se i za ovu kategoriju učinilaca, pod istim uslovima (da imaju prihode ili imovinu) predvidi mogućnost njihovog novčanog kažnjavanja.

Kada raspravljamo o ovom pitanju ne smeju se zaboraviti pojedine prednosti koje daje novčano kažnjavanje kao takvo, naročito u suzbijanju krivičnih dela koja se vrše iz lukrativnih pobuda.¹² Uzmemo li u obzir da u ukupnom kriminalitetu maloletnika dominira onaj imovinske prirode,¹³ onda je, smatramo, i kriminalno politički opravdano da se predvidi njihovo novčano kažnjavanje. U tom smislu mislimo da ne stoji konstatacija neopravdanosti novčanog kažnjavanja maloletnika argumentom da se oni time ograničavaju u imovini u ranom uzrastu kada im tek predstoji ulazak u život. Jer upravo u tom periodu, kada je proces razvoja njihove ličnosti aktuelan, novčano kažnjavanje može imati specijalno preventivne učinke, naročito na polju suzbijanja imovinskih krivičnih dela.

Dalje, zanimljivo je da ZMUKD predviđa kod vaspitnih mera posebnih obaveza i obavezu maloletnika da „u okviru *sopstvenih mogućnosti nadoknadi štetu* koju je prouzrokovao“ (čl. 14. st. 2. tač. 2). Ova odredba je poprilično široko formulisana, tako da dopušta mogućnost da maloletnik prihodima koje ostvaruje ili imovinom koju poseduje izvrši nadoknadu štete. Po prirodi stvari u

12 Nikola Srzentić, Aleksandar Stajić, Ljubiša Lazarević, Krivično pravo – opšti deo, Savremena administracija, Beograd, 1979, str. 361.

13 Videti podatke o broju podnetih krivičnih prijava, „optuženja“ i „osuda“ maloletnika u publikaciji: Obrad Perić, Nikola Milošević, Ivana Stevanović, Politika izricanja krivičnih sankcija prema maloletnicima, Centar za mir i razvoj demokratije, Beograd, 2008, str. 84-99.

ovoj situaciji se kao maloletnikov poverilac javlja oštećeno lice. Ovim se otvara pitanje: *zašto ne dozvoliti da se i država javi kao poverilac u slučaju novčane kazne ako maloletnik može da u okviru sopstvenih (imovinskih) mogućnosti plati novčanu kaznu?* Ne želimo da se ovo naše viđenje shvati kao ne razlikovanje novčanog kažnjavanja i „nagnade štete u okviru svojih mogućnosti“. Želimo samo da kažemo da nam se ne čini principijelnim da se o prihodima i imovini maloletnika, odnosno o njegovim mogućnostima nagnade štete (što takode može, ali ne isključivo, zavisiti od toga da li maloletnik ima prihode ili imovinu) vodi računa kod troškova postupka (u biti jedne administrativne obaveze), kod imovinskopravnog zahteva i nagnade štete (mada nagnada štete predstavlja oblik imovinskopravnog zahteva), a da se pri tome isključuje mogućnost njegovog novčanog kažnjavanja pod istim tim uslovima. Čini nam se da se ovakvim zakonskim rešenjem ističu administrativne (troškovi) i građanskopravne (imovinskopravni zahtev, nagnada štete) posledice proistekle iz krivičnog dela maloletnika, a da se pri tome nije, ili nije dovoljno razmišljalo o uvođenju novčane kazne kao direktne kaznene reakcije imovinskog karaktera na njihova kriminalna ponašanja.

Štaviše, otišlo se i dalje sa vaspitnim nalozima kao „parapenalnim“ odnosno „diverzionim“ merama. Naime, prema čl. 7. st. 1. tač. 7. ZMUKD maloletnik se može, zarad nepokretanja ili obustave krivičnog postupka, obavezati na „poravnanje sa oštećenim kako bi se *nagnadom štete*, izviničenjem, *radom ili na neki drugi način otklonile, u celini ili delimično, štetne posledice dela*“. I ova mogućnost prema tome dozvoljava da se maloletnik, slično kao kod potonje vaspitne mere posebnih obaveza, obaveže na ispunjenje određenih imovinskih obaveza, s tim da u ovom slučaju nemamo sproveden krivični postupak.

Naše razmišljanje se u smislu svega navedenog manifestuje u tome da ako srpsko maloletničko krivično zakonodavstvo dopušta da se maloletnik obaveže na ispunjenje odgovarajućih nagnada, imovinskopravnih zahteva, troškova postupka i sl., onda treba da se omogući i njegovo novčano kažnjavanje.

Pored toga novčano kažnjavanje ne nosi u sebi veći stepen represije i retribucije od na primer zavodskih vaspitnih mera. U tom smislu novčana kazna bi predstavljala alternativu institucionalnim merama koje zahtevaju izdvajanje maloletnika iz porodice.¹⁴ Inače, novčano kažnjavanje maloletnika poznato je u

14 Imajući u vidu da zavodske vaspitne mere predstavljaju svojevršno lišenje slobode maloletnog učinioca, ne treba zanemariti ni činjenicu da je u nekim državama novčana kazna u sferi lakšeg i srednjeg kriminaliteta u potpunosti istisnula kaznu lišenja slobode, na šta se u literaturi posebno ukazuje. Tako: Zoran Stojanović, Komentar Krivičnog zakonika, Službeni glasnik, Beograd, 2012, str. 223. Ovo zapažanje naglašavamo jer se, po našem mišljenju, delom može koristiti i radi promovisanja novčane kazne kao alternative institucionalnom tretmanu maloletnika, koji se, kao što smo prethodno rekli, sastoji iz lišenja slobode. Predmetna konstatacija važi uz sve one argumente koje smo naveli u prilog novčanog kažnjavanja maloletnika.

krivičnim zakonodavstvima Švedske,¹⁵ Ruske Federacije,¹⁶ Makedonije,¹⁷ Švajcarske,¹⁸ Francuske¹⁹ i Holandije.²⁰ Zanimljivo rešenje nalazimo u engleskom pravu po kojem su roditelji dužni da za svoje dete, učinioca krivičnog dela starosti ispod 16 godina, plate izrečenu finansijsku (tj. novčanu) kaznu. I u slučaju maloletnika starosti 16 ili 17 godina, sud ima mogućnost (ne i obavezu) da naloži roditeljima da takvu kaznu plate.²¹ Pri tome, u engleskoj literaturi se ističe da novčano kažnjavanje nije uobičajen odgovor na maloletnička krivična dela, ali da brojke ukazuju na njegovu relativnu efikasnost.²² Ne plediramo ka jednom ovakvom zakonskom rešenju, jer se njime grubo vredi princip po kojem kazna treba da pogađa njegovog učinioca (princip personaliteta kazne), ali ukazujemo da takva rešenja imaju određene efekte.

Zanimljivo je da se u našoj kaznenopravnoj literaturi ne postavlja pitanje kako je moguće novčano kažnjavanje maloletnika za prekršaj, a ne i za krivična dela.²³ Pri tome za novčano kažnjavanje maloletnika važe ista pravila kao i za kažnjavanje punoletnih učinilac prekršaja, uz jedinu razliku što je u odnosu na maloletnike predviđeno kraće trajanje supletornog zatvora. Bez namere da ulazimo u dublju problematiku izvršenja novčane kazne prema maloletnicima, bilo u krivičnom, bilo u prekršajnom pravu, držimo da bi se u odnosu na ovu kategoriju učinilaca morao iznaći poseban mehanizam naplate iste, iz prostog razloga što maloletnici od 14-18. godine, shodno svojoj poslovnoj sposobnosti i pravima koja su im prema toj sposobnosti data, mogu raspolagati svojom imovinom samo uz prethodnu ili naknadnu saglasnost roditelja.²⁴ Zato bi se povodom ovog pitanja morala uskladiti i precizirati kaznenopravna i porodičnopravna legislativa, da bi se sprečila moguća kolizija interesa između dete-

15 Interventions with young offenders, Fact Sheet, Ministry of Justice, Sweden, October, 2006, p. 1 (preuzeto dana 27.09.2012. godine sa internet adrese: <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/07/16/92/68d81cee.pdf>)

16 А.И. Папог (ур.), Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации, Проспект, Москва, 2007, стр. 154-156.

17 Čl. 43. Zakona na maloletnička pravda (preuzeto dana 27.09.2012. godine sa internet adrese <http://www.pravda.gov.mk/documents/Zakon%20za%20maloletnicka%20pravda.pdf>)

18 Žan Pradel, Komparativno krivično pravo – sankcije, prevod O. Perić, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 110.

19 Ibidem.

20 Ibidem, str. 111.

21 Andrew Ashwort, Sentencing and Criminal Justice, Cambridge University Press, New York, 2005, p. 364.

22 Ibidem.

23 Od prekršajnog prava videti: Stanko Pihler, Prekršajno pravo, Graphica Academica, Novi Sad, 2000, str. 91; Đorđe Đorđević, Prekršajno pravo, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2008, str. 104.

24 Čl. 64. Porodičnog zakona, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 18/2005.

ta i roditelja, pre svega u pravcu osujećenja plaćanja izrečene novčane kazne (na primer roditelj ne da saglasnost detetu da podigne novac koji čuva u banci, a koji mu je potreban radi plaćanja kazne).

2. Sledeće što nam privlači pažnju u sistemu krivičnih sankcija za maloletnike jeste vaspitna mera posebnih obaveza koja se sastoji u *uključivanju, bez naknade, u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja* (čl. 14. st. 2. tač. 5. ZMUKD). U okviru ove obaveze maloletnik može raditi najviše 120 časova u periodu od šest meseci, koliko inače ova obaveza i može trajati, s tim da rad ne ometa njegovo školovanje ili zaposlenje. *Po sadržini ova vaspitna mera odgovara kazni rada u javnom interesu za punoletna lica*. Naime, u čl. 52. Krivičnog zakonika (u daljem tekstu: KZ)²⁵ je propisano da je rad u javnom interesu svaki onaj društveno koristan rad kojim se ne vredi ljudsko dostojanstvo i koji se ne vrši u cilju sticanja dobiti. Rad u javnom interesu ne može biti kraći od 60, niti duži od 360 časova, a obavlja se u periodu koji ne može biti kraći od mesec, niti duži od šest meseci. Izvršenje ove kazne regulisano je Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija²⁶ i Pravilnikom o izvršenju kazne rada u javnom interesu.²⁷ Prema ovim propisima rad u javnom interesu obavlja se kod pravnog lica (poslodavca) koje se bavi poslovima od *javnog interesa, a naročito humanitarnim, zdravstvenim, ekološkim ili komunalnim delatnostima*.

Imajući u vidu izneto logičnim nam se nameće sledeće pitanje: zašto je zakonodavac sankciju iste sadržine u odnosu na odrasla lica postavio kao kaznu, a u odnosu na maloletnike kao vaspitnu meru? Ovakav koncept povlači i izvesne pravno-dogmatske dileme. Naime, u čl. 2. KZ je propisano načelo krivice po kome se kazne i mere upozorenja mogu izreći samo učiniocu koji je kriv za učinjeno delo. *Argumentum a contrario*, mere bezbednosti i vaspitne mere nisu vezane za krivicu učinioca. Takođe, ni u odredbi čl. 12. ZMUKD koja se odnosi na izbor vaspitne mere ne spominje se krivica (krivična odgovornost) kao kriterijum za odmeravanje ovih sankcija.²⁸ U teoriji su prisutna divergentna gledišta po ovom pitanju. Prof. Perić smatra da je pomenuta odredba čl. 12.

25 „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009.

26 „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 85/2005, 72/2009 i 31/2011.

27 „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 20/2008.

28 U čl. 12. ZMUKD stoji: „Pri izboru vaspitne mere sud će posebno uzeti u obzir uzrast i zrelost maloletnika, druga svojstva njegove ličnosti i stepen poremećaja u društvenom ponašanju, težinu dela, pobude iz kojih je delo učinio, sredinu i prilike u kojima je živeo, ponašanje posle učinjenog krivičnog dela, a posebno, da li je sprečio ili pokušao da spreči nastupanje štetne posledice, naknadio ili pokušao da naknadi pričinjenu štetu, da li je prema maloletniku ranije izrečena krivična ili prekršajna sankcija, kao i sve druge okolnosti koje mogu biti od uticaja za izricanje one mere kojom će se najbolje postići svrha vaspitnih mera“.

ZMUKD prilično nespretno i komplikovano formulisana, ali da se sve okolnosti koje su navedene u predmetnom članu „usredsređuju na ličnost maloletnika shvaćenu kao bio-psiho-socijalnu celinu“.²⁹ Po Nikoli Miloševiću ukoliko je maloletnik ostvario objektivna obeležja krivičnog dela (radnju, predviđenost u zakonu i protivpravnost), umesto krivice „mogli bi se koristiti kriterijumi – okolnosti iz čl. 12. ZM, posebno koje se odnose na ličnost maloletnika u celini i njene potrebe, što bi izrečena vaspitna mera trebalo da u potpunosti održava“.³⁰ Po ovom autoru usled brojnih dilema i razlika u shvatanju nužnih elemenata za postojanje bića krivičnog dela maloletnika, krivicu maloletnika kada je u pitanju izricanje vaspitne mere ne treba pominjati.³¹ Prof. Radulović je izričit da se pitanje krivice ne postavlja kao zakonski uslov za primenu vaspitnih mera,³² dok prof. Škulić, suprotno tome, smatra da je krivica maloletnika neophodna da bi mu se mogla izreći bilo koja krivična sankcija (osim mere bezbednosti medicinsko-psihijatrijskog karaktera ili njenog supstituta vaspitne mere upućivanja u posebnu ustanovu za lečenje i osposobljavanje), „jer samo tada njegovo protivpravno delo zakonom određeno kao krivično delo zaista i postoji kao krivično delo“.³³ Prof. Drakić, pak, smatra da odredbe ZMUKD nisu dovoljno jasne i da dozvoljavaju kako tumačenje da krivica nije u našem krivičnom pravu uslov za izricanje vaspitnih mera kao osnovnih krivičnih sankcija prema maloletnim učiniocima,³⁴ tako i tumačenje po kojem je krivica sastavni deo maloletničkog krivičnog prava i postupka i nešto što se mora dokazati u svakom konkretnom slučaju u istom obliku u kojem se javlja u opštem krivičnom pravu da bi se maloletniku mogle izreći krivične sankcije (osim vaspitne mere upućivanja u posebnu ustanovu za lečenje i osposobljavanje).³⁵ Ipak, ovaj autor smatra da je KZ prekinuo agoniju povodom spornog pitanja krivice u našem maloletničkom pravu, jer se definišući načelo krivice u čl. 2. opredelio za to da krivica nije neophodni zakonski uslov za izricanje vaspitnih mera.³⁶

Naše mišljenje, koje smo istakli već u prvim redovima prethodnog pasusa je da formulacija načela individualne subjektivne odgovornosti iz čl. 2. KZ ne postavlja zahtev krivice kao uslov za izricanje vaspitnih mera. Ipak se čl. 2. KZ eksplicitno odnosi samo na kazne i mere upozorenja.

29 Obrad Perić, Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Službeni glasnik, Beograd, 2005, str. 42.

30 N. Milošević, op. cit., str. 776.

31 Ibidem.

32 Lj. Radulović, op. cit., str. 43.

33 M. Škulić, op. cit., str. 247.

34 Dragiša Drakić, O krivičnoj odgovornosti maloletnika, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, Novi Sad, 2010, str. 60.

35 Ibidem, str. 60-62.

36 Ibidem, str. 71-72.

Vraćajući se na pitanje odnosa vaspitne mere posebnih obaveza iz čl. 14. st. 2. tač. 5. ZMUKD i kazne rada u javnom interesu iz čl. 52. KZ, uviđamo jedan konfuzan legislativni pristup. Mislimo da zakonodavac u ovakvim slučajevima mora biti dosledan. Da bi se otklonilo ovo konfuzno stanje neophodno je pre svega sagledati stvarnu prirodu sankcije koja se sastoji u odgovarajuće društveno korisnom radu. Naime, u literaturi je nesporno da je u pitanju alternativna krivična sankcija, a pod tim pojmom uglavnom se razumeju alternative kaznama, pre svega kratkotrajnim kaznama lišenja slobode. Kako je u pitanju alternativa kazni, što uostalom jesu i mere upozorenja, to bi predmetne sankcije morale biti vezane za krivicu učinioca, bez obzira da li je reč o maloletnom ili punoletnom licu. Sudeći po tome, smatramo da bi posebnu obavezu uključivanja bez naknade u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja trebalo predvideti kao maloletničku kaznu, a ne kao vaspitnu meru. Imamo primere iz uporednog maloletničkog krivičnog zakonodavstva u kojima su sankcije ovakve sadržine propisane kao kazne. Tako, krivično zakonodavstvo Švedske poznaje rad u javnom interesu za maloletne učinioce (*community service for young offenders*);³⁷ KZ Ruske Federacije u sistemu kazni za maloletnike propisuje obavezni rad i popravni rad;³⁸ francusko maloletničko krivično zakonodavstvo u spektru kazni poznaje i rad u opštem interesu;³⁹ u Holandiji pored glavnih kazni postoje i alternativne sankcije među koje spada rad u opštem interesu; u Makedoniji je društveno koristan rad postavljen isto kao i u Holandiji, kao alternativna mera, a alternativne mere mogu biti izrečene samo krivično odgovornom starijem maloletniku.⁴⁰

3. Što se tiče kazni koje se sastoje u lišenju slobode maloletnika, pored postojeće kazne maloletničkog zatvora trebalo bi, mada ne smatramo nužnim, razmotriti i modalitete koji se u domaćem krivičnom zakonodavstvu uvode u odnosu na punoletna lica. Na primer kućni zatvor, tj. izvršenje kazne zatvora u prostorijama u kojima učinilac stanuje. Takve mogućnosti postoje u SAD-u i ističe se da se ova kazna šire koristi u odnosu na maloletne, nego u odnosu na punoletne učinioce krivičnih dela.⁴¹ Od mogućnosti bi trebalo razmotriti i uslovno odlaganje kazne maloletničkog zatvora. Takvo rešenje postoji prema § 21 nemačkog Zakona o sudovima za maloletnike (*Jugendgerichtsgesetz*), po kojem se osuda do godinu dana (izuzetno dve) može uslovno odložiti na osnovu

37 Interventions with young offenders, op. cit., p. 1.

38 A.I. Rarog (ur.), op. cit., str. 154-156.

39 Ž. Pradel, op. cit., str. 111.

40 Čl. 53. Zakona na maloletnička pravda.

41 Ž. Pradel, op. cit., str. 111.

povoljne prognoze delinkventa da će sama osuda vaspitno delovati na njega kao opomena i bez njenog izvršenja, kao i da će u budućem vremenu proveravanja maloletnik voditi ispravan život.⁴² Alternativa ovom rešenju mogla bi biti uslovna osuda, koja u našem krivičnom zakonodavstvu nije predviđena za maloletnike. Takva rešenja su poznata u uporednom krivičnom pravu.

No, rekli smo da ove mogućnosti ne smatramo nužnim. Naime, ustrojstvo vaspitnih mera u našem zakonodavstvu je takvo da omogućava da se iste zamene blažim odnosno strožijim merama u zavisnosti od toga da li je ostvarena njihova svrha. To na primer omogućava kombinaciju institucionalnog (upućivanje u vaspitnu ustanovu) i poluinstitucionalnog (pojačan nadzor uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi za obrazovanje i vaspitanje maloletnika) tretmana.⁴³ Time su na neki način pokrivenne situacije koje potpadaju pod prethodno navedene sankcije.

IV

Problematika maloletničkih krivičnih sankcija predstavlja veoma osetljivo i složeno pitanje. S jedne strane stoji zahtev da se uvaži ličnost maloletnika, iz razloga što je reč o licima kod kojih proces bio-psihičkog i socijalnog razvoja u najširem smislu reči nije okončan, dok s druge strane treba udovoljiti i zahtevima kriminalne politike da se suzbiju sve forme kriminaliteta, uključujući i onog izvršenog od strane maloletnika. Ravnotežu između ovih zahteva naravno da nije lako uspostaviti, iako krivičnopravna i kriminološka doktrina, kao i legislativa ulažu velike napore u njihovom balansiranju. I zaista, stiče se utisak da je oblast maloletničkog krivičnog prava najdinamičnija oblast unutar krivičnog prava.

Kažnjavanje maloletnika se obično razmatra u vezi sa kaznom maloletničkog zatvora. Nažalost nije se dovoljno posvetilo pažnje drugim punitivnim mogućnostima, koje ne samo da ne predstavljaju pooštavanje krivičnopravne reakcije u sferi maloletničkog krivičnog prava, već štaviše, mogu biti viđene i kao alternative institucionalnom tretmanu maloletnika, nezavisno od toga da li se taj tretman odvija pod okriljem kazne maloletničkog zatvora ili zavodskih vaspitnih mera. Ne treba gajiti iluziju da je svaka vaspitna mera blaža od ma koje vrste kazne.

U radu smo nastojali da iznesemo argumente koji opravdavaju uvođenje novčane kazne i u odnosu na maloletnike, kao i one po kojima je potrebno

42 Videti: Klaus Laubenthal, Helmut Baier, Nina Nestler, Jugendstrafrecht, Springer-Verlag, Berlin/Heilderberg, s. 340.

43 Videti čl. 24. st. 2. tač 1. ZMUKD.

izvršiti prekomponovanje vaspitne mere posebnih obaveza iz čl. 14. st. 2. tač. 5. ZMUKD, tako što bi se propisala kao maloletnička kazna, kao što je to slučaj sa kaznom rada u javnom interesu u odnosu na punoletna lica. Ipak je sadržinski reč o jednoj te istoj sankciji.

Naravno da bi eventualno sankcionisanje predloženim kaznama bilo namenjeno samo kategoriji starijih maloletnika. Ovim bi se doduše suzilo polje primene vaspitne mere posebnih obaveza iz čl. 14. st. 2. tač. 5. ZMUKD, jer se kao kazna ne bi mogla izricati mlađim maloletnicima.

Na kraju, apostrofiramo na tome da smo kroz naše viđenje problematike kažnjavanja maloletnika nastojali da skrenemo pažnju na potrebu ujednačavanja našeg krivičnog, pa i šire kaznenog prava kada se propisuju sankcije iste ili slične sadržine. Time zasigurno dobijamo zakonska rešenja koja su pravo-dogmatski čistija i jasnija.

*
* *

***Dr Emir Ćorović, assistant professor
Department of Legal Sciences
State University of Novi Pazar***

***SOME LEGAL AND THEORETICAL DILEMMAS RELATED
TO PUNISHMENT OF MINORS***

Juvenile offenders take a special place in criminal law. This feature is particularly reflected in system, characteristics and purpose of sanctions designed for this category of perpetrators. Especially sensitive is the issue of their punishment, but also of application of other forms of institutional treatment, implemented by so-called institutional correctional measures in our country. In this paper we will try to highlight some forms of juvenile punishment, which do not exist in our positive juvenile criminal law, such as fine, which has grounds in Tokyo Rules, is familiar in comparative criminal law, and is proscribed by Serbian Misdemeanor Law. In our opinion, there are legal, theoretical and crime - political reasons for sorting fine in the system of juvenile pun-

ishment. Also, we considered the nature of the correctional measure of special obligations of including a minor in voluntary charity work or in jobs of social, local or environmental contents, which correspond to punishment of community service. There are serious arguments to pre-position this measure as a juvenile punishment, where criminal sanctions of the same contents would be regulated on a unique basis, so the legal solutions would be theoretically more sensible and clearer. One shortly pointed to possibility of conditional postponement of juvenile imprisonment and home imprisonment, where introducing them into our system of criminal sanctions for minors is not deemed necessary. Although the paper proposes introducing new punishment for minors, it should not be viewed as a tendency of strengthening criminal law reaction towards this population, for some individual correctional measures, such as institutional correctional measures ones, carry within themselves more repression than punishments we consider in this paper.

Keywords: *minors, fine, community service, conditional postponement of punishment, home imprisonment.*

dr Zoran M. STEVANOVIĆ
Institut za kriminološka i
sociološka istraživanja,
Beograd

Originalni naučni rad
UDK:
Priljeno:

INTERNET ZAVISNOST – OD IGRE DO PATOLOGIJE

Fenomen internet zavisnosti postao je predmet mnogobrojnih naučnih rasprava, jer preterana konzumacija interneta i globalne kompjuterske mreže može da se razvije u patološko korišćenje. Pojava sama po sebi ne bi počela da predstavlja takav predmet interesovanja naučne i šire javnosti, da sa sobom ne nosi karakteristike disfunkcionalnog ponašanja koje po svojoj sadržini i manifestaciji delom odgovaraju bolestima zavisnosti, a delom patološkim poremećajima. Patološki simptomi internet zavisnosti se ispoljavaju kroz promenjeno ponašanje, provođenje sve više vremena za kompjuterom i internetom, prekid školovanja ili radnog odnosa, zanemarivanje drugih obaveza i interesovanja, ispoljavanje problema sa koncentracijom i pamćenjem, nesanica, problemi sa kičmom, vidom, sluhom i dr. Osobe koje su bile identifikovane kao zavisnici pokazivale su veći nivo stresa, usamljenosti, depresije, kompulsivnosti u odnosu na ostalu populaciju korisnika.

Istraživanja pokazuju da se stepen zavisnosti kreće od 2-5% populacije koja koristi internet, dok se oko 20% korisnika nalazi u riziku od ispoljavanja zavisničkog ponašanja.

Ključne reči: internet zavisnost, patološka zavisnost, simptomi patologije, faze razvoja patološke zavisnosti, prevencija.

1. Pojam zavisnosti od interneta

Svojom pojavom internet i globalne kompjuterske mreže, doprineo je da se savremeni komunikacijski obrasci unaprede i razmatraju u potpuno drugačijem teorijskom i praktičnom kontekstu. Internet je postavio nove standarde kada je savremeni vid korisničke komunikacije u pitanju. Ekspanzijom interneta kao korisničke mreže veoma brzo su prevaziđena sva očekivanja koja su se odnosila na broj korisnika, ali i broj internet aplikacija, koje su na ovaj način postale dostupne. Internet ubrzo postaje najveće tržište na planeti, naročito kada je reč o dostupnosti informacija. Samim tim, stvoreni su uslovi za nastanak jedne nove pojave među korisnicima, a koja se odnosi na sve izraženiju potrebu za dužim boravkom na internetu. Konsenzus oko naziva date pojave još uvek nije postignut. Od samog početka u opticaju su mnogi termini, počevši od zavisnosti od interneta (koji se i danas najčešće upotrebljava), preko patološke upotrebe interneta, kompulsivne upotrebe interneta, sve do internetomanije. Istaknuti pojedinci koji su predlagali nazive za novu pojavu bili su rukovođeni različitim motivima. Dok su jedni počinjali od pomalo ciničnog osvrta na novonastalu pojavu, potcenjujući na taj način značaj koji joj se pridaje, drugi su postepeno pokušavali da određenim terminom obuhvate skup manifestnih simptoma. Pojava sama po sebi ne bi počela da predstavlja takav predmet interesovanja naučne i šire javnosti, da sa sobom ne nosi karakteristike disfunkcionalnog ponašanja koje po svojoj sadržini i manifestaciji delom odgovaraju bolestima zavisnosti, a delom poremećajima koji podrazumevaju gubitak kontrole impulsa. Psihopatološki kontekst u kome se sama pojava razmatra, nameće da se osvrnemo i na teškoće koje ovakav vid dalje argumentacije sa sobom nosi. Postojeći klasifikacioni sistemi mentalnih poremećaja, američki DSM-IV i evropski ICD-X, suočavaju se sa mnoštvom poteškoća. Počevši od odsustva opšteg teorijskog okvira, nedovoljne i često nejasne etiološke zasnovanosti dijagnostičkih kategorija, njihove uskosti što neizbežno vodi preteranoj simplifikaciji, preko deskriptivne prirode dijagnostičkih kategorija, kao i veoma problematične prognostičke vrednosti. U takvoj situaciji opravdano se nameće pitanje: da li internet može da postane predmet „patološke upotrebe” i posledično dovede do pojave poznate pod nazivom „zavisnost od interneta”? Da li se preterana konzumacija interneta može tumačiti kao forma patologije i neće li time psihijatrija dodatno erodirati sferu normalnosti. Ako svako ponašanje može biti indikator patologije i ako svako može biti korisnik psihijatrijske službe, šta onda ostaje normalno i ima li normalnih individua u savremenom društvu? Međutim, stvar može poprimiti i ozbiljnije razmere ako pred svakim ponašanjem popuštamo, spuštamo kriterijume, čime onda dozvoljavamo da

mnoga problematična ponašanja zažive kao sastavni deo svakodnevnice. Gde onda treba smestiti internet zavisnost na kontinuumu normalno – patološko? Šta je u stvari internet zavisnost? U želji da se izbegnu ekstremno negativne interpretacije ovog fenomena koje se nalaze u psihijatrijskim priručnicima, ponudićemo definicije internet zavisnosti koje su oslonjene na model socijalne integracije i time ostati na nešto neutralnijem terenu. Za razliku od medicinskog modela koji bolest vidi kao disfunkciju, kvar, grešku koja se nalazi u pojedincu i koja mu se zadesila mimo njegove volje, model socijalne integracije se zalaže za posmatranje „obolelog“ pojedinca kao aktivne individue koja nastoji da poboljša svoje funkcionisanje u svetu. I dok psihijatri nastoje da kao svojevrsni tehničari otklone disfunkciju na koju sama osoba ne može da utiče, dotle pristup socijalne integracije vidi simptom kao maladaptivni izbor pojedinca i pomažu mu da načini funkcionalniji izbor. Zato pristalice socijalne integracije prvenstveno interesuje koliko dotični simptom ometa pojedinca u njegovom funkcionisanju među ljudima. Na ovom mestu ubedljivo se vide poteškoće definisanja internet zavisnosti, jer znamo da konzumiranje interneta u velikoj meri pospešuje komunikaciju i funkcionisanje sa i među drugima.

Pri pokušaju definisanja internet zavisnosti mora se poći od definisanja granice dimenzije normalnosti, odnosno gde je mesto na kontinuumu normalnost-patologija, gde normalno prelazi u patološko i obrnuto? Tu nailazimo na viševekovnu prepreku koju istraživači i teoretičari pokušavaju da prevaziđu na razne načine, nudeći mnoštvo modela kojima bi se ovo pitanje moglo razrešiti. Konkretnog i opšteprihvaćenog odgovora i dalje nema. Samim tim, odsustvo jasno definisanog kriterijuma normalnosti i patologije u značajnoj meri otežava mogućnost razmatranja preterane upotrebe interneta kao patološke pojave.

2. Nastanak i razvoj zavisnosti

Pod zavisnošću od interneta se smatra klinički poremećaj sa snažnim negativnim posledicama na socijalno, porodično, finansijsko i ekonomsko funkcionisanje ličnosti. U literaturi se navode tri razvojne linije definisanja internet zavisnosti:

- kao poremećaj zavisnosti,
- kao poremećaj ponašanja i
- kao poremećaj nagona i kontrole impulsa.

Pretpostavka da je naše ponašanje, ili da su naši nagoni i impulsi ono što je *a priori* disfunkcionalno, bliža je stanovištu psihijatarata. Oni ističu da su ponašanje, nagoni ili impulsi defektni i da čovek nema uticaja na njihovu promenu. Sa druge strane, ako se nešto shvati kao zavisnost, onda se to isto

smešta izvan tela i tretira kao izbor pojedinca koji je podložan promeni. Zato pristalice modela socijalne integracije najčešće i definišu internet zavisnost u terminima poremećaja zavisnosti. Ovde su u tom smislu priložene dve neutralnije definicije internet zavisnosti koje se oslanjaju na ovaj „alternativni“ model. Jang (1998) imenuje internet zavisnost kao svojevrsan vid „tehnološke zavisnosti“ i definiše je kao nehemijsku (bihejvioralnu) adikciju koja uključuje ekscesivnu čovek-mašina interakciju. Grifit (2005) ističe da bilo koje ponašanje koje može proizvesti kontinuiranu nagradu organizmu u odsustvu psihoaktivne supstance može biti potencijalno adiktivno, te govori o bihejvioralnim nasuprot hemijskim adikcijama. U ovu grupu po autoru spadaju zavisnost od interneta, zavisnost od video igrice, patološko kockanje, seksualna zavisnost i poremećaji ishrane. Jang tvrdi da je internet zavisnost širok termin koji pokriva različita ponašanja, te stoga pravi kategorizaciju na 5 zasebnih subtipova:

1. *Virtuelna prijateljstva* – opsesivno traženje prijateljstava preko interneta
2. *Sajber seksualna zavisnost* – kompulsivno posećivanje web sajtova za odrasle koji se tiču sajber seksa i sajber pornografije
3. *Zavisnost od mreže* – uključuje kompulsivno kockanje, kompulsivnu kupovinu preko interneta i sl.
4. *Prezasićenost informacijama* – kompulsivno web surfovanje i pretraživanje baza podataka.
5. *Kompjuterska zavisnost* – odnosi se na opsesivno igranje kompjuterskih igrice.

Nakon definisanja i prikazivanja različitih vidova internet zavisnosti, nužno je ponuditi neke smernice za razlikovanje upotrebe interneta koja nema, od one upotrebe interneta koja ima potencijalno problematična obeležja. Problematicnu upotrebu interneta, tačnije ono što smo nazvali internet zavisnošću, pokušaćemo da razgraničimo od neproblematične oslanjanjem na kriterijume koji upravo izrastaju iz pristupa socijalne integracije. I na ovom mestu ćemo se, u svetlu svega prethodno pomenutog, držati podalje od rigoroznih i patologizirajućih kriterijuma koje nudi psihijatrijska praksa.

Autori „novog“ talasa (Jang, Grifit, Marks, Braun) se slažu da osoba može biti okarakterisana kao internet zavisnik tek ukoliko ispunjava sledeće uslove:

- *izolacija* – ukoliko je upotreba interneta postala najvažnija aktivnost u životu osobe, i upravlja njenim mislima (preokupacije i kognitivne distorzije), osećanjima (žudnja) i ponašanjem (deterioracija socijalizovanog ponašanja);
- *modifikovano raspoloženje* – uključuje promene raspoloženja koje zavisnici opisuju kao „iskustvo uzbuđenja, iznenađenja, letenja“ ili paradoksalno kao „smirujuće iskustvo bekstva ili obamrlosti“;

- *tolerancija* – ukoliko je potrebna povećana upotreba interneta (veći broj sati provedenih na internetu) kako bi se iskusili pređašnji efekti modifikovanog raspoloženja;
- *prisustvo apstinencijalnih simptoma* – simptomi (fizički i psihički) koji se javljaju ukoliko je upotreba interneta prekinuta ili iznenada redukovana, i to sledeći: potištenost, razdražljivost, podrhtavanje, itd.;
- *konflikt* – uključuje interpersonalne konflikte, konflikte konzumenta interneta i njegovih drugih aktivnosti i konflikte unutar same individue (interpersonalne konflikte, kao što je npr. subjektivan osećaj gubitka kontrole);
- *povratak* – odnosi se na tendenciju vraćanja starim obrascima ponašanja koja su u vezi sa korišćenjem interneta, ili čak još ekstremnijim obrascima, nakon što je postojao period apstinencije ili kontrole.

Navedeni uslovi mogu se bez ostatka sažeti na jednu, ključnu odrednicu – alijenaciju, tj. svojevrsan vid otuđenja. Naime, ako je konzumiranje interneta postalo primarna i privilegovana aktivnost individue, ako ona istiskuje sa scene ostale društvene aktivnosti, ako isključivo ona provocira dobro raspoloženje i ekstatičke doživljaje ili svojim odsustvom stvara osećaj nelagode, onda možemo govoriti o problematičnoj formi korišćenja interneta. Čovek je društveno biće, i kao takvo, njegove aktivnosti, raspoloženja i misli, trebalo bi u većoj meri da su zavisna od socijalnih faktora, tačnije od ljudi. Ako pak nisu, to je dovoljan osnov za tvrdnju da je njegova egzistencija skrenula sa uobičajene putanje. Sumirajući sve navedeno, zaključuje se da konzumiranje interneta može biti dvostruko kategorisano. Obe kategorije smeštaju se negde između krajnjih polova, tj. u međuprostoru dimenzije normalno – patološko. Forma u kojoj je korišćenje interneta sredstvo za povezivanje sa drugima (makar i posredno), može se nazvati neproblematičnom, dok je problematična forma upravo ona koja vodi alijenaciji i gubitku autentičnog kontakta sa svetom. Međutim, čak i ova forma, u svom najekstremnijem vidu, ne zaslužuje epitet „patološko“, sve dok sama osoba ne izrazi zabrinutost i nelagodu po pitanju sopstvenog funkcionisanja¹.

Neka zapadnjačka istraživanja govore da ako neko provede na internetu više od 38 sati nedeljno, odnosno, gotovo šest sati dnevno, onda je već nesumljivo postao zavisnik. Realno gledano, u našim uslovima svako ko uz aktivnosti vezane za internet provede svakodnevno „svega“ 4 sata, što je tek 28 sati nedeljno, duboko je zagazio u zavisnost. Pod aktivnostima u vezi sa

1 <http://epsihoterapija.com/blog/status-dijagnoze-internet-zavisnost-u-savremenom-drustvu/#sthash.0iWbegex.dpuf>

internetom ne može se uzeti u obzir samo *online* boravak na mreži, već i sve ostale aktivnosti koje su u vezi sa mrežom – odgovaranje i pisanje elektronske pošte, *online* rasprave, čitanje preuzetih vesti, časopisa, članaka, tekstova uopšte, testiranje preuzetog softvera, podešavanje klijenata za pristup internet servisima, impresije koje se doživljavaju samom pomisli na internet i slično. Ako ovo analiziramo, doći ćemo do sledećeg zaključka: od 24 časa, prosečno 8 sati se provede u snu i odmoru uopšte. To ostavlja još 16 sati. Pretpostavimo da osoba ima radne ili školske obaveze 8 sati devno. To ostavlja još 8 sati za sve ostalo. Uzmimo da minimalno za ishranu i fiziološke potrebe dnevno ode oko sat vremena. Znači, ukupno prosečno slobodno vreme je 7 sati. Od tih 7 sati na internetu se provede 4 sata. To datoj osobi ostavlja „čitava“ 3 sata za sve ostalo od čega se sastoji život, a šta to „sve“ može da bude, pitanje je za razmišljanje, a takođe i o tome šta sve može, odnosno, ne može, da se uradi za ta 3 sata slobodnog vremena. Ako se internetu posveti više vremena od 4 sata dnevno, onda se korisnik nalazi u ozbiljnom problemu za koji je potrebna stručna terapija i lečenje od patološke zavisnosti.

Zavisnost od interneta je posledica raznih problema iz stvarnog sveta sa kojima se pojedinac svakodnevno susreće, i izlaz traži u internetu, nasuprot mogućnosti suočavanja sa tim problemom i njegovog rešavanja.

Postoje razna objašnjenja uzročnika zavisnosti od interneta. Najčešće objašnjenje internet zavisnosti daju bihejviorističke teorije, biomedicinske i sociološke teorije.

Bihejvioristički pristup polazi od osnovnih psiho-socioloških teza da neko ponašanje može uzrokovati „nagradu“ ili „kaznu“. Oblik ponašanja koji donosi nagradu se favorizuje kod bukvalno svake jedinice. Primera radi, stidljive osobe koje su oduvek izbegavale kontakt sa ljudima ili upoznavanje novih ljudi zbog anksioznosti i stresa koji im novi kontakt predstavlja, što se poistovećuje sa „kaznom“, veoma lako postaju zavisnici od interneta zbog prividne sigurnosti koju im internet pruža – nema direktnog kontakta, osoba se ne stidi svoje pojave, može stvoriti novi identitet i ponašati se kako želi, lagati o godinama i slično, odnosno, izostaje „kazna“ jer nema direktnog kontakta i neprijatnosti koje on donosi, a „nagrade“ koju Net pruža su brojne i raznovrsne – zabava, informacije, uzbudenja...

Biomedicinsko objašnjenje internet zavisnost polazi od nastalih grešaka u funkcionisanju specifičnih naslednih i kongenitalnih faktora, odnosno, hromozoma i hormona i poremećenu hemijsku ravnotežu, tj. višak ili manjak drugih važnih jedinjenja i neurotransmitera koji regulišu aktivnost mozga i nervnog sistema. „Zahvaljujući“ ovome, određene osobe su od rođenja podložne zavisnosti. Više ozbiljnih istraživanja je pokazalo da brojne droge ili

hemikalije koje se luče pod čulnim uticajima uspevaju da „popune“ sinaptičke šupljine među neuronima, odnosno, „ispale“ impuls i nateraju mozak da pošalje lažne informacije. Smatra se da ovo može da bude jedan od razloga za nadrealistična osećanja koje neki ljudi doživljavaju prilikom npr. drogiranja, kockanja. Ovo se može primeniti i na internetu koji pruža zabavu, uzbuđenja, ali i uzrokuje iste ili slične reakcije kao kod drugih oblika zavisnosti .

Sociološko gledište internet zavisnost objašnjava sa sociološkog aspekta, jer je internet socijalan – ljudi na njemu traže i nalaze ljude slične sebi i s njima komuniciraju gotovo kad god požele. Često se biheviorističko i sociološko gledište sukobljavaju, što ukazuje da tumačenje uzroka internet zavisnosti i nastale patologije u prekomernoj zavisnosti od interneta je složeno pitanje koje nije lako objasniti i razumeti. Očito da predstavlja ozbiljnu i kompleksnu društvenu pojavu.

3. Šta je patološko-devijantno u zavisnosti od interneta

Danas se među psiholozima i psihijatrima vodi debata o novim oblicima poremećaja u ponašanju koji su nastali kao posledica razvoja elektronske komunikacije i informacionog društva, preciznije interneta i internet komunikacija. Poremećaj ponašanja, kao posledica prekomernog korišćenje interneta, ispunjava gotovo sve kriterijume adiktivnog ponašanja: potrebu za povećanom upotrebom objekta zavisnosti, smanjenu ili izgubljenu sposobnost kontrole upotrebe, preokupaciju objektom zavisnosti, pojavu krize kada je ta upotreba onemogućena i probleme u svim sferama života usled adiktivnog ponašanja. S obzirom da se zavisnost definiše kao psihofiziološki poremećaj koji podrazumeva zloupotrebu supstanci, što posledično dovodi do pojave tolerancije, simptoma povlačenja, afektivnih smetnji i poremećenih socijalnih relacija, vidimo da su gore navedeni kriterijumi u znatnoj meri obuhvaćeni datom definicijom. Većina autora smatra da je osnovano izdvojiti dva tipa zavisnosti:

- *zloupotrebu supstanci* (koja u slučaju internet zavisnosti ne postoji) i
- *zavisnost o određenim aktivnostima ili radnjama* („*process addictions*“ ili „*behaviour addictions*“), kao što su kockanje, kupovina ili određena seksualna ponašanja (Thomas i sar., 1999; Holden, 2001).

Pojava prekomerne upotrebe interneta se sve češće svrstava u kontekst zavisnosti od određenih aktivnosti i ponašanja. Patološka upotreba interneta (Davis, 2001), termin koji se takođe često koristi, je fenomenološki širi i uključuje ne samo zavisnost već i maladaptivne i negativne oblike onlajn ponašanja (onlajn proganjanje, zlostavljanje, krađu identiteta i sl.) koji ne moraju biti adiktivnog tipa već periodični, tako da taj termin ne bi bio dovoljno primenjiv u slučaju internetadikcije.

Jedan broj autora negiraju mogućnost klasifikacije pojave preterane upotrebe interneta kao bolesti zavisnosti (jer nije ispunjen osnovni zahtev), i nude drugu dijagnostičku kategoriju koja bi se mogla iskoristiti za tumačenje date pojave, a to je poremećaj navika i impulsa. S obzirom da preterana upotreba interneta podrazumeva – nedostatak kontrole impulsa koji isključuje upotrebu toksičnih supstanci, deo istraživača je saglasan da pojava patološkog kockanja po svojoj prirodi najviše odgovara internet zavisnosti, pa se dijagnostički kriterijumi koji se odnose na ovaj vid poremećaja impulsa mogu primeniti i u slučaju preterane upotrebe interneta.

Iz objavljenih studija može se zaključiti da neumereni korisnici interneta češće ispoljavaju simptome u ponašanju koji karakterišu psihijatrijske bolesnike. Tako su internet zavisnici ispoljili depresiju u 41,4% slučajeva, poremećaj spavanja i anksioznost u 38,6%, a poremećaje u kontroli impulsa ispoljilo je oko 50% zavisnika od interneta². Sve je prisutniji stav naučnika da se prekomerno korišćenje interneta mora posmatrati u kontekstu očuvanja mentalnoga zdravlja stanovništva, jer od psihijatarata stiže sve više podataka o porastu broja pacijenata čije su osnovne tegobe vezane sa uticajem interneta. Određivanje granice između zdravog i patološkog je veoma složeno pitanje. Granica se može odrediti samo ukoliko se izvrši procena života i psihičkog stanja čoveka pre nego što se uključio u socijalne mreže i tokom „boravka“ u njima³. Internet ne omogućava senzorne i neposredne stimulacije, jer se komunikacija odvija tekstu- alnim putem, a odsustvo komunikacije licem u lice omogućava anonimnost korisnika koji ima priliku da na ovaj način predstavi sebe u potpuno drugačijem svetlu u odnosu na svoj realni identitet. Kreiranje novog identiteta čini jednu od mogućnosti koju internet pruža, a to je da o identitetu razmišlja u terminima višestrukosti, dozvoljavajući korisniku da konstruiše svoj identitet u skladu sa svojim željama. Prema ovome, osoba na internetu može da kreira virtuelnu ulogu u kojoj će se pojaviti u pravcu izmišljenog ili željenog identiteta⁴.

4. Rasprostranjenost internet zavisnosti, povezanost sa drugim socijalnim devijacijama i mogućnost prevencije

Tim istraživača sa američkog Univerziteta u Kentakiju došao je do rezultata, koji pokazuju da je blizu 38% svih aktivnih korisnika interneta „navučeno“ na njega, a da toga verovatno nisu ni svesni. Prema ovim rezultatima, koje je

2 <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2911081/>

3 <http://www.vaseljenska.com/nauka/internet-izaziva-ludilo/>

4 <http://www.vaseljenska.com/nauka/internet-izaziva-ludilo/>

objavio „Daily Mail“, internet zavisnost otkriva se veoma teško i najrasprostranjenija je u Evropi i Aziji, a potom u Americi. Prema podacima ustanova koje pružaju terapiju zavisnicima od interneta, u Kini trenutno internet koristi oko 538 miliona građana, a da čak 24 miliona mladih Kineza „boluje“ od zavisnosti od interneta. Jedan pekinški sudija tvrdi da 85% adolescentskog kriminala u gradu je bilo povezano sa internetom. Doktor Džerald Blok, sa Univerziteta u Oregonu procenjuje da oko 9 miliona Amerikanaca može biti svrstano u patološke korisnike interneta. Britanski psihijatri, u svojim izveštajima u časopisu Napredak u psihijatrijskom lečenju (*Advances in Psychiatric Treatment*) iz 2007. godine, tvrde da je od interneta zavisno oko 10% korisnika.

Istraživanjem prevalencije internet-zavisnosti kod američkih srednjoškolaca dijagnostikovano je 4% internet zavisnika od ukupnog broja srednjoškolaca, sa izraženim aktivnostima na socijalnim mrežama, pretežno dnevnom upotrebom interneta, visoko izraženim simptomima depresije i socijalne izolacije. Naime, srednjoškolci sa depresivnim simptomima su 24 puta više u riziku od ispoljavanja internet-zavisnosti, pri čemu je mehanizam najčešće takav da depresija izaziva socijalnu izolaciju, socijalna izolacija problematičnu i adiktivnu upotrebu interneta, a ona tako pojačava simptome socijalne izolacije i depresije (Christakis, 2011). Istraživanjem prevalencije i karakteristika internet-zavisnosti kod britanskih studenata identifikovano je 18,3% internet-zavisnika, 50% studenata u riziku od razvoja internet-zavisnosti, statistički značajnije prisustvo muškog pola u populaciji zavisnika, sa interesovanjima za prirodne nauke, učestalosti upotrebe interneta od 10-15 sati nedeljno, sa izraženim akademskim, socijalnim i ličnim problemima usled upotrebe interneta. Istraživanje je pokazalo vrlo nizak stepen samopouzdanja i visok stepen socijalnih veza na internetu kod studenata kod kojih je dijagnostifikovana internet-zavisnost (Niems i drugi, 2005).

Neki od najinteresantnijih studija internet-zavisnosti rađene su u Koreji i Kini. Istraživanjem u kome je učestvovalo preko 13.000 internet-korisnika u Koreji, identifikovano je oko 3,5 % zavisnika, dok je 18,4% bilo u riziku od ispoljavanja zavisničkog ponašanja. Osobe koje su bile identifikovane kao zavisnici pokazivali su veći nivo stresa, usamljenosti, depresije, kompulsivnosti u odnosu na ostalu populaciju korisnika. Takođe, primećena je veća učestalost obrasca igranja *onlajn* igrice, *onlajn* kupovine u populaciji korisnika koji su identifikovani kao internet-zavisnici, kao i tendencija ka učestalim sklapanjem površnih poznanstava sa drugim osobama na internetu (Sang-Min Wang i drugi, 2003). Istraživanjem koje je rađeno na populaciji adolescenata u Kini identifikovano je 14,7% internet-zavisnika pri čemu je utvrđena veza sa stidljivošću i niskim osećanjem upravljanja, odnosno kontrole nad sopstvenim životom

(Chak, Leung, 2004). Od 2315 kineskih adolescenata iz grada Čangše (Changcha) koji koriste internet, 2,4% je dijagnostifikovano kao zavisno od interneta. Zavisnici su većinom bili muškog pola, sa prosečnim vremenom provedenim na internetu od 11 sati nedeljno, sa problemima u upravljanju vremenom i organizaciji obaveza, problemima u uspostavljanju koncentracije na neke druge aktivnosti, sa izraženim psihoticizmom, neuroticizmom, hiperaktivnošću i poremećajima u ponašanju (Cao, Su, 2006)⁵.

Korišćenje interneta i društvenih mreža su u značajnoj korelaciji sa kriminalom i drugim socijalnim devijacijama. Sve vrste kriminalaca, od špijunaže, terorizma, seksualnih delikta, privrednog kriminala, do zločina-ubistva i dr., mogu da koriste i koriste internet kao alat u izvršenju krivičnih dela. Korišćenje internet i društvenih mreža je posebno atraktivan jer internet proširuje domet kriminalaca širom sveta, služi za istraživanje potencijalnih žrtvi (kriminalci preko interneta kriju svoj identitet, a u kontaktu sa potencijalnom žrtvom dobijaju informacije koje mogu da budu u funkciji izvršenja dela), za planiranje i izvršenje krivičnih dela. Postoji opšta saglasnost među psiholozima i psihijatrijama da ranije bolesti zavisnosti (kocka, droga, alkohol, tablete) mogu da utiču i na internet zavisnost.

Pitanje prevencije internet zavisnosti je sve aktuelnije i u razvijenim zemljama postoji veliki broj radnih grupa u kojima zavisnici u prihvatnim centrima razmenjuju iskustva, pričaju o svojim vizijama interneta, zajedno savladavaju apstinencijalne krize i udruženi dolaze do poboljšanja. U zavisnosti od uzroka zavisnosti od interneta, predlažu se dve metode lečenja:

1. korisnicima koji jednostavno preteruju s upotrebom interneta bez određenog razloga preporučuje se uporna umerenost u korišćenju interneta i kontrolisanje vremena provedenog na njemu, bez zahteva za potpunim prestankom korišćenja;
2. korisnicima s ozbiljnijim problemom zavisnosti, kod kojih je ustanovljen i psihijatrijsko-psihološki komorbiditet, preporučuje se prepoznavanje i razumevanje osnovnog problema koji stoji iza problema zavisnosti, pomoć porodice i poznanika i, ako je neophodno, stručna pomoć. Kod najtežih oblika zavisnosti se preporučuju čak i manje doze antidepressiva ili anksiolitika. Takođe, predlaže se i rad na uspostavljanju funkcionalnih odnosa putem individualne, porodične ili grupne terapije.

5 Kovačević-Lepojević, M. (2011), Pojam i karakteristike internet-zavisnosti, Specijalna edukacija i rehabilitacija, br. 4, Beograd, str. 624.

5. Zaključak

I pored velike pažnje laičke i stručne javnosti u vezi sa rasvetljavanjem pojma internet-zavisnosti, mnoga pitanja i dalje ostaju nejasna. Velika je pojmovna i dijagnostička neusaglašenost, što povlači i neusaglašenost u nalazima istraživača od rasprostranjenosti, preko karakteristika, profila zavisnika i drugo. Autori koji su u svojim radovima koristili termin prekomerna ili povećana upotreba interneta nedovoljno su posvetili pažnje objašnjenju zašto su se za njega opredelili, odnosno te termine davali su samo u naslovu, a u daljem radu su koristili pojam internet-zavisnost (na primer Sang-Min Wang, 2004).

Da li će osoba dozvoliti sebi da dođe u poziciju koja je više štetna nego korisna, ma kako je mi ovde nazvali, zavisi pre svega od psihološkog profila korisnika, delimično sociodemografske strukture i njihove međusobne konvergencije sa aspektima i tehničkim mogućnostima interneta. Zadatak za psihologe i statističare je da u skorijoj budućnosti sa maksimalnom ozbiljnošću priđu projektu standardizacije neke od trenutno korišćenih skala internet zavisnosti. Izazov za sve profesionalce u oblastima zdravstva je i da konačno jasno utvrde granice tih kriterijuma i moguću povezanost, ako ne i uzročnost, sa ostalim poremećajima, kompulsivnostima, neurozama ili poremećajima raspoloženja. Istraživanja pokazuju moguću povezanost sa poremećajima u socijalnim odnosima, poremećaj u igranju igara, kao i, socijalnom anksioznošću i izbegavajućim ponašanjem, ali su sve ovo pretpostavke koje bi morale biti ozbiljnije proverene.

Internet zavisnost je savremeni društveni fenomen koji već predstavlja ozbiljan problem na psihološkom, socijalnom, ekonomskom, bezbedonosnom planu i zahteva svu ozbiljnost u očuvanju mentalnih sposobnosti kod osoba koji ga nekontrolisano koriste.

6. Literatura

- Bodroža, B., Jovanović, M., Popov, B. (2008), Latentna struktura ponašanja u virtuelnim društvenim zajednicama i njegove relacije sa socijalnom anksioznošću, *Primenjena psihologija*, 1 (1-2).
- Golčevski, N. i Milanović, G. (2003), Globalni građani – Empirijska studija korisnika interneta u Srbiji 2003, Beograd, CePIT.
- Hinić, D. (2008), Korisnički profili internet zavisnika u Srbiji, *Psihologija*, br. 4.
- Kovačević-Lepojević, M. (2011), Pojam i karakteristike internet-zavisnosti, *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, br. 4, Beograd, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2911081/>

- <http://www.vaseljenska.com/nauka/internet-izaziva-ludilo/>
- <http://www.vaseljenska.com/nauka/internet-izaziva-ludilo>
- <http://epsihoterapija.com/blog/status-dijagnoze-internet-zavisnost-u-savremenom-drustvu/#sthashiWbegex.dpu>

*

*

*

Zoran Stevanović, PhD
Institute of Criminological and Sociological Research
in Belgrade

NET DEPENDENCE- OF GAMES TO PATOLOGY

The phenomenon of internet addiction has become the subject of many scientific discussions, because overuse of internet and global computer network can develop in pathological usage. This phenomenon itself would not be a subject of academic and general public, if it didn't bring characteristics of dysfunctional behavior that is, by its content and manifestation, partly addictive disease and partly pathological disorder. Pathological symptoms of internet addiction are shown through changed behavior, increased use of computer and internet, quitting school or work, neglecting duties and hobbies, lack of concentration and memory, insomnia, problems with spine, vision and hearing, etc. Persons indentified as addicts have shown higher level of stress, loneliness, depression, compulsiveness in compare with the rest of population.

Researches have shown that the level of addiction is between 2-5% of internet users, while around 20% of users are in the risk of addictive behavior.

Key words: *Internet addiction, pathological addiction, symptoms of pathology, developmental stages of pathological addiction, prevention.*

Doc. dr Aleksandar BOŠKOVIĆ,
Kriminalističko-policijska akademija
Beograd

Originalni naučni rad
UDK:
Primljeno:

ANALIZA PRIMENE POJEDINIH ADVERSARIJALNIH KRIVIČNOPROCESNIH INSTITUTA U KONTINENTALNOM KRIVIČNOM PROCESNOM ZAKONODAVSTVU¹

Savremeno krivično procesno zakonodavstvo karakteriše pojačana zakonodavna aktivnost koja za posledicu ima značajne reforme krivičnog postupka u cilju povećanja njegove efikasnosti. Jedna od glavnih karakteristika tih reformi se ogleda u tome da mnoge zemlje evropsko kontinentalne pravne tradicije prihvataju i u određenom obimu preuzimaju krivičnoprocesne institute koji dolaze iz anglosaksonske pravne tradicije i koji su karakteristični za akuzatorski krivični postupak. Imajući to u vidu, u ovom radu autor se bavi analizom primene pojedinih adversarijalnih krivičnoprocesnih instituta koje su usvojile neke zemlje evropsko kontinentalne pravne tradicije i problemima koji su se pojavili u njihovoj praktičnoj primeni. Takođe, dati su i određeni predlozi u odnosu na implementaciju pojedinih instituta adversarijalnog krivičnog postupka u kontinentalnoj Evropi. U tom smislu, posebna pažnja će biti posvećena marginalizaciji načela utvrđivanja istine, odnosno ukidanju dokazne aktivnosti suda na glavnom pretresu, uvođenju stranačke (paralelne) istrage, kao i sporazumu o priznanju krivice.

1 Ovaj rad je rezultat realizovanja naučnoistraživačkog projekta pod nazivom Razvoj institucionalnih kapaciteta, standarda i procedura za suprotstavljanje organizovanom kriminalu i terorizmu u uslovima međunarodnih integracija. Projekat finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije (br. 179045), a realizuje Kriminalističko-policijska akademija u Beogradu (2011–2014). Rukovodilac projekta je prof. dr Saša Mijalković.

Ključne reči: evropsko kontinentalni sistem, adversarijalni sistem, načelo utvrđivanja istine, stranačka istraga, sporazum o priznanju krivice.

1. Uvodna razmatranja

Krivično procesno zakonodavstvo karakteriše postojanje dva osnovna sistema krivičnog postupka: kontinentalno-evropski i adversarijalni sistem. Zanimljivo je zapaziti da američki autori najčešće uprošćavaju ovu podelu kada govore o inkvizitorskom (*civil law*) sistemu koji je nastao i preovlađuje u Evropi, i akuzatorskom (*common law*) sistemu koji preovlađuje u Velikoj Britaniji i njenim bivšim kolonijama.² Međutim, ovakvo terminološko određenje u osnovi nije korektno jer iako kontinentalno-evropski sistem sadrži određene inkvizitorske elemente on u stvari predstavlja jedan mešoviti sistem kao što ni brojni anglosaksonski sistemi više nisu čisto akuzatorskog tipa.³

Savremeno krivično procesno zakonodavstvo karakteriše jedna nova etapa koja traje i dan danas i koja se ogleda u značajnim reformama krivičnog postupka u cilju povećanja njegove efikasnosti. Međutim, treba naglasiti da efikasnost krivičnog pravosuđa ne sme ići na uštrb zakonitosti rešenja konkretne krivične stvari i ugrožavanja zagarantovanih sloboda i prava učesnika krivičnog postupka, što, mora se priznati, nije lako usaglasiti.⁴ Dakle, reformom krivičnog postupka je potrebno ustanoviti sve neophodne preduslove kako bi krivična stvar bila zakonito rešena, s jedne strane i kako bi krivični postupak trajao što kraće i sa što manje troškova, s druge strane.

Na ovom mestu treba istaći da je samo u poslednjoj deceniji XX veka u geografskom smislu čak 25 evropskih zemalja izvršilo značajne reforme krivičnog postupka.⁵ To samo potvrđuje već rečeno, a to je da je u mnogim evropskim zemljama došlo do intenzivne i masovne zakonodavne aktivnosti u području krivičnog postupka, tj. da tranzicija krivičnih postupaka ima veliki obim i obuhvata razna područja krivičnog postupka.

2 Bradley, M. C. (2007), *Overview, Criminal Procedure a Worldwide Study*, second edition, edited by Craig M. Bradley, Carolina Academic Press, Durham, North Carolina, str. xvii.

3 Škulić, M. (2010), Pogrešna koncepcija Nacrta Zakonika o krivičnom postupku Srbije, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 48(2), str. 48.

4 Bejatović, S. (2010), *Reforma krivičnoprocesnog zakonodavstva Srbije i efikasnost krivičnog pravosuđa*, *Reforma krivičnog pravosuđa*, Pravni fakultet, Niš, str. 2.

5 Pavišić, B. (2007), *Evropski sustavi kaznene istrage na početku trećeg milenijuma*, *Zbornik radova posvećen prof. dr sc. Franji Bačiću*, Pravni fakultet „Justinijan Prvi“ vo Skopje i Pravni fakultet u Zagrebu, Skopje – Zagreb, str. 327.

Ono što posebno karakteriše ove reforme jeste preuzimanje mnogih ustanova krivičnog procesnog prava iz zemalja u kojima je zastupljen adversarijalni sistem krivičnog postupka, misleći se tu, pre svega, na Sjedinjene Američke Države. U tom smislu se i postavlja veoma važno pitanje, a to je da li pristupiti potpunoj reformi i mešoviti krivični postupak zameniti akuzatorskim ili izvršiti delimičnu reformu tako što će se pojedini instituti iz anglosaksonske pravne tradicije uskladiti i prilagoditi načelima koja su karakteristična za evropsko-kontinentalni model postupka.⁶

Upravo iz ovog razloga će u narednom izlaganju biti izložene osnovne karakteristike evropsko kontinentalnog i adversarijalnog modela krivičnog postupka, a zatim će biti izvršena analiza primene pojedinih angloameričkih krivičnoprocesnih instituta koje su usvojile neke zemlje evropsko kontinentalne pravne tradicije. Takođe, ukazaće se na određene probleme koji su se pojavili u njihovoj praktičnoj primeni i biće dati određeni predlozi u odnosu na pojedine institute adversarijalnog krivičnog postupka.

2. Osnovne karakteristike evropsko kontinentalnog i adversarijalnog modela krivičnog postupka

Kao što je već rečeno, savremeno krivično procesno zakonodavstvo karakteriše postojanje dva osnovna modela krivičnog postupka: evropsko kontinentalni i adversarijalni model. Nije jednostavno odrediti i definisati sve razlike i sličnosti koje postoje između ova dva sistema s tim što treba istaći da su se kriterijumi razlikovanja vremenom menjali. Tako je svojevremeno isticano da je suštinska razlika između ova dva sistema u tome ko vrši funkciju krivičnog gonjenja. U inkvizitorskom (evropsko kontinentalnom) funkciju krivičnog gonjenja vrše državni organi, dok u akuzatorskom (adversarijalnom) krivično gonjenje preduzima pojedinac podnoseći optužni akt protiv drugog lica čime se smatralo da privatno lice u ovoj ulozi zastupa javni interes da učinilac krivičnog dela bude kažnjen. U današnjem vremenu prema ovom kriterijumu nijedan sistem krivičnog pravosuđa nije u potpunosti akuzatorski (adversarijalni) pa ni

6 Više o tome: Đurđić V, (2009), Komparativnopravna rešenja o prethodnom krivičnom postupku i njihova implementacija u srpsko krivičnoprocesno zakonodavstvo, Zakonodavni postupak i kazneno zakonodavstvo, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, str. 135-158; Krapac, D, (2007), Reforma mješovitog kaznenog postupka: potpuna zamjena procesnog modela ili preinaka prethodnog postupka u stranački oblikovano postupanje, Zbornik radova posvećen prof. dr. sc. Franji Bačiću, Pravni fakultet „Justinijan Prvi“ u Skopje i Pravni fakultet u Zagrebu, Skopje – Zagreb, str. 177-198.

engleski koji je dugo godina bio uređen po ovom principu, jer je i u toj državi danas gonjenje prepušteno državnim organima.⁷

Pored ovog, postojali su i drugi kriterijumi po kojima su se ova dva sistema suštinski razlikovala. Tako je isticano da je za akuzatorski (adversarijalni) krivični postupak karakteristično to da se odvija usmeno i javno, dok je evropsko kontinentalni pismen i tajan. Isto tako, ukazivano je da su pretpostavka nevinosti, kao i uopšte položaj okrivljenog mnogo bolje zaštićeni u akuzatorskom krivičnom postupku, za razliku od evropsko kontinentalnog krivičnog postupka.⁸ Međutim, danas je situacija takva da je međusobno preuzimanje rešenja između ova dva krivičnoprocesna sistema postalo veoma rasprostranjeno tako da više nije moguće nijedan sistem krivičnog pravosuđa u Zapadnoj Evropi okarakterisati kao potpuno akuzatorski ili kao potpuno inkvizitorski.⁹ Treba istaći i to da međusobno preuzimanje rešenja iz ova dva velika sistema ipak nije u potpunosti uzajamno, već je jednostrano i to tako što veliki broj zemalja evropsko kontinentalne pravne tradicije, direktno ili indirektno, preuzimaju rešenja iz angloameričke pravne tradicije. Bez obzira na ovakvu dinamiku, ovi sistemi se ipak odlikuju određenim specifičnostima po kojima se međusobno i razlikuju.

Najpre, kontinentalno-evropski, tj. tzv. inkvizitorski model teži utvrđivanju istine, od strane suda, u pogledu toga šta se zaista desilo povodom konkretne krivične stvari prilikom čega je i sam sud veoma aktivan na polju izvođenja dokaza i na osnovu toga donosi odluku.¹⁰ U tom smislu, sudija je obavezan da rukovodi i aktivno učestvuje na glavnom pretresu, a i odgovoran je za ispravnost odluke, što je i logična posledica proklamovanog načela utvrđivanja istine koje je jedno od osnovnih načela u krivičnom postupku. Da bi se u krivičnom postupku utvrdila istina takođe je predviđeno da je sud dokazno

7 Tokom 1985. godine dolazi do izvesnih bitnih promena u krivično procesnom zakonodavstvu Engleske i to formiranjem Krunske službe za progon učinilaca krivičnih dela, u čiju nadležnost spada odobravanje slučajeva za optuživanje, obustavljanje krunskog gonjenja zbog nedostatka dokaza ili zbog toga što optuženje nije u javnom interesu – više o tome: Bošković, A. (2010), *Tužilačko policijski koncept istrage i efikasnost krivičnog postupka*, doktorska disertacija, Pravni fakultet, Kragujevac, str. 394-402.

8 O još nekim kriterijuma razlikovanja između evropsko kontinentalnog i adversarijalnog krivičnog postupka vidi: Spencer, J. R. (2005), *Introduction*, *European Criminal Procedures*, edited by Mireille Delmas-Marty and J. R. Spencer, Cambridge University Press, Cambridge, paperback edition, str. 20-37.

9 *Ibidem*, str. 5.

10 S aspekta ovlašćenja koja sud ima u krivičnom postupku, u procesnoj teoriji se pravi jasna razlika između dva koncepta, engleskog i francuskog. – Više o tome: Denis Salas, revised by Alejandro Alvarez, (2005). *The Role of the Judge*, *European Criminal Procedures*, edited by Mireille Delmas-Marty and J. R. Spencer, Cambridge University Press, Cambridge, paperback edition, str. 505.

aktivan, tj. da može predlagati i izvoditi dokaze i po službenoj dužnosti, a ne samo i isključivo po predlogu stranaka. Dalje, o krivici i krivičnoj sankciji odlučuje sudija pojedinac ili sudsko veće koje ima potpuni pristup dokazima iz istrage (*dossier*) na kojima se inače može zasnivati sudska odluka. Ne postoji porota koja bi kao laički, pravno neobrazovani elemenat odlučivao o krivici okrivljenog lica već je to u nadležnosti sudskog veća koje, pored sudija po pozivu, mogu činiti i sudije porotnici i ravnopravno odlučivati o krivici i krivičnoj sankciji u konkretnoj krivičnoj stvari. Glavni predstavnici evropsko kontinentalnog modela krivičnog postupka svakako su Nemačka i Francuska s tim da je i krivični postupak Republike Srbije tradicionalno uređen na ovim osnovama.

S druge strane, adversarijalni model krivični postupak posmatra kao spor između dve suprotstavljene stranke o kome sud treba da donese odluku prilikom čega je samo izvođenje dokaza u potpunosti prepušteno strankama, bez aktivne uloge suda. U tom smislu, sudija nije ništa više nego arbitar u sudskoj raspravi i odgovornost za ispravnost odluke ne leži na njemu, već na poroti. Sud nije vezan načelom utvrđivanja istine, ali mu je takva pozicija i olakšana jer o krivici ne odlučuje on, već porota. Svako intenzivnije uplitanje sudije u izvođenje dokaza se kosi s logikom postupka koji je u potpunosti organizovan kao spor stranaka. U tom smislu, u anglo-američkim postupcima ispitivanje svedoka od strane sudije, kao i svaka njegova samostalna dokazna aktivnost na raspravi, jeste povod za ukidanje presude.¹¹ Faktički, ne radi se samo o tome da sudija koji s predmetom nije upoznat može svojim pitanjima pomrsiti planove stranaka o izvođenju dokaza, nego je od veće važnosti to što njegovo aktivno učestvovanje u dokaznom postupku za koji su, pre svega, zadužene stranke ispada kao pomoć jednoj od stranaka u snošenju dokaznog tereta, pa samim tim takva aktivnost stvara utisak o sudijinoj pristrasnosti.

Na ovom mestu je potrebno ukazati na to da je istraga u većini zemalja anglo-američke pravne tradicije poverena policiji i sasvim je neformalna za razliku od suđenja koje se jedino smatra celovitim krivičnim postupkom. Ovako koncipirana neformalna istraga se uglavnom svodi na prikupljanje materijalnih dokaza na mestu događaja od strane policije dok javni tužilac nema skoro nikakvu ulogu u takvoj policijskoj istrazi.¹² S obzirom na to, značajno je istaći da tužilačka istraga nije obeležje adversarijalnog modela krivičnog postupka, kako se to često pogrešno zaključuje. To faktički znači da ne postoji znak jednakosti između tužilačke i stranačke istrage koja je karakteristična za zemlje

11 Više o tome: Damaška, M. (2006), Sudbina anglo-američkih procesnih ideja u Italiji, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 13(1), str. 3-15.

12 Škulić, M. (2010), op. cit., str. 50.

anglo-američke tradicije. Upravo iz tog razloga ćemo, kroz analizu obima reformi pojedinih evropskih zemalja, ukazati na prednosti tužilačke istrage¹³ i na veliku opasnost i mnoštvo praktičnih problema koji su vezani za uvođenje velikog broja adversarijalnih krivično procesnih instituta u zemljama kontinentalno evropske tradicije.

3. Dokazna pasivnost suda – marginalizacija načela utvrđivanja istine

Često se u stranoj i domaćoj naučnoj i stručnoj javnosti ističe da je jedan od glavnih kriterijuma razlikovanja adversarijalnog i kontinentalnog sistema vezanost načelom utvrđivanja istine. Naime, u zemljama evropsko kontinentalne pravne tradicije sud ima obavezu i dužnost da bude aktivan na polju dokazivanja kako bi se utvrdila istina povodom konkretne krivične stvari, dok je u adversarijalnom sistemu situacija takva da sud, nakon razmatranja dokaza tužilaštva i odbrane, treba da odluči da li je tužilac dokazao navode svoje optužbe ili ne.

I pored mnogobrojnih reformi koje su sprovele zemlje evropsko kontinentalno pravne tradicije i preuzimanja pojedinih anglosaksonskih rešenja, može se reći da je mali broj zemalja koji je izvršio tako radikalnan zahvat u svom krivičnom procesnom zakonodavstvu i ukinuo načelo utvrđivanja istine, tj. ustanovio dokaznu pasivnost suda u postupku dokazivanja. U tom smislu, u nemačkom krivičnom procesnom zakonodavstvu je jedna od najbitnijih izmena Zakona o krivičnom postupku (*Strafprozeßordnung - StPO*) izvršena 1974. godine,¹⁴ kada se u cilju postizanja veće efikasnosti krivičnog postupka, ukida sudska istraga i zamenjuje se sa tužilačkom istragom, što faktički znači da od tada istraga više nije u nadležnosti istražnog sudije. Jedan od glavnih razloga koji je doveo do ove promene je bilo isticanje činjenice da nema potrebe za dupliranjem istrage koju su već sproveli tužilaštvo i policija, jer se na taj način postupak nepotrebno odugovlači.¹⁵ Jako je bitno istaći da ne postoji mogućnost vođenja istrage od strane odbrane, niti je glavni pretres uređen na principima

13 Bejatović, S. (2010), Radna verzija ZKP Republike Srbije i tužilački model istrage, Revija za kriminologiju i krivično pravo, 48(2), o razlozima napuštanja sudskog i prelaska na tužilački model istrage videti str. 27-31.

14 Ova novela nemačkog Zakona o krivičnom postupku je doneta decembra 1974. godine, ali je stupila na pravnu snagu i počela da se primenjuje 1975. godine.

15 Hermann, J. (1981), Federal Republic of Germany, Major Criminal Justice Systems, edited by George F. Cole, Stanislaw J. Frankowski and Marc G. Gertz, Beverly Hills and London: Sage publications, str. 100.

koji važe u zemljama anglo-saksonske pravne tradicije već su zadržani elementi i načela karakteristična za zemlje kontinentalne tradicije, pa samim tim je zadržano i načelo utvrđivanja istine.¹⁶

Slična situacija je i u Austriji gde je Zakonom o izmenama Zakona o krivičnom postupku iz 2004. godine¹⁷ izvršena temeljna reforma, pre svega, prethodnog postupka, ali je takođe zadržan duh evropskog kontinentalnog sistema, pa samim tim i načelo utvrđivanja istine. Ovim izmenama je ukinuta sudska istraga, a državni tužilac postaje *dominus litis* prethodnog postupka. Naime, nema više policijskog izvidaja i sudske istrage, već se vođenje prethodnog postupka poverava državnom tužiocu u saradnji sa policijom i uređuju se pojedine istražne radnje. Sudija štiti slobode i prava osumnjičenog i drugih lica u postupku i odlučuje o onim merama kojima se zadire u osnovna ljudska prava i slobode uz poštovanje principa srazmernosti i opasnosti.

I mnoge druge evropske zemlje su izvršile reforme ovakvog tipa, tzv. delimične reforme krivičnog postupka. Ruska Federacija je donela novi Zakonik o krivičnom postupku 18. decembra 2001. godine koji je stupio na snagu 1. jula 2002. godine i koji je i danas u primeni. Zakonik o krivičnom postupku iz 2001. godine teži uspostavljanju sistema krivičnog pravosuđa baziranog na demokratskim principima i vladavini prava, koji ne pruža samo efektivno sprovođenje zakona, već i očuvanje građanskih sloboda. Ovaj zakonik predstavlja mešavinu evropskog kontinentalnog sistema i anglo-američke *Common law* zakonske tradicije.¹⁸ Najzad, u ovom kontekstu razmatranja interesantno je napomenuti da su, pored nabrojanih zemalja, tužilački koncept istrage u duhu evropsko kontinentalne pravne tradicije uveli i Poljska,¹⁹ Estonija,²⁰ Švajcarska,²¹ Mađarska.²²

16 Članom 244. st. 2. StPO je propisano da sud u cilju utvrđivanja istine, po službenoj dužnosti izvodi dokaze u pogledu svih činjenica i dokaznih sredstava, koji imaju značaj za donošenje odluke.

17 Strafprozessreformgesetz – Austrijski Parlament je ovaj zakon usvojio februara 2004. godine i njime su zamenjene odredbe članova 1-219. do tada važećeg Zakona o krivičnom postupku, a počeo je da se primenjuje 1. I 2008. godine.

Videti na: http://www.euro-justice.com/member_states/austria/country_report/1361/ dostupno dana 05. 05. 2011. godine.

18 Newcombe, C. (2007), *Russia, Criminal Procedure A Worldwide Study*, second edition, edited by Craig M. Bradley, Carolina Academic Press, Durham, North Carolina, str. 397-398.

19 Zakon o krivičnom postupku Poljske iz 1997. godine koji je značajno menjan 2001. i 2003. godine prema kojem je državni tužilac ovlašćen da vodi istragu u svim slučajevima. O uređenju prethodnog postupka u Poljskoj videti: Hofmanski, P., Kunštek, E. (2004), *Criminal Procedure System of the Republic of Poland, Transition of Criminal Procedure Systems*, Volume II, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, str. 219-236.

20 Zakon o krivičnom postupku Estonije je donet februara 2003. godine, a stupio je na pravnu snagu jula 2004. godine prema kojem istragu vodi državni tužilac i odgovarajuće radnje u istrazi preduzima sam ili ih nalaže policiji. Videti na:

http://www.euro-justice.com/member_states/estonia/country_report/2768/ dostupno dana 03. 05. 2011. godine.

S druge strane, Portugal²³ i Italija su izvršile potpune reforme svojih krivičnih postupaka uvodeći akuzatorski model po uzoru na zemlje *common law-a*, s tim što je italijanski Zakonik²⁴ mnogo poznatiji od portugalskog izvora. Italijanski Zakonik je predstavljao pravu revoluciju na polju krivičnog procesnog prava i kao takav je izazvao veliku pažnju među naučnim i stručnim krugovima. Naime, ovim zakonikom se u Italiji koja je karakterističan predstavnik evropske kontinentalne tradicije uvode nova procesna rešenja i novi instituti, koji su do tada bili karakteristični samo za angloamerički adversarijalni sistem, pa je zbog toga ovaj Zakonik jedan od najvažnijih i najinteresantnijih za proučavanje i analizu.²⁵

Najvažnije novine koje su predviđene italijanskim Zakonikom se ogledaju u sledećem: ukinut je institut istražnog sudije, prethodna istraživanja vrše obe stranke, dokazi se, kao i unakrsno ispitivanje, izvode samo na glavnoj raspravi, u skladu sa adversarijalnim principom, ovlašćenje suda da izvodi dokaze je ograničeno samo na pojedine slučajeve. Takođe, dolazi do jasnog razgraničenja između prethodne istrage i faze suđenja tako što je zabranjeno da se na glavnoj raspravi prezentiraju dokazi iz prethodne istrage, osim ako se dovede u pitanje iskaz svedoka i ne mogu se ceniti na glavnoj raspravi kao dokazi izjave koje je policija prikupila u prethodnoj istrazi.²⁶

Prateći ovaj trend i Republika Srbija je krenula putem promena i uvođenja novih procesnih rešenja koji korenito menjaju dugogodišnju tradiciju postupanja u krivičnim stvarima pa je tako u Skupštini Republike Srbije septembra 2011. godine usvojen novi Zakonik o krivičnom postupku²⁷ koji je počeo sa primenom

21 Codice di diritto processuale penale svizzero (Codice di procedura penale, CPP), del 5. ottobre 2007. (FF 2006. 1291.). Ovo je prvi savezni krivičnoprocesni Zakonik kojim je švajcarska prvi put objedinila pravila krivičnog postupka za celu državu.

22 Zakon o krivičnom postupku iz 1998. godine, Act XIX koji je stupio na pravnu snagu 2003. godine. Videti na: http://www.euro-justice.com/member_states/hungary/country_report/2799/ dostupno dana 09. 05. 2011. godine.

23 Código de Processo Penal (aprobado por Decreto-lec núm. 78/87, de 17 II 1987).

24 Codice di procedura penale - Gazzeta ufficiale della Repubblica Italiana. N. 250 del 24. ottobre 1988. Italijanski Zakonik o krivičnom postupku donesen je na osnovu smernica utvrđenih Zakonom od 16. februara 1987. godine, br. 81 koji sadrži ukupno 12 članova koji detaljno razrađuju okvir i strategijske smernice novog krivično procesnog zakonodavstva. Ovaj zakonik je proglašen Odlukom predsednika Republike Italije br. 447 od 22. septembra 1988. godine, a primenjuje se od 1989. godine.

25 Bošković, A., Kulić, V. (2012), Italijanski model prethodnog krivičnog postupka, *Kultura polisa*, vol. IX, posebno izdanje 1, str. 138.

26 Illuminati, G. (2005), *The frustrated turn to adversarial procedure in Italy (Italian criminal procedure code of 1988)*, *Washington University Global Studies Law Review*, Vol. 4. No. 3. Washington University, St. Louis, str. 571.

27 „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13 i 45/13.

15. januara 2012. godine u postupcima za krivična dela za koja je posebnim zakonom određeno da postupa javno tužilaštvo posebne nadležnosti, a u ostalom delu je planirano da se otpočne sa primenom 1. oktobra 2013. godine.²⁸

U kontekstu prethodnih razmatranja, jedna od najznačajnijih novina koje donosi novi ZKP jeste, na neki način, ukidanje načela utvrđivanja materijalne istine. Naime, novi ZKP u čl. 15. predviđa da sud izvodi dokaze na predlog stranaka i da sud može dati nalog stranci da predloži dopunske dokaze ili *izuzetno* sam odredi da se takvi dokazi izvedu, ako oceni da su izvedeni dokazi protivrečni ili nejasni i da je to neophodno da bi se predmet dokazivanja svestrano raspravio. Na ovaj način se u prvi plan stavlja dokazna pasivnost, a ne aktivnost suda. Ono što je karakteristično za zemlje evropsko kontinentalne pravne tradicije, pa i za Srbiju, da je sud aktivan prilikom dokazivanja i da sam izvodi dokaze i da nije ograničen dokaznim predlozima stranaka, ovakvim odredbama se devalvira.²⁹

To podrazumeva da bi dokaze izvodile stranke, a uloga suda bi se svela na kontrolu ispravnosti dokaznog postupka. Stranke su formalno ravnopravne. Nasuprot javnom tužiocu, koji može računati na kompletnu logističku podršku državnog aparata čiji je deo, biće okrivljeni kome može pomagati branilac. Obavezna odbrana je propisana samo za teža krivična dela tako da većina okrivljenih može, ali ne mora imati branioca. Međutim, bogate okrivljene, poput onih koji se terete da su „narko bosovi“, braniće „advokatske zvezde“. Oni će moći da imaju pravne timove, te angažuju privatne detektive za prikupljanje dokaza.³⁰

Ovakva nova koncepcija i pasivna uloga suda je karakteristična za zemlje anglosaksonske pravne tradicije. Međutim, postoji i jedna značajna razlika. U zemljama anglosaksonske pravne tradicije porota je ta koja odlučuje o krivici i o snazi dokaza koje su prezentirale stranke, a ne sudija. Sudija tek na kraju postupka izriče krivičnu sankciju ako je porota neko lice oglasila krivim, a ako ga je oslobodila posao sudije je završen.

28 O najznačajnijim novinama koje donosi novi ZKP Republike Srbije vidi: Ilić, G. (2010), *Krivično procesno zakonodavstvo Republike Srbije i standardi Evropske Unije*, *Krivično zakonodavstvo Srbije i standardi Evropske Unije*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Zlatibor, str. 34-54.

29 Za suprotno mišljenje vidi: Majić, M. (2012), *Napuštanje inkvizitorskog modela krivičnog postupka kao nužan korak u stvaranju nepristrasnog krivičnog suda u Srbiji*, *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, str. 192-203.

30 Škulić, M., Ilić, G. (2012), *Novi Zakonik o krivičnom postupku Srbije – reforma u stilu „jedan korak napred, dva koraka nazad“*, *Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije i dr.*, Beograd, str. 33.

S druge strane, dugogodišnja praksa i rad sudija na ovim prostorima gde je načelo utvrđivanja materijalne istine uvek bilo jedno od stožernih načela su svakako smetnje da se jedno ovakvo rešenje implementira u praksi. Između ostalog, autor ovog teksta je prisustvovao na više glavnih pretresa u Posebnom odeljenju za organizovani kriminal Višeg suda u Beogradu i nije primetio tu proklamovanu pasivnost suda s obzirom da se ove odredbe primenjuju od 15. januara 2012. godine.³¹ Čak štaviše, sudije su sa istim intenzitetom kao i ranije saslušavali optuženog i ispitivali svedoke, postavljali im pitanja, prekidalih ih u izlaganju i tražili dodatna objašnjenja, a sve to sa ciljem da se utvrdi istina, tj. šta se zaista desilo povodom konkretne krivične stvari.

Na ovom mestu treba pomenuti i praktična iskustva Republike Italije koja je u svoj krivični postupak, Zakonikom o krivičnom postupku iz 1988. godine, ukinula načelo utvrđivanja materijalne istine, tj. proklamovana je drugačija pozicija suda, pozicija arbitra između stranaka koji pred njim predočavaju svoje dokaze i njima brane svoje tvrdnje.³² Međutim, ovako proklamovana načela nisu našla svoju praktičnu primenu jer su sudije nastavile da prisvajaju dominantnu poziciju u krivičnom postupku.

Najzad, još jednom treba istaći problem koji se ogleda u tome da sudije trebaju da napuste tradicionalno viđenje sopstvene uloge u krivičnom postupku, a to je da je sud odgovoran da se krivična stvar potpuno i svestrano reši i rasvetli kako bi se došlo do istine.³³ Intencija je zakonodavca da se sud što manje upliće u izvođenje dokaza jer postupak treba da bude organizovan kao spor stranaka, a to nije ni malo lako u zemljama koje pripadaju evropsko kontinentalnoj pravnoj tradiciji kakva je i Srbija.

4. Uvođenje stranačke (paralelne) istrage i narušavanje koncepcije tužilačke istrage

Tužilački koncept istrage su prihvatile mnoge zemlje, sa manje ili više razlika, i danas je preovlađujući u Evropi. U tom smislu, u zemljama kontinen-

31 Na ovom mestu je zanimljivo ukazati na to kako sudije Haškog tribunala nemaju isti pristup kad je dokazni postupak u pitanju. Naime, sudije koje dolaze iz zemalja evropsko kontinentalne pravne tradicije su mnogo aktivnije u dokaznom postupku i bez rezerve se upuštaju u ispitivanje svedoka, dok se sudije koje dolaze iz zemalja anglosaksonske pravne tradicije uzdržavaju od ove aktivnosti, a i smatraju je nepoželjnom.

32 Više o tome: Bošković, A., Kulić, V. (2012), op. cit., str. 137-150.

33 O odgovarajućim uslovima koji trebaju da postoje zarad uspešnosti preuzimanja procesnih ustanova koja postoje u inostranom pravu vidi: Ilić, G. (2008), Način i obim primene krivičnoprocesnog zakonodavstva i prevencija kriminaliteta, Kazneno zakonodavstvo i prevencija kriminaliteta, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, str. 225-236.

talne Evrope je u osnovi prisutno rešenje po kojem istragu vode nezavisni i samostalni državni organi. U zavisnosti od toga da li istragu sprovodi istražni sudija ili javni tužilac može se reći da su prisutna dva koncepta istrage: sudska i tužilačka, s tim što su prisutni razni modaliteti tužilačke istrage, a u zavisnosti od nadležnosti i ovlašćenja policije u konceptu tužilačke istrage može se govoriti i o tužilačko-policijskoj istrazi.³⁴

Jedna od osnovnih karakteristika tužilačke istrage jeste da prilikom njenog sprovođenja, isto kao i kod sprovođenja sudske istrage, učestvuje više subjekata, ali je javni tužilac osnovni krivično procesni subjekt, budući da on donosi naredbu o sprovođenju istrage, sprovodi istragu i daje ovlašćenje policiji da sprovede određene dokazne radnje. U tom smislu, veoma je bitno da se u konceptu tužilačke istrage preciziraju nadležnosti i ovlašćenja javnog tužioca, policije i sudije za istragu (sudija za prethodni postupak) s tim što u tom konceptu istrage glavnu ulogu ima javni tužilac, a policija u nekim domenima postupka samoinicijativno ili po zahtevu i ovlašćenju javnog tužioca.

Organizacija tužilačke istrage u zemljama evropsko kontinentalne pravne tradicije ne podrazumeva mogućnost vođenja stranačke, tzv. paralelne istrage. Naime, tokom istrage javni tužilac i policija kada sprovodi istragu, imaju obavezu da, pored otežavajućih, prikupljaju i sve relevantne činjenice koje idu u korist okrivljenog, ali i da brinu o obezbeđenju dokaza za koje postoji opasnost da budu izgubljeni. Na ovaj način javni tužilac u stvari „nema ulogu stranke kakvu ima u adversarijalnom sistemu već je neutralni predstavnik države,“³⁵ i promena da istragu vodi javni tužilac, a ne istražni sudija se zasniva na pretpostavci da javni tužilac može biti objektivan kao pripadnik pravosuđa, kao „sudski“, prilikom vođenja istrage.³⁶

S druge strane, uvođenje stranačke (paralelne) istrage bi narušilo koncept ovakve tužilačke istrage. Najpre, sama stranačka istraga podrazumeva mogućnost da okrivljeni i njegov branilac prikupljaju dokaze u sopstvenu korist tokom javnotužilačke istrage na način kako to propisuje Zakonik o krivičnom postupku. U našim bi uslovima ovakva koncepcija istrage, to jest formalizovanje

34 Bošković, A. (2011), *Reforma prethodnog krivičnog postupka i evropski standardi, Suzbijanje kriminala u okviru međunarodne policijske saradnje*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, str. 372.

35 Weigend, T. (1980), *Continental Cure for American Ailments: European Criminal Procedures as a Model for Law Reform*, In: Morris N, Tonry M, ed. *Crime and justice*. Vol. 2. Chicago: Chicago University Press, str. 395.

36 Goldstein, A. S., Marcus, M. (1977), *The Myth of Judicial Supervision in Three „Inquisitorial” Systems: France, Italy and Germany*, Yale Law Journal, Vol. 87, No.2, Yale Journal Co. Inc., New Haven, str. 249.

tzv. paralelne istrage, zahtevalo vrlo komplikovanu procesnu regulativu. Na primer, bilo bi veoma teško rešiti pitanje javnosti u istrazi. Kako lica u funkciji odbrane mogu voditi svoju („paralelnu”) istragu kada ne znaju da se istraga uopšte vodi od strane javnog tužioca ili, ako to već znaju, šta mogu činiti kad ne znaju koje radnje vrši javni tužilac? Kakvim bi se mehanizmima moglo obezbediti da okrivljeni može saslušavati svedoke i kakvim bi ih merama on mogao „prinuditi” da ispune svoje procesne dužnosti?³⁷

Jedna od retkih zemalja evropsko kontinentalne pravne tradicije koja je u svoje krivično procesno zakonodavstvo uvela stranačku (paralelnu) istragu jeste Italija. Naime, italijanski zakonodavac predviđa istražnu delatnost branio-ca, odnosno da branilac, od početka obavljanja dužnosti na osnovu pisane izjave, može sprovesti istraživanja u cilju pronalaženja dokaza u korist njegovog branjenika i to isključivo pod uslovima predviđenim u zakonu (čl. 391. bis ZKP),³⁸ s tim što se uzimanje izjava ne može odnositi na lica koja po zakonu ne mogu biti saslušana kao svedoci.

Ova mogućnost odbrane je uvedena izmenama i dopunama ZKP iz 2000. godine. Do tada, dokazi odbrane su zavisili od toga šta je javni tužilac prikupio tokom prethodne istrage, odnosno ograničenje se ogledalo u tome da je odbrana mogla da ostvari uvid u spise tužilaštva. Sudovi su bili skloni da ne prihvate dokaze do kojih je došla odbrana u fazi istrage. U svakom slučaju, ovim izmenama je dat zakonski osnov da i odbrana može sprovesti istragu čime se obezbeđuje jednakost oružja.³⁹ Na ovaj način je omogućeno da odbrana sama sprovedi istragu i da rezultati te istrage budu prezentovani sudu.⁴⁰

Uvođenjem stranačke (paralelne) istrage se menja procesni položaj svih glavnih krivično procesnih subjekata i narušava koncept tužilačke istrage. Najpre, menja se položaj javnog tužioca. Iako se na prvi pogled čini da ne mora nužno da se promeni položaj javnog tužioca u tako koncipiranoj istrazi, on se ipak menja. Sama dinamika stranački koncipiranog postupka dovodi do toga da javni tužilac sve više obavlja funkciju klasične stranke, a ne objektivnog zastup-

37 Škulić, M., Ilić, G. (2012), op. cit., str. 57.

38 Branilac, zamenik, ovlašćeni privatni istražitelj i tehnički savetnici mogu se posavetovati sa licima koja su u stanju saopštiti okolnosti korisne sa ciljevima istražnih delatnosti, s tim što se o tako prikupljenim obaveštenjima ne sastavlja bilo kakva beleška. Pored ostalih uslova, bitno je ukazati i na činjenicu da od lica koja su već saslušana od državnog tužioca ili pravosudne policije, branilac, njegov zamenik, ovlašćeni privatni istražitelj i tehnički savetnici ne mogu prikupljati bilo kakva obaveštenja, odnosno postavljati im pitanja i tražiti odgovore.

39 Van Cleave, R. A. (2007), *Italy, Criminal Procedure A Worldwide Study*, second edition, edited by Craig M. Bradley, Carolina Academic Press, Durham, North Carolina, str. 328.

40 Članom 391. octies ZKP Italije je detaljno regulisan mehanizam putem kojeg odbrana može rezultate sopstvene istrage prezentirati direktno sudu.

nika državnih interesa, tj. na ovaj način jača njegova stranačka orijentacija. U prilog tome ide i mišljenje da je javni tužilac svestan da odbrana vodi paralelna istraživanja te da ga na raspravi očekuju od suprotne stranke orkestrirani protivdokazi, pa mu nije lako odupreti se stranačkim impulsima koji su snažniji od onih koji postoje i kod nestranački organizovanog pripremnog postupka.⁴¹ Tužilački koncept istrage kakav postoji u zemljama evropsko kontinentalne pravne tradicije karakteriše da javni tužilac nastupa kao samostalni i nezavisni državni organ koji će voditi interesa i o okolnostima koje idu u korist okrivljenog, a ne samo na njegovu štetu.

Pored položaja javnog tužioca, uvođenjem stranačke (paralelne) istrage se radikalno menja položaj branioca okrivljenog. Naime, mogućnost vođenja stranačke istrage za sobom nužno povlači posledicu da će branioci na sebe preuzeti veliki deo istražnih zadataka što će umnogome promeniti njihovu dosadašnju poziciju u našem krivičnom pravnom sistemu. Poznato je da branioci istovremeno rade na više krivičnih predmeta, a preuzimanjem istražne aktivnosti to više neće biti moguće, tj. moraće da se fokusiraju na mali broj predmeta.

S druge strane, angloamerička i italijanska iskustva ukazuju na to da će doći do povećanog angažovanja privatnih detektiva koji će voditi paralelnu istragu i prikupljati dokaze za odbranu. Gledajući s aspekta naše pravne tradicije i kulture postoje najmanje dva problema. Prvo, ovakvo vođenje istrage će sa sobom nositi negativne socijalne efekte u tom smislu što će privatne detektive angažovati samo oni okrivljeni koji imaju dovoljno finansijskih sredstava. Bogati okrivljeni će sprovesti možda čak detaljnije i stručnije istragu nego javni tužilac jer će imati finansijska sredstva da angažuju vodeće privatne detektive sa svim svojim ljudstvom i opremom. Međutim, mnogi okrivljeni neće biti u mogućnosti da plate tolike troškove vođenja sopstvene istrage što ih svakako ne stavlja u ravnopravan položaj. I drugo, poznato je da u Republici Srbiji još uvek nije donesen zakon kojim bi bila regulisana oblast privatne bezbednosti, a poznato je da postoji mnogo agencija koje vrše ove poslove. Prema nekim podacima u Srbiji na ovim poslovima radi između 47.000 i 50.000 ljudi koji su naoružani sa skoro 47.000 komada raznog oružja.⁴² Kada se svemu tome doda i mogućnost da te agencije budu direktno angažovane na polju vođenja istrage i prikupljanja dokaza u mnogobrojnim krivičnim postupcima, problem postaje još izraženiji.

41 Damaška, M. (2007), O nekim učincima stranački oblikovanog pripremnog kaznenog postupka, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 14(1), str. 7.

42 *Živeti sa nasleđem*, (2005), – SALW istraživanje, UNDP, str. 10. – citirano prema: Unijat, J. (2007), *Siva zona bezbednosti, Bezbednost zapadnog Balkana*, br. 4, str. 22.

Najzad, menja se i položaj suda uvođenjem stranačke istrage. Najpre, sud će trebati da se ponaša kao arbitar u sporu o čemu je već bilo reči kada smo govorili o devalvaciji načela utvrđivanja istine. Međutim, ovako kocipirana istraga nameće sudu još jednu obavezu, a to je zadatak da pre glavnog pretresa organizuje razmenu informacija i dokaza između stranaka koje su prikupile svojim paralelnim istraživanjima. U tom smislu se ističe da to nije nipošto lak „menadžerski zadatak“. Teško je privedi saradnji osobe koje se spremaju za sukob oprečnih činjeničnih hipoteza na raspravi, pa su stoga nesklone „otkriti karte” pre tog odlučujućeg procesnog stadijuma. Njihove međusobne izveštaje možete uredno slagati poput pločica domina, ali će one često klepetati kao mrtva kost.⁴³

5. Sporazum o priznanju krivice

Intenzivna zakonodavna aktivnost na polju krivičnog procesnog prava u mnogobrojnim evropskim zemljama poslednjih decenija ima, između ostalog, i cilj da se krivični postupak učini efikasnijim. U tom cilju su uvedene mnogobrojne pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima⁴⁴ koje treba da omoguće brži i efikasniji krivični postupak. Sporazum o priznanju krivice je institut koji je svakako najzanimljiviji s obzirom da potiče iz anglosaksonske pravne tradicije i da do skora nije bio karakterističan za zemlje koje pripadaju evropsko kontinentalnoj pravnoj tradiciji kakva je i Srbija. Međutim, konvergencija između ova dva velika sistema koja i dalje traje je dovela do toga da su mnoge zemlje kontinentalne Evrope uvele u svoje krivično procesno zakonodavstvo ovu uprošćenu formu krivične procedure.

Sporazum o priznanju krivice jeste institut krivičnog procesnog prava čija se suština ogleda u prethodnom pregovaranju o priznavanju krivice između tužioca i okrivljenog i naknadnom prihvatanju ili neprihvatanju od strane suda postignutog sporazuma između tužioca i okrivljenog.⁴⁵ Na ovaj način, moguće je okončati krivični postupak bez vođenja glavnog pretresa čime se postupak značajno ubrzava, sud se oslobađa zadatka da reši i rasvetli krivičnu stvar utvrđivanjem svih pravno relevantnih činjenica što nekad može biti dugotrajan i neugodan posao, a na ovaj način i država obezbeđuje značajnu uštedu materijalnih sredstava s obzirom da nema troškova vođenja krivičnog postupka.

43 Damaška, M. (2007), op. cit., str. 8.

44 O pojednostavljenim formama postupanja i alternativnim krivičnim sankcijama videti zbornik: Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije, (2009), Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Zlatibor-Beograd.

45 Bejatović, S. (2010), *Reforma krivičnoprocesnog.....*, op. cit., str. 13.

U tom smislu, uvođenje ovog instrumenta konsensualne pravde prevashodno se opravdava razlozima praktične korisnosti: nagodba omogućava efikasnije iskorišćavanje „državnih resursa“ i osigurava brzu primenu krivičnih mera.⁴⁶ Faktički, bez velikih „ulaganja“ se može postići razborita odluka, u idealnom slučaju čak i ista, koja bi se postigla da je sproveden potpun postupak. Duboko ukorenjeni tradicionalni principi znatno otežavaju pojednostavljenje postupka u kontinentalnom mešovitom postupku po američkom modelu, ali, američka praksa je ipak veoma značajna i za evropske procesne sisteme. Slični problemi savremenih društava i globalizacija neminovno dovode do sve intenzivnijeg približavanja anglosaksonskog i kontinentalnog sistema. Sve veća preopterećenost pravosuđa u Evropi izaziva „erodiranje“ nekad suverenih principa mešovitog tipa postupka i davanja javnom tužiocu i sudu većeg manevarskog prostora za brzo i jeftino okončanje krivičnih postupaka.⁴⁷

Pored ovih, ističu se još neki argumenti za uvođenje sporazuma o priznanju krivice. Najpre, pravo na suđenje nije apsolutno pravo kojeg se okrivljeni ne može odreći. U tom smislu, okrivljenom se ne sme zabraniti da odlučuje o tome želi li da ga koristi ili će zaključiti sporazum o priznanju krivice, za koji veruje da je više u skladu sa njegovim interesima. Takođe, tačno je da okrivljeni koji zaključi sporazum može biti osuđen na 4 godine zatvora za isto delo kao i okrivljeni koji isti nije zaključio pa je osuđen na kaznu zatvora od 20 godina, ali to treba gledati kao na beneficiju za zaključenje, a ne sankciju za nezaključenje sporazuma.⁴⁸

Sporazum o priznanju krivice je nastao u SAD pre više od jednog veka. Vrhovni sud SAD je još 1879. godine u slučaju *State vs Kaufman* odlučio da se okrivljeni može odreći svojih procesnih prava, uključujući i pravo na ubrzano suđenje, kao i prava da mu se sudi u redovnom postupku – pred velikom porotom (grand jury).⁴⁹ Danas su i mnoge druge zemlje pored SAD, gde sporazum o priznanju krivice dominira i gde se preko 90% krivičnih predmeta rešava na ovaj način, uvele ovu pojednostavljenu formu postupanja u krivičnim stvarima, sa manje ili više razlika. Tako su u svoj sistem krivičnog pravosuđa, u raznim vidovima, sporazum o priznanju krivice uvele mnogobrojne zemlje

46 Đurđić, V. (2010), *Pojednostavljene forme krivičnog postupka u procesnim kodeksima tranzicionih zemalja, Aktuelne tendencije u razvoju i primeni evropskog kontinentalnog prava – sveska 1*, Pravni fakultet, Niš, str. 471.

47 Feješ, I. (2012), *Američki model nagodbe u krivičnom postupku, posebno neki njeni negativni aspekti*, Zbornik radova Pravnog fakulteta, 46(4), Novi Sad, str. 120.

48 Nikolić, D. (2009), *Sporazum o priznanju krivice i njegov doprinos efikasnosti postupanja u krivičnim stvarima, Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene forme postupanja*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, str. 154.

49 *Ibidem*, str. 147.

evropsko kontinentalne pravne tradicije među kojima se izdvajaju Nemačka⁵⁰, Italija, Francuska⁵¹, Poljska, a na području jugoistočne Evrope Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Crna Gora. Svakako se može primetiti da sporazum o priznanju krivice postaje široko zastupljen i u zemljama evropsko kontinentalne pravne tradicije, pa tako i u Srbiji.

U Republici Srbiji je institut sporazuma o priznanju krivice uveden 2009. godine Zakonom o izmenama i dopunama ZKP⁵², s tim što treba naglasiti da i novi ZKP iz 2011. godine koji se delimično primenjuje takođe predviđa ovaj institut. U svakom slučaju, ozakonjenje sporazuma o priznanju krivice u Srbiji je rezultat skoro jedinstvenog stava stručne javnosti o sporazumu kao veoma važnom i nadasve korisnom instrumentu povećanja efikasnosti borbe protiv kriminaliteta uopšte.⁵³ U tom smislu, može se zaključiti da primena sporazuma o priznanju krivice u zemljama evropsko kontinentalne pravne tradicije, kao instituta koji potiče iz adversarijalnog sistema, uopšte nije sporna i potpuno je opravdana s tim što treba iznaći najbolja rešenja za njegovu adekvatnu primenu kako ne bi došlo do raznih vidova zloupotreba.

6. Zaključna razmatranja

Savremeno evropsko krivično procesno zakonodavstvo karakterišu intenzivne promene koje se preduzimaju u cilju povećanja efikasnosti krivičnog postupka. Jedna od glavnih karakteristika tih reformi se ogleda u tome da mnoge zemlje evropsko kontinentalne pravne tradicije prihvataju i u određenom obimu preuzimaju krivičnoprocesne institute koji dolaze iz anglosaksonske pravne tradicije i koji su karakteristični za akuzatorski krivični postupak. Analizirajući mnogobrojna rešenja u komparativnom zakonodavstvu mogu se uočiti dve tendencije putem kojih idu reforme. Prva, koja podrazumeva delimičnu reformu krivičnog postupka, odnosno preuzimanje i upodobljavanje pojedinih instituta, karakterističnih za akuzatorski model krivičnog postupka, načelima i specifičnostima pravnog poretka koji pripada evropsko kontinentalnoj tradiciji.

50 O sporazumu o priznanju krivice u Nemačkoj vidi: Frommann, M. (2009), *Regulating Plea-Bargaining in Germany: Can the Italian Approach Serve as a Model to Guarantee the Independence of German Judges?*, *Hanse Law Review*, 5(1), str. 197-220.

51 O sporazumu o priznanju krivice u Italiji i Francuskoj vidi: Yue, M. (2002), *Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining in the United States, France, Germany and Italy: A Comparative Perspective*, *International Criminal Justice Review*, 12(1), str. 22-52.

52 „Službeni glasnik RS“, br. 72/09.

53 Bejatović, S. (2012), *Sporazumi javnog tužioca i okrivljenog i novi ZKP RS*, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 50(1-2), str. 68-69.

I druga, koja se ogleda u uvođenju stranački oblikovanog postupka po uzoru na zemlje anglo-saksonske pravne tradicije i samim tim narušavanju osnovnih principa krivičnog postupka koji već više vekova funkcioniše na evropskom tlu.

Na osnovu svega rečenog, mišljenja smo da je u Republici Srbiji potrebna izvršiti delimičnu, a ne potpunu reformu krivičnog postupka. Treba zadržati rešenje po kojem je sud aktivan u postupku dokazivanja i da može sam izvoditi dokaze, kao i to da nije ograničen dokaznim predlozima stranaka. Analizirajući komparativno krivično procesno zakonodavstvo, može se zaključiti da je mali broj zemalja izvršio tako radikalni zahvat i ustanovio dokaznu pasivnost suda u postupku dokazivanja. Takođe, dugogodišnja praksa i rad sudija na ovim prostorima gde je načelo utvrđivanja materijalne istine uvek bilo jedno od stožernih načela su svakako smetnje da se jedno ovakvo rešenje uspešno implementira u praksi. U prilog tome idu i iskustva Republike Italije gde je proklamovana drugačija pozicija suda, tj. pozicija arbitra između stranaka koji pred njim predočavaju svoje dokaze i njima brane svoje tvrdnje. Međutim, ovako proklamovana načela nisu našla svoju praktičnu primenu jer su sudije nastavile da prisvajaju dominantnu poziciju u krivičnom postupku.

Dalje, treba uvesti tužilački koncept istrage u skladu sa načelima i principima koji važe u kontinentalnom sistemu koji se zasniva na tome da javni tužilac nema ulogu stranke kakvu ima u adversarijalnom sistemu, već bi bio neutralni predstavnik države. Uvođenje stranačke (paralelne) istrage bi narušilo koncept ovakve tužilačke istrage i u našim uslovima bi ovakva koncepcija istrage, tj. formalizovanje tzv. paralelne istrage zahtevalo, između ostalog, vrlo komplikovanu procesnu regulativu.

Najzad, sporazum o priznanju krivice je već uveden u naše krivično procesno zakonodavstvo i skoro je jedinstven stav stručne javnosti o sporazumu kao veoma važnom i nadasve korisnom instrumentu povećanja efikasnosti krivičnog postupka s tim što treba iznaći najbolja rešenja za njegovu adekvatnu primenu kako ne bi došlo do raznih vidova zloupotreba.

7. Literatura

- Bradley, M. C. (2007), *Overview, Criminal Procedure A Worldwide Study*, second edition, edited by Craig M. Bradley, Carolina Academic Press, Durham, North Carolina, str. xvii-xxvii.
- Bejatović, S. (2010), Radna verzija ZKP Republike Srbije i tužilački model istrage, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 48(2), str. 23-38.

- Bejatović, S. (2010), Reforma krivičnoprocesnog zakonodavstva Srbije i efikasnost krivičnog pravosuđa, Reforma krivičnog pravosuđa, Pravni fakultet, Niš, str. 1-27.
- Bejatović, S. (2012), Sporazumi javnog tužioca i okrivljenog i novi ZKP RS, Revija za kriminologiju i krivično pravo, 50(1-2), str. 63-86.
- Bošković, A. (2010), Tužilačko policijski koncept istrage i efikasnost krivičnog postupka, doktorska disertacija, Pravni fakultet, Kragujevac.
- Bošković, A. (2011), Reforma prethodnog krivičnog postupka i evropski standardi, Suzbijanje kriminala u okviru međunarodne policijske saradnje, Zbornik radova sa naučno-stručnog skupa sa međunarodnim učešćem 28-30. jun Tara, Beograd, str. 371-382.
- Bošković, A., Kulić, V. (2012), Italijanski model prethodnog krivičnog postupka, Kultura polisa, vol. IX, posebno izdanje 1, str. 137-150.
- Van Cleave, A. R. (2007), Italy, Criminal Procedure A Worldwide Study, second edition, edited by Craig M. Bradley, Carolina Academic Press, Durham, North Carolina, str. 303-350.
- Goldstein, S. A., Marcus, M. (1977), The Myth of Judicial Supervision in Three "Inquisitorial" Systems: France, Italy and Germany, Yale Law Journal, 87(2) Yale Journal Co. Inc., New Haven, str. 240-283.
- Damaška, M. (2006), Sudbina anglo-američkih procesnih ideja u Italiji, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 13(1), str. 3-15.
- Damaška, M. (2007), O nekim učincima stranački oblikovanog pripremnog kaznenog postupka, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu 14(1), str. 3-14.
- Đurđić, V. (2009), Komparativnopravna rešenja o prethodnom krivičnom postupku i njihova implementacija u srpsko krivičnoprocesno zakonodavstvo, Zakonodavni postupak i kazneno zakonodavstvo, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, str. 135-158.
- Đurđić, V. (2010), Pojednostavljene forme krivičnog postupka u procesnim kodeksima tranzicionih zemalja, Aktuelne tendencije u razvoju i primeni evropskog kontinentalnog prava – sveska 1, Pravni fakultet, Niš, str. 455-476.
- Ilić, G. (2008), Način i obim primene krivičnoprocesnog zakonodavstva i prevencija kriminaliteta, Kazneno zakonodavstvo i prevencija kriminaliteta, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, str. 225-236.
- Ilić, G. (2010), Krivično-procesno zakonodavstvo Republike Srbije i standardi Evropske Unije, Krivično zakonodavstvo Srbije i standardi Evropske Unije, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Zlatibor, str. 34-54.
- Illuminati, G. (2005), The frustrated turn to adversarial procedure in Italy (Italian criminal procedure code of 1988), Washington University Global Studies Law Review, Vol. 4. No. 3. Washington University, St. Louis, str. 567-581.

- Krapac, D. (2007), Reforma mješovitog kaznenog postupka: potpuna zamjena procesnog modela ili preinaka prethodnog postupka u stranački oblikovano postupanje, Zbornik radova posvećen prof. dr sc. Franji Bačiću, Pravni fakultet „Justinijan Prvi“ vo Skopje i Pravni fakultet u Zagrebu, Skopje – Zagreb, str. 177-198.
- Majić, M. (2012), Napuštanje inkvizitorskog modela krivičnog postupka kao nužan korak u stvaranju nepristrasnog krivičnog suda u Srbiji, Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, str. 192-203.
- Newcombe, C. (2007), *Russia, Criminal Procedure A Worldwide Study*, second edition, edited by Craig M. Bradley, Carolina Academic Press, Durham, North Carolina, str. 397-470.
- Nikolić, D. (2009), Sporazum o priznanju krivice i njegov doprinos efikasnosti postupanja u krivičnim stvarima, Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene forme postupanja, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, str. 145-178.
- Pavišić, B. (2007), Europski sustavi kaznene istrage na početku trećeg milenijuma, Zbornik radova posvećen prof. dr sc. Franji Bačiću, Pravni fakultet „Justinijan Prvi“ vo Skopje i Pravni fakultet u Zagrebu, Skopje – Zagreb, str. 321-341.
- Salas, D. revised by Alejandro Alvarez, (2005), *The Role of the Judge, European Criminal Procedures*, edited by Mireille Delmas-Marty and J. R. Spencer, Cambridge University Press, Cambridge, paperback edition, str. 488-541.
- Spencer, J. R. (2005), Introduction, *European Criminal Procedures*, edited by Mireille Delmas-Marty and J. R. Spencer, Cambridge University Press, Cambridge, paperback edition, str. 1-81.
- Feješ, I. (2012), Američki model nagodbe u krivičnom postupku, posebno neki njeni negativni aspekti, Zbornik radova Pravnog fakulteta, 46(4), Novi Sad, str. 119-143.
- Hermann, J. (1981), *Federal Republic of Germany, Major Criminal Justice Systems*, edited by George F. Cole, Stanislaw J. Frankowski and Marc G. Gertz, Beverley Hills and London: Sage publications.
- Škulić, M. (2010), Pogrešna koncepcija Nacrta Zakonika o krivičnom postupku Srbije, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 48(2), str. 41-71.
- Škulić, M., Ilić, G. (2012), Novi Zakonik o krivičnom postupku Srbije – reforma u stilu „jedan korak napred, dva koraka nazad“, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije i dr., Beograd.

Assistant Professor Aleksandar Bošković
Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

*THE ANALYSIS OF IMPLEMENTATION
OF SOME CRIMINAL ADVERSARIAL PROCEEDING ELEMENTS
IN CRIMINAL PROCEDURE LEGISLATION OF CIVIL LAW SYSTEM*

Abstract: *Contemporary criminal procedure legislation has been characterized by intensive legislative activity followed by significant reforms of criminal proceedings in order to increase efficiency. One of the main results of these reforms is that many civil-law countries accept and to some extent assume criminal proceeding elements originating in Anglo-Saxon legal system and characteristic for the accusatory system. In this paper, the author considers implementation of some criminal adversarial proceedings elements adopted by some civil-law countries, but also a number of practical implementation issues. The author also gives some suggestions related to implementation of some criminal adversarial proceeding elements in Continental Europe. In that sense, special attention is paid to marginalization of the principle of the truth, i.e. to elimination of the court's duty to determine the truth in a main hearing, introduction of a parallel inquiry, as well as to plea bargaining.*

Keywords: *Continental-European Civil Law, Adversarial System, the Principle of the Truth, Parallel Inquiry, Plea Bargaining.*

Prof. dr Zvonko FIŠER,
Generalni državni tužilac
Republike Slovenije

Originalni naučni rad
UDK:
Primljeno:

DRŽAVNI TUŽILAC KAO SUBJEKT POJEDNOSTAVLJENIH KRIVIČNIH POSTUPAKA U SLOVENIJI

Krivičnoprocesnu problematiku državnog tužioca kao subjekta pojednostavljenih krivičnih postupaka u Sloveniji autor je u radu analizirao kroz procesni položaj državnog tužioca u sledećim pojednostavljenim krivičnim postupcima (Uslovno odlaganje krivičnog gonjenja; Poravnanje – medijacija; Nalog za kažnjavanje i sporazum o priznanju krivice). Predmetna pitanja analizirana su u radu sa tri aspekta. Teoretski u kojem su izneti razlozi neophodnosti normiranja i primene pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima uopšte, a time i u Sloveniji. Zatim, tu je normativni u sklopu kojeg je predmetna problematika analizirana sa aspekta pozitivnog ZKP Slovenije. Na kraju, tu je aspekt praktične primene predmetne problematike na prostoru Republike Slovenije.

Osnovni zaključak izvršene analize predmetnih pitanja je da Slovenija spada u red onih, sada već dosta retkih država, koje do ovog trenutka još nisu reformisale svoj krivični postupak u pravcu koji prevladava u Evropi počev od kraja osamdesetih godina dvadesetog veka.

Ključne reči: ZKP, Slovenija, državni tužilac, krivični postupak, uslovno odlaganje krivičnog gonjenja, poravnanje, medijacija, nalog za kažnjavanje, sporazum o priznanju krivice.

1. Uvod

Na samom početku treba objasniti da Slovenija spada u red onih, sada već dosta retkih država, koje do ovog trenutka još nisu reformisale svoj krivični postupak u pravcu koji prevladava u Evropi počev od kraja osamdesetih godina dvadesetog veka.

To svakako ne znači da se slovenački zakon o krivičnom postupku (ZKP)¹, od njegovog usvajanja sredinom devedesetih godina prošlog veka, nije u mnogo čemu izmenio. Naprotiv, u prvom redu zbog brojnih i važnih odluka Ustavnog suda Slovenije usledilo je nekoliko novelacija zakona, kojima su izmenjeni neki važni delovi procesnog zakona. I sam zakonodavac je s vremena na vreme uvodio neke novitete, mada se za to, prema nekim mišljenjima, odlučivao preretko, a povremeno i s prevelikim oprezom, pa čak i strahom.

Među pomenutim novitetima u svakom slučaju treba navesti uvođenje instituta takozvane restorativne pravde koji, kao što svi znamo, imaju za posledicu odustajanje od krivičnog gonjenja. Tek kasnije se slovenačko zakonodavstvo okrenulo i pravnim institutima skraćenog i pojednostavljenog postupka u užem smislu, koji nas naročito zanimaju u okviru ovog referata. Ali, nema sumnje da su oba navedena pravca unela pozitivne inovativne promene u slovenački krivični postupak.

U svakom slučaju, ostaje neosporna činjenica da se sve ovo dešavalo u okvirima nepromenjenog osnovnog koncepta i strukture procesnog zakona. Tek nedavno, mislim na izmene zakona koje su stupile na snagu u maju 2012. godine², kada su u zakon uvedeni (pravi) pregovori u krivičnom postupku, moglo bi se reći da je došlo i do dubljeg, čak i sistemskog posezanja u temelje zakona iz 1994. godine.

Za slovenački Zakon o krivičnom postupku (a ovo važi i za jugoslovenske zakonike ili zakone o krivičnom postupku do početka devedesetih godina) možemo reći, bez velike opasnosti da bismo bili demantovani, da praktično nije poznavao prave skraćene i pojednostavljene postupke. To je bio njegov veliki sistemski nedostatak. Ono što se zvanično nazivalo skraćenim postupkom³ bila je samo umanjena i dosta neinventivna varijanta redovnog krivičnog postupka, takoreći njegov mladi brat. Vremenom su se razlike između redovnog i tako skraćenog postupka smanjivale, a ne povećavale, što bi se u našem vremenu očekivalo. Zakonodavac je *sic et simpliciter* odlučio da se za sva lakša krivična dela sprovede nekakav olakšani postupak. Crta raz-

1 Za prvobitni tekst ZKP, v. Ur. l. RS, br. 63/94. Na snagu je stupio početkom 1995. godine.

2 Novelacija ZKP-K, v. Ur. l. RS, br. 91/2011.

3 V. XXV poglavlje ZKP pod naslovom Skraćeni postupak pred sreskim sudom.

graničenja određena je potpuno linearno, uzimajući u obzir predviđenu kaznu, bez izuzetaka.⁴ Nijedna druga potencijalno relevantna okolnost ga nije zanimala; potpuno je ignorisao volju i želje stranaka⁵, a ujedno i potrebe vezane za postupak u konkretnom predmetu, na primer u vezi s dokazivanjem i tome slično.

Paradoksalna je činjenica da su širi manevarski prostor za skraćivanje ili pojednostavljivanje krivičnog postupka otvarale i stvarale neke varijante redovnog krivičnog postupka. Ovim naročito mislim na oba oblika direktne optužnice⁶ i, što se često zaboravlja, jer se radi o mrtvorodenom detetu u našem krivičnom postupku, na istražno ili optužno ročište⁷, koje kao potencijalna polazna tačka za pregovore, nažalost, nikada nije zaživelo.

Dok je u ovako koncipiranom skraćenom postupku uticaj stranaka na izbor procedure minimalan ili ga uopšte nema, primena pomenutih varijanti redovnog postupka u pretežnoj meri zavisi od odluke državnog tužioca. Druga strana, odbrana, zakonom je, međutim, potisnuta praktično u marginalnu poziciju, pa bi se teško moglo reći da se u ovim slučajevima radi o skraćenim ili pojednostavljenim procedurama koje odgovaraju modernim teorijskim standardima u ovoj oblasti.

2. Organ gonjenja i skraćeni i pojednostavljeni postupci

U ovom referatu osvrnućemo se na one novije institute slovenačkog krivičnog procesnog prava koji dovode do skraćenih ili pojednostavljenih postupaka, u kojima je uloga organa krivičnog gonjenja presudna ili vrlo važna. Slika, međutim, ne bi bila potpuna, ako u ovom kontekstu ne bismo uzeli u obzir i institute restorativne pravde⁸ koje poznaje naš krivični postupak, mada oni, strogo gledano, ne spadaju u red skraćenih ili pojednostavljenih postupaka, pa ćemo se ukratko osvrnuti i na njih.

4 U slovenačkom ZKP je ta granica postavljena na nivo od tri godine zatvora, izuzetaka praktično nema. Svakome je jasno da se radi o ogromnom broju krivičnih dela koja se pojavljuju u praksi, a koja se međusobno veoma razlikuju. Ali, i pored toga, sva su procesuirana u potpuno istom tipu postupka, bez razlike.

5 To se, jasno, odnosi i na organ javnog gonjenja, mada on, opisom i kvalifikacijom dela u optužnom aktu, kao što svi znamo, bitno utiče na svrstavanje predmeta u jedan ili drugi tip postupka. Bilo bi zanimljivo saznati da li su državni tužioci u okvirima poznatih instituta krivičnog postupka primenjivali mehanizme kao što je npr. korekcionalizacija (correctionalisation). U Sloveniji ta pojava nije istraživana, a kao dugogodišnji državni (javni) tužilac usudio bih se reći da se ovo nije sistematski primenjivalo, a pogotovo ne iz proceduralnih motiva (zbog usmeravanja predmeta u jednostavniji tip procedure). Ujedno je potpuno izvesno da su navedeni mehanizmi bili primenjivani u pojedinačnim slučajevima.

6 V. čl. 170. st. 1. i 6. ZKP.

7 V. čl. 169. st. 3. ZKP.

8 V. Bošnjak, M., Koncept restorativne pravičnosti, Magistarski rad, Ljubljana, 1999.

Ali, akcenat ovog puta neće biti na raspravljanju o teorijskim problemima (koji su mi, doduše, vrlo bliski), već ćemo dati prednost nekim praktičnim pitanjima: kako su skraćeni i pojednostavljeni postupci u širem smislu prihvaćeni u praksi, kakve su rezultate pokazali, pa možda i gde su neke njihove slabe tačke, koje su se do ovog trenutka pokazale. Materija je prilično opširna i složena, zato rasprava neće moći da se vodi na istom nivou u slučaju svih procesnih figura: o pojedinim već poprilično znamo, dok su druge toliko nove da smo jedva u stanju da damo prve i sasvim grube ocene njihovog uvođenja.

Skraćeni i pojednostavljeni postupci, čija primena zavisi od volje strana-ka, svrstavaju se među postupke sa subjektivnom osnovom.⁹ To su postupci koji naglašavaju stranački, pa time i adversarni karakter postupka. Jedna stranka može da predloži sprovođenje skraćenog ili pojednostavljenog postupka (obično u vidu modula), a s tim mora biti saglasna i druga stranka. Mogući su brojni različiti modaliteti ovakvih postupaka, kao i procedura da se do njih dođe, a do određene mere i nivoi saglasnosti stranaka. Ali, na principijelnom nivou uloga stranaka je ravnopravna, ista bi trebalo da budu i njihova proceduralna prava, pa samo od njihovog interesa zavisi ko će u konkretnom slučaju biti aktivniji, a ko će možda čekati na potez druge strane, dok će u nekom drugom slučaju, možda vrlo sličnom, situacija biti obrnuta.

Bitno je, dakle, da se radi o subjektivnoj (dobrovoljnoj i svesnoj) odluci stranaka da pristanu na skraćivanje ili pojednostavljivanje postupka ili se u njega upuste. Ako nema minimalne potrebne saglasnosti, onda nema ni (pravog) skraćenog ili pojednostavljenog postupka, jer sud strankama ne može da nametne odluku o izboru postupka koju on smatra pogodnom.

Samo državni tužilac, kao organ gonjenja, ima poseban zadatak da se brine o kvantitetu predmeta koji će izneti pred sud. Duboko sam uveren da je funkcija modernog organa gonjenja da iznese pred sud (samo) onoliko predmeta u koliko sud može u razumnom vremenu da donese presudu. Kvalitativna i kvantitativna selekcija slučajeva za krivično gonjenje, odustajanje od gonjenja, te skraćeni i pojednostavljeni postupci glavni su instrumenti pomoću kojih državni tužilac obavlja ovaj zadatak.

9 Osnovi za skraćivanje ili pojednostavljivanje postupka mogu biti, pored pomenutog, subjektivnog, još i objektivni (težina krivičnog dela, evidentnost dokaza, flagrantnost izvršenja krivičnog dela) i kombinovani subjektivno-objektivni. Razvijeni i dobro artikulisani procesni zakoni većinom uzimaju u obzir sve ili bar većinu pomenutih osnova. Našem zakonu je, naprotiv, nedostajala prava „filozofija skraćivanja i pojednostavljivanja“, jer je polazio od stanovišta da je osuđujuća (meritorna) presuda uvek samo rezultat u celini sprovedenog postupka i održanog glavnog pretresa.

U ovom referatu ću ukratko predstaviti, kao što je već rečeno, slovenačko iskustvo, s posebnim osvrtom na ulogu državnog tužioca kao organa gonjenja u javnom interesu, koje se odnosi na:

- uslovno odloženo krivično gonjenje (čl. 162. ZKP);
- poravnanje (medijaciju, čl. 161a ZKP);
- nalog za kažnjavanje (XXVa poglavlje ZKP);
- sporazum o priznanju krivice (XXVIa poglavlje ZKP, zajedno s predraspravnim ročištem).

U tužilačkom žargonu u Sloveniji se odloženo gonjenje i poravnanje često nazivaju zajedničkim izrazom alternativa, jer je za njih karakteristično alternativno reagovanje na izvršeno krivično delo.

3. Slovenačko iskustvo

3.1. Uslovno odlaganje krivičnog gonjenja

(Uslovno) odloženo krivično gonjenje bilo je prvi institut restorativne pravde koji je kao selekциони mehanizam¹⁰ zvanično uveden u slovenačko krivično procesno pravo samim donošenjem ZKP u njegovom osnovnom tekstu i obliku 1994. godine. Odloženo gonjenje, koje je u uporednom pravu toliko poznato da ga ne treba predstavljati¹¹, doneto je po uzoru na institut iz člana 153a nemačkog zakona o krivičnom postupku.

Glavna rešenja su vrlo slična nemačkom uzoru, ali ima i nekih značajnih razlika: tako na primer, odluka tužioca ne podleže sudskoj kontroli. Ovakvo rešenje može biti kritikovano, mada je s aspekta koji nas ovde naročito zanima, a to su ovlašćenja organa gonjenja – u skladu s položajem državnog tužioca u našem krivičnopravnom sistemu. Njegove takozvane negativne odluke kao takve (odluka o odbacivanju prijave, a do toga dolazi i posle uspešno sprovedenog postupka odloženog gonjenja), naime, ne podležu sudskoj kontroli ni principijelno, a zbog toga ni u ovom slučaju.

Dalji razvoj instituta odloženog gonjenja u Sloveniji pruža nam odličan materijal za analizu toga šta je zakonodavac učinio dobro, a gde je pogrešio, pa

10 Namera zakonodavca da odloženo krivično gonjenje primarno funkcioniše kao selekциони mehanizam za eliminaciju bagatele iz krivičnog postupka toliko je jasna, da je na ovom mestu verovatno ne treba objašnjavati. V. o tome, pa i šire Bavcon, L. (vođa istraživanja), „Uveljavljanje novih institutov kazenskoga materialnoga in procesnoga prava“. Raziskava, št. 124, Inštitut za kriminologijo pri PF v Ljubljani, Ljubljana, 2000.

11 Poznat je svakako i srpskoj publici, v. čl. 236. srpskog ZKP.

je kasnije morao da pribegne popravljanju.¹² U oči svakako pada činjenica da je potencijalna upotreba odloženog gonjenja prvobitno bila izrazito ograničena, i to samo na krivična dela s predviđenom novčanom kaznom ili kaznom zatvora do godinu dana. Očigledan je strah zakonodavca da ne otvori previše vrata jednom selekcionom mehanizmu procesne prirode, s kojim do tada nije imao nikakvog iskustva.

Ideja je, inače, bila da bi to moglo biti dovoljno za sticanje početnih iskustava, uvežbavanje državnih tužilaca i njihovo navikavanje na novu procesnu situaciju. Vrlo brzo se pokazalo da je set krivičnih dela bio suviše uzak, kao što su mnogi od nas od početka smatrali.

Odloženo gonjenje u praksi nije zaživelo, jer je bilo ograničeno na relativno mali broj najlakših krivičnih dela, pri čemu se našlo u konkurenciji s drugim postojećim institutima krivičnog prava¹³, koji su državnom tužiocu već tada omogućavali da odustane od krivičnog gonjenja, čak i uz manje njegovog angažmana i rada nego što je to tražio pomenuti institut. Mogli bismo reći da su se državni tužioc, usko posmatrano, na neki način ponašali racionalno, ali da nisu dovoljno uzimali u obzir sistemski interes da se u slučaju bagatele izbegne suđenje, ako je to ikako moguće. Taj prelaz, u kome državni tužioc počinju da razumevaju svoju ulogu u krivičnom postupku na jedan širi način, jedna je od najvećih teškoća koje su sprečavale bolje rezultate, kako pri alternativni, tako i pri skraćenim i pojednostavljenim postupcima.

Odloženo gonjenje je od tadašnje prosečne tužilačke prakse i tradicije (moramo se vratiti skoro dve decenije unazad) tražilo nove pristupe, koji su do tada bili retki ili uopšte nisu postojali. Trebalo je utvrditi merila za selekciju slučajeva za odlaganje krivičnog gonjenja, zatim fiksirati proceduru¹⁴, te obučiti tužioce i dati im uputstva kako će se time baviti. Bilo je dosta principijelnih prigovora koji se nadovezuju na ulogu organa gonjenja u krivičnopravnom sistemu i tome slično, da

12 U okviru ovog referata ne mogu da se bavim raspravljanjem o prigovorima protiv instituta uslovnog gonjenja, koji su u uporednom pravu poznati, a pojavljivali su se na početku i kod nas. Istini za volju, treba dodati da su kasnije, kad je došlo do njegove upotrebe u praksi, skoro potpuno utihnuli.

13 Naročito u ovoj sredini se radi o tradicionalnom institutu dela malog značaja (čl. 14. tada važećeg slovenačkog KZ). Ovdje ne mogu da ulazim ni u teoretski interesantne, ali za praksu manje zanimljive odnose između instituta koji su organu gonjenja omogućavali selekciju predmeta za krivično gonjenje. O ovome v. više „Izbirni mehanizmi v kazenskom postupku“, u: Izhodišča za nov model kazenskoga postopka, K. Šugman (ur.), Inštitut za kriminologijo pri PF v Ljubljani, 2006.

14 Na primer, kroz obavezna uputstva, koja poznaje i naše zakonodavstvo o državnom tužilaštvu. Za sadašnju situaciju v. čl. 167. i naredne članove zakona o državnom tužilaštvu (ZDT-1, Ur. l. RS, br. 58/2011); takva su uputstva doneta i postoje.

ne nabrajam dalje, jer bi samo o tome moglo da se priča daleko više nego što dozvoljava vreme koje imam na raspolaganju za ovo izlaganje u celini.

Ali bitni problem, po mom mišljenju, bila je celovita situacija i konstelacija u kojoj se našlo odlaganje gonjenja, koja jednom ovakvom novitetu nije bila naklonjena. Na ispitu smo pali tačno na onom mestu gde po pravilu padaju zakonodavna rešenja koja su, mada dobronamerna, doneta u prvom redu na volonterskoj bazi. Postojala je ozbiljna opasnost da će jedan institut, koji je poznat i u svetu već proveren i koji bi mogao poslužiti kao relevantan i relativno korektan deflator i selekcion mehanizam u sferi krivičnog gonjenja, propasti pre nego što uopšte zaživi. Činjenica je da ga u prvim godinama po njegovom usvajanju državni tužioci praktično nisu primenjivali, pa je ostajao više ili manje mrtvo slovo na papiru.

U narednim godinama je zbog opisanih nedostataka došlo do zakonodavnog širenja odloženog gonjenja u više pravaca. U prvom redu u pogledu krivičnih dela koja odloženo gonjenje može da obuhvati. Tako je u prvom koraku 1998. godine¹⁵, zajedno s uvođenjem poravnjanja, što ćemo videti malo kasnije, došlo do linearnog proširenja odloženog gonjenja na sva krivična dela s predviđenom kaznom zatvora do tri godine. To je bilo vrlo značajno, pa i statistički, odnosno fenomenološki, relevantno proširenje. Ali, ovim proces još nije bio završen, jer je kasnije došlo do još jednog, ovog puta ne linearnog, već kataloškog proširenja i na određena znatno teža krivična dela.¹⁶ U najnovije vreme proširen je i registar obaveza koje državni tužilac može da odredi osumnjičenom, ali je to verovatno vidik koji nas u ovom momentu manje zanima.

Nakon svih pomenutih promena, uslovno odloženo krivično gonjenje se u praksi relativno često primenjuje: tako je u 2006. godini krivično gonjenje odloženo za 1.890 lica (5,8% svih prijavljenih lica), od kojih je 1.379 ispunilo obaveze, pa je krivična prijava odbačena. Taj procenat je zatim počeo da opada (pad na 4,7% u 2010. godini, pa do 4,4% u 2012. godini).¹⁷ Na prvi pogled ove brojke mogu izgledati skromne¹⁸, ali ako uzmemo u obzir da smo na ovaj način

15 V. Ur. l. RS, br. 72/98.

16 To se desilo 2004. godine, novelom ZKP-F (v. Ur. l. RS, br. 43/2004). U krug krivičnih dela za koja je moguće odlaganje krivičnog gonjenja ušla su i (apstraktno) znatno teža krivična dela, ali koja u konkretnim slučajevima ili vidovima mogu biti i znatno lakša (npr. neka dela u vezi s opojnim drogama, teške krađe, ucenjivanja i slično). „Rekorder“ u pogledu predviđene kazne je omogućavanje uživanja opojnih droga iz člana 187. st. 1. KZ-1, za koje je predviđena kazna od šest meseci do osam godina zatvora.

17 Svi statistički podaci u ovom i u narednim poglavljima uzeti su iz godišnjih izveštaja o radu državnih tužilaštava u Sloveniji za 2006, 2010. i 2012. godinu.

18 Za ilustraciju, sva državna tužilaštva u Sloveniji su u 2012. godini primila prijave protiv ukupno 33.352 punoletna lica.

izbegli krivične postupke na sudu za isti broj ljudi, a time uštedeli kako novac tako i ljudski potencijal (u tužilaštvima i u sudovima), rezultat nije, po mom mišljenju, nikako za odbacivanje. Ono što zabrinjava jeste trend opadanja primene odloženog gonjenja u tužilačkoj praksi. Razlozi su kompleksni, a nešto više o njima u nastavku, kada ćemo prokomentarisati i rezultate poravnanja, koji, na žalost, idu nekako u istom smeru. Druga negativna konstatacija koju ne bismo smeli potcenjivati je da se odloženo gonjenje od tužilaštva do tužilaštva veoma različito primenjuje; za relativno malu Sloveniju, koja nema velikih gradova, pa i razlike između regiona nisu naročito velike, to je iznenađujuće.

3.2. Poravnanje (medijacija)

Slovenačko zakonodavstvo u početku nije predvidelo poravnanje među procesnim varijantama kojima bi se moglo postići odustajanje od krivičnog gonjenja, mada se i u ovom slučaju radi o institutu koji je poznat u uporednom pravu. Tek nakon kritika da odloženo gonjenje neće moći da pokrije sve situacije u kojima krivično gonjenje možda ipak nije potrebno ili svrsishodno, već bi moglo da se reaguje i na alternativan način, zakonodavac je odlučio da uvede i medijaciju.¹⁹ Slično kao u slučaju odloženog gonjenja, odlučivanje o medijaciji je u rukama državnog tužioca. On, naime, određuje u kojim će se slučajevima pokušati s poravnanjem, a na kraju odlučuje i o tome da li medijaciju treba smatrati uspešnom ili ne.

Za razliku od odloženog gonjenja, državni tužilac u proceduri medijacije kao takvoj ne učestvuje ni indirektno, a još manje direktno. Poravnanje, naime, sprovodi medijator, a to je lice koje je izvan krivičnogopravnog sistema, nezavisno od tužioca: nije to bilo ko, već lice koje mora da ima određene lične kvalitete i specifično obrazovanje. Medijatori u krivičnom postupku su organizovani i povezani u udruženje, ali ih ne treba mešati s medijatorima u parničnom i drugim nekrivičnim postupcima. Funkcija je časna, ali za svoj trud dobijaju simboličnu nagradu iz budžeta državnog tužilaštva, kako za uspešne, tako i za neuspešne medijacije.

Slučajevi u kojima se sprovodi medijacija suštinski bi trebalo da budu drugačiji od odloženog gonjenja: smatra se da bi to bili oni slučajevi u kojima treba aktivnošću medijatora da se otkloni kriminogena situacija između posvađanih učesnika. Akcenat, dakle, nije samo na alternativnoj, ali još uvek (kvazi)punitivnoj reakciji na krivično delo izvan klasičnog krivičnog postupka, već je cilj ambiciozniji: otkloniti ili bar smanjiti opasnost da se krivično delo ponovi.

¹⁹ V. čl. 161a ZKP, koji je unet u zakon već pomenutom novelom ZKP-a u 1998. godini.

Medijacija, koja je na početku bila moguća za krivična dela za koja je predviđena kazna zatvora do tri godine, kasnije je proširena u dva pravca. Slično kao u slučaju odloženog gonjenja, medijacija je sada moguća i za određena teža krivična dela, koja su izričito navedena u zakonu.²⁰ U pojedinim slučajevima radi se o dosta teškim krivičnim delima, ali ni u jednom slučaju o krivičnim delima za koja je predviđena teža kazna od pet godina zatvora. Drugo proširenje, do kojeg je došlo čak malo ranije, još je zanimljivije, jer je njime prevaziđeno pravilo da se radi o institutu koji je potpuno u rukama državnog tužioca i ograničen na prekrivični postupak. Naime, medijaciju je moguće sprovesti i u slučaju kada je u skraćenom postupku već došlo do glavne rasprave.²¹ U ovom slučaju sud prekida raspravu i daje strankama mogućnost da sprovedu poravnanje. Ako medijacija uspe, krivični postupak se obustavlja. Ova varijanta medijacije primenjuje se ređe i povlači sa sobom neke opasnosti.

Državni tužioci u Sloveniji primenjuju medijaciju paralelno s odloženim gonjenjem. Kada se odluče za alternativu, uzmu o obzir obe procesne figure i izaberu onu, koju ocene pogodnijom u konkretnom slučaju. Radi poređenja, evo i nekoliko statističkih podataka za poravnanje: u 2006. godini je u poravnanje usmereno 1.660 punoletnih lica (5,1% prijavljenih lica)²², dok je poravnanje uspešno završeno za 880 lica ili za oko 53% lica u postupku poravnanja. Procenat uspešnih poravnanja po pravilu je nešto niži od uspešnih odloženih gonjenja, što ocenjujem kao normalno. U 2010. godini je procenat lica u postupku poravnanja pao na 3,8% svih prijavljenih, da bi se u 2012. godini još smanjio na svega 2,4% prijavljenih lica. Uspešnost poravnanja kreće se sve vreme između 50 i 55% od broja lica usmerenih na poravnanje.

U celini gledano, u pogledu tužilačkog angažmana alternativa predstavlja dosta složen problem i pravi poduhvat na planu organizacije. Na početku je, pre svega, trebalo uspostaviti mrežu medijatora na celoj teritoriji zemlje, a zatim organizovati njihovo obrazovanje. Za alternativu treba obezbediti (ne tako mala) materijalna sredstva iz budžeta tužilaštva. Medijatorima treba obezbediti uslove za rad (prostorije van tužilaštva) i s njima kontinuirano raditi, pa i – za ilustraciju navodim samo jednu aktivnost – izvoditi disciplinske postupke u slučaju kršenja pravila o njihovom radu.

Ali to još nije sve: ako se u okviru odloženog gonjenja ili medijacije pojave zadaci ili obaveze koje se sastoje u radu u korist zajednice, treba organi-

20 Istom novelom kao u slučaju odloženog gonjenja, dakle: ZKP-F iz 2004. godine (v. op. br. 16).

21 V. čl. 443a ZKP, u zakon unet novelom ZKP-D (v. Ur. l. RS, br. 111/2001).

22 Napominjem da se i odloženo gonjenje i poravnanje primenjuju i u postupcima protiv maloletnika. Problematika alternative u postupcima protiv maloletnika je nešto drugačija, pa je u ovom referatu ne razmatram, a ne navodim ni statističke podatke.

zovati i takav rad. To se samo na prvi pogled čini jednostavno, ali nije nimalo jednostavno. Na sreću, u našoj zemlji je to zadatak drugih organa, a ne direktno državnog tužilaštva. Kako to teško ide, dokazuje organizovanje fonda za naknadu žrtvama krivičnih dela. Mada bi takav fond bio direktno u korist državnog budžeta, pokazalo se toliko teškoća, da taj fond do danas (posle skoro dve decenije!) još nije formiran.

U okviru odloženog gonjenja osumnjičenom može biti naloženo plaćanje određene sume u korist humanitarnih organizacija. Ako uzmemo da se poslednjih godina ove brojke vrte oko više stotina hiljada evra godišnje, razumljivo je da i taj deo posla, koji isto tako pada na pleća državnih tužilaštava, mora biti izvršen apsolutno korektno i transparentno. U svakom slučaju, interes primalaca ovih sredstava je veliki.

Alternativa za pravosuđe (i za društvo u celini) stvara određenu uštedu. Predmeti se rešavaju brže i bez intervencije suda. Ipak, krivičnopravni sistem u celini nije toliko zaokružen da bi uštede maksimalno i u potpunosti iskoristio.

Nažalost, i pored donetih obaveznih uputstava za odloženo gonjenje i poravnanje, praksa okružnih državnih tužilaštava je još uvek dosta neujednačena. Neka tužilaštva češće primenjuju alternativu nego druga, neka iz različitih razloga preferiraju odloženo gonjenje, a druga poravnanje i obrnuto.²³ Ovo može dovesti do nejednakog tretiranja ljudi (osumnjičenog i oštećenog).

Svakako, radi se o dva korisna pravna instituta, kojima praktično u svakom pogledu rukovodi državni tužilac. Pored njega, bitne su i uloge osumnjičenog i oštećenog: bez njihove saglasnosti ovi postupci nisu mogući, dok je uloga suda sasvim marginalna i ograničena na retke slučajeve medijacije u već pokrenutom krivičnom postupku. Ako je prijava odbačena po ovom osnovu, oštećeni, logično, gubi pravo na supsidijarno gonjenje.

Već nekoliko puta sam upozorio na trend opadanja primene odloženog krivičnog gonjenja i medijacije. Uzroci za opadanje nažalost nisu sistematično istraživani, pa zbog toga o njima možemo samo da nagađamo. Jedan verovatno leži u njihovoj relativnoj složenosti: angažman tužilaštva je prilično veliki, a rezultati neizvesni. S druge strane, dok je nekada nedostajalo kvalitetnih institu-

23 Pri izboru moramo biti realni: merila nisu uvek ona koja su propisana i koja bi trebalo da budu u prvom planu prema teoriji. Ako tužilaštvo tradicionalno ima bolje iskustvo s jednom ili drugom procesnom varijantom, moguće je da privileguje jednu na štetu druge. Ako tužilaštvu nedostaje kadrova, verovatnije je da neće primenjivati odloženo gonjenje, koje iziskuje veći ljudski angažman (postupak u celini izvode tužilački kadrovi). Ali, s druge strane, poravnanje košta znatno više, pa kod većih tužilaštava ukupni troškovi medijacije mogu biti dosta visoki, pogotovo u vreme aktuelnih budžetskih restrikcija. Na subjektivnom planu se postavlja pitanje kvalitetnih medijatora, a i drugih faktora koji utiču na izbor alternativnog postupka.

ta za selekciju slučajeva za gonjenje, danas je ovaj segment prepun instituta (najčešće procesne prirode), koji se možda čak i preklapaju. I na kraju, slovenačko zakonodavstvo je, istovremeno s ukidanjem tradicionalnog *dela malog značaja*, predvidelo novi osnov za odbacivanje krivične prijave, a to je nesrazmernost između malog značaja krivičnog dela i posledica koje bi moglo prouzrokovati krivično gonjenje.²⁴ Ovde nema mogućnosti da se kritički osvrnem na ovu normu, ali je činjenica da i ona predstavlja konkurenciju odloženom gonjenju i medijaciji. Čak i više, u prednosti je, pa treba prvo utvrditi nije li gonjenje možda nesvrshodno, a tek onda, ako nije, moguće je razmišljati o odloženom krivičnom gonjenju i poravnanju. A kako se praktično na istom prostoru u međuvremenu našao još i nalog za kažnjavanje, koji ćemo upoznati odmah u nastavku, zadatak je još komplikovaniji.

3.3. Nalog za kažnjavanje

Ako smo, raspravljajući o alternativnim oblicima reagovanja na izvršeno krivično delo prema slovenačkom ZKP, bili na granicama skraćenih ili pojednostavljenih postupaka ili čak izvan njih, nalog za kažnjavanje je nešto drugo – on bez sumnje ulazi u njihov krug, čak u njihov centar. Ovakvi postupci su poznati u uporednom pravu i danas skoro da više i nemamo krivično procesno zakonodavstvo koje ih ne primenjuje.²⁵ Kao ni do sada, nećemo ulaziti u širu teoretsku raspravu o postupcima ovog tipa, već ćemo posvetiti pažnju ulozi državnog tužioca u vezi s nalogom za kažnjavanje koji predviđa slovenački ZKP.

Ne bi se moglo reći da je slovenački zakonodavac uveo nalog za kažnjavanje u naš pravni poredak nezadovoljan rezultatima alternative – to nikako, jer ne postoje istraživanja ili analize koje bi to dokazivale. Mislim da je problem bio u neodlučnosti našeg zakonodavca u pogledu toga šta da uradi s krivičnim postupkom kao sistemom: da li da nastavi s postupnim promenama (delimično prema vlastitoj inicijativi, ali i zbog odluka Ustavnog suda, kao što je rečeno) ili da ga reformiše u celini jednim širokim zamahom. Kada se pokazalo da oko ovog poslednjeg za sada nema dovoljno saglasnosti, *via facti* se odlučio za politiku malih koraka. Tako je u 2003. godini u posebnom (novom) poglavlju ZKP²⁶

24 V. čl. 161. st. 1. ZKP.

25 Više o tome Šugman, K. (ur.), Izhodišća za nov model kazenskoga postupka, op. cit., 479-492. Upor. i postupak za kažnjavanje pre glavnog pretresa prema čl. 449. i dalje srpskog ZKP.

26 V. XXVa poglavlje ZKP pod naslovom Postupak za izdavanje naloga za kažnjavanje (Postopek za izdajno kaznovalnega naloga), čl. 445a do 445e (Ur. l. RS, br. 56/2003).

ozakonio nalog za kažnjavanje. Za svoj uzor je i u ovom slučaju uzeo krivični postupak SR Nemačke.²⁷

Mehanizam naloga je prilično jednostavan i uobičajen za ovakve procedure: postupak je ograničen samo na krivična dela iz nadležnosti sreskog suda.²⁸ Državni tužilac može uz optužni predlog da predloži sudu da izda nalog za kažnjavanje, kojim će optuženom izreći određenu sankciju ili meru²⁹, a da ne obavi glavnu raspravu. Sudija kontroliše da li dokazi, izneti u optužnom aktu, predstavljaju dovoljan osnov za izdavanje naloga, pa onda, ako se slaže s predloženom sankcijom, odmah izdaje nalog za kažnjavanje. Ako se optuženi ne slaže s nalogom za kažnjavanje, može da izjavi prigovor, usled čega se predmet usmerava u postupak koji je inače propisan za taj tip predmeta.

Na ovom mestu treba podvući nekoliko momenata: pomoću naloga za kažnjavanje je u slovenačkom krivičnom postupku po prvi put omogućeno donošenje osuđujuće presude bez održane glavne rasprave (pretresa). To je bio mali korak za čovečanstvo, a veliki za slovenački krivični postupak, koji je do tada vrlo rigidno branio stanovište da je osuđujuću presudu moguće doneti samo nakon glavne rasprave, potpuno nezavisno od volje stranaka i potreba za dokazivanjem u konkretnoj krivičnoj stvari.

Ova takoreći dogma je bila prevaziđena baš nalogom za kažnjavanje. Insistiranje na ovakvom rešenju je bilo malo nelogično, ako ga posmatramo sa sistemskog stanovišta, jer je procedura u celini zasnovana tako da se može završiti samo po izvođenju svih faza postupka. Ali, s druge strane, u vreme naglog porasta broja krivičnih predmeta u sistemu bilo je vrlo nerealistično zatvaranje pred procesnim varijantama koje bi mogle doprineti bržem okončanju postupka, bar u onim slučajevima gde su postojali stvarni i ubedljivi razlozi, a stranke se tome nisu protivile.

Uloga državnog tužioca je presudna za primenu naloga za kažnjavanje: ako nema njegovog predloga, odbrana sama ne može ništa da postigne, pa, normalno, ni sud. Oboje mogu, mahom, neoficijelno da opomenu državnog tužioca da je možda propustio mogućnost za brzo okončanje postupka, ali ništa više od

27 V. Strafbefehlsverfahren iz člana 407-412. StPO. Za navedeno su se naročito zalagali i stručnjaci iz SR Nemačke koji su radili na projektu modernizacije pravosuđa u Sloveniji pre njenog ulaska u EU (V. Modernizacija pravosodnoga sistema Republike Slovenije. Projekt medinstitucionalnoga sodelovanja – twinning projekt Slovenija. Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije, Ljubljana, 2006).

28 Predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine.

29 Nalogom za kažnjavanje moguće je predložiti i izreći samo novčanu kaznu, zabranu vožnje motornog vozila, uslovnu osudu pod pretnjom novčane kazne ili kazne zatvora u trajanju do šest meseci ili sudsku opomenu, te oduzimanje predmeta i imovinske koristi stečene krivičnim delom (čl. 445a st. 2. ZKP).

toga. Po mom mišljenju, odbrana ima legitimitet da otvori ovo pitanje, dok bi za sud ovakva aktivnost u konkretnom predmetu mogla biti sporna. U praksi u poslednje vreme dolazi do opšte inicijative sudova da državni tužioci ponovo preispitaju slučajeve u kojima taj predlog nisu podneli, ako su eventualno ispunjeni uslovi da to učine.

Inače, u teoriji se mogu naći prigovori u vezi s nalogom za kažnjavanje prema slovenačkom ZKP. Naročito se pominje nepovoljan položaj odbrane, koja na početku ne može da izrazi ni svoju saglasnost ni protivljenje ovakvom skraćivanju postupka, već to može da učini tek prilikom prigovora protiv naloga za kažnjavanje, koji je sud već izdao. U ovoj situaciji odbrana ima protiv sebe dve strane: naravno, organ gonjenja, koji je njen „prirodni“ protivnik, ali i sud, koji je očigledno već prihvatio argumente državnog tužioca, što bi moglo da znači da su šanse da prigovor uspe male.

Nalog za kažnjavanje je prema slovenačkom zakonu očigledno namenjen uglavnom bagatelnoj delinkvenciji. To se jasno vidi iz sankcija koje može da predloži državni tužilac i izrekne sudija. U poslednje vreme iz prakse dolaze predlozi, a izgleda da se njima priklanja i zakonodavac, da se proširi dijapazon sankcija koje mogu biti izrečene u okviru naloga za kažnjavanje. Tako bi nalog za kažnjavanje omogućio da se još više krivičnih predmeta okonča bez glavne rasprave.

Teorija ističe da je nalog za kažnjavanje naročito pogodan tip postupka za tretiranje određenih krivičnih dela, pogotovo onih koja po pravilu ne traže neki naročiti dokazni postupak. Radi se, dakle, o potrebi za usklađivanjem rešenja materijalnog i procesnog prava; što se tiče slovenačkog zakonodavstva, ipak se ne bi moglo reći da se prilikom uvođenja naloga za kažnjavanje vodilo računa i o ovoj činjenici.

Praksa je nalog za kažnjavanje dosta dobro i brzo prihvatila. Već u 2006. godini državni tužioci su podneli naloge za kažnjavanje za 3.368 lica, od kojih je usvojeno 75%, a njih 67% su postali pravosnažni. Drugim rečima, bez glavnog pretresa su postignute osuđujuće presude za 1.679 lica. Do 2010. godine se broj predloženih naloga malo smanjio (na 2.906 lica), ali je znatno porasla njihova uspešnost (na 80% od podnetih predloga), od kojih je 1.935 postalo pravosnažno, a to znači 83% od onih koje je sud prihvatio. U 2012. godini je podneto 2.714 naloga za kažnjavanje, sudovi su prihvatili čak 87% predloga, od kojih je 82% postalo pravosnažno (za 1.925 lica). Globalni rezultati bi se, dakle, s aspekta organa gonjenja mogli oceniti kao više nego zadovoljavajući.

Pored trenda opadanja, koji ipak zabrinjava, jer nisu jasni njegovi uzroci (naprotiv, izuzetno visoka uspešnost predloga za kažnjavanje mogla bi da predstavlja osnov čak i za njihovu širu upotrebu), došli smo i do nekih drugih negativnih konstatacija. Slično kao u slučaju odloženog gonjenja i poravnanja,

praksa pojedinih tužilaštava u državi je dosta neujednačena: neka ga primenjuju redovno i široko, a druga mnogo ređe. Obavezno uputstvo za upotrebu naloga za kažnjavanje, doneto u drugoj polovini 2012. godine, za sada nije doprinelo ujednačavanju tužilačke prakse.

Neki upozoravaju i na činjenicu da relativni uspeh naloga za kažnjavanje može biti posledica jedne „nenačelne koalicije“: državnog tužioca, koji sa svojim predlogom za sankciju mora da ide toliko nisko da ne izazove reakciju odbrane (to jest prigovor), same odbrane, koja mora upuštanjem u ovaj postupak da dobije toliko koliko ne bi dobila ako izabere suđenje, pa i sudije, koji je motivisan da se nalogom za kažnjavanje s malim angažmanom afirmiše kao uspešan sudija.³⁰ Dosta je teško doći do objektivnih podataka o tome da li su ovakve primedbe pouzdane. Do sada ih nije bilo moguće argumentovano ni potvrditi ni pobiti.

3.4. Sporazum o priznanju krivice

Pregovaranje u krivičnom postupku i sporazum o priznanju krivice³¹, kao i neki drugi instituti koji su s njima tesno povezani³², ušli su u slovenački krivični postupak na otvorena vrata tek novelom ZKP-K u novembru 2011. godine, a u celini su stupili na snagu u maju 2012. godine.³³ Na neki način bi se moglo reći da su već opisani instituti restorativne pravde i nalog za kažnjavanje ipak služili za uvežbavanje takozvanih pregovaračkih situacija jedni uspešnije, a drugi manje uspešno.

Slovenačko zakonodavstvo je prilično odugovlačilo s uvođenjem pregovora i sporazuma o priznanju krivice u krivični postupak. S jedne strane se očekivalo da će jednom ipak doći do celovite reforme postupka, koja bi obuhvatala i takozvani *plea bargaining*, jer se smatralo da je njegovo uvođenje bez globalnih promena u konceptu i strukturi procesnog zakona problematično.³⁴ S

30 Vežano za sudiju: ne treba da obavlja pretres niti da piše obrazloženje presude, a rizik žalbe je sveden na minimum.

31 V. XXVa poglavlje ZKP pod naslovom: Sporazum o priznanju krivice (čl. 450a do 450c ZKP). U zakonu se nalazi odmah posle poglavlja o izdavanju naloga za kažnjavanje, pa bi ovaj njegov položaj ukazivao na to da se stvarno radi o pojednostavljenom postupku. I sam zakon kaže da u ovom delu reguliše jedan skraćeni i dva pojednostavljena postupka. Mislim da ovo nije tačno, ali bi rasprava o tome prevazilazila okvire ovog referata: norme o priznanju krivice u zakonu (zajedno s nekim drugim dopunama i izmenama, koje će biti navedene u nastavku) po mom mišljenju menjaju koncept zakona.

32 Mislim na XIXa poglavlje pod naslovom: Predraspravno ročište (čl. 285a do 285f ZKP). To je prvo poglavlje drugog dela zakona (Glavna rasprava i presuda).

33 V. Službeni list RS, br. 91/2011.

34 Takva je bila na neki način i poruka istraživanja koje bi trebalo da otvori put ka reformisanju krivičnog postupka u Sloveniji. Radi se o već citiranom radu pod naslovom: Izhodišća za nov model kazenskoga postupka (op. br. 13).

druge strane, s vremenom je bilo sve više i više skepticizma prema uvođenju pregovaranja, koji se bazirao i na nekim njegovim ne baš najsrećnijim recepcijama u krivične procedure na kontinentu. Kad je za celovitu reformu ponestalo i snage i vremena, odlučeno je da se ide dalje parcijalnim promenama, pa su već pomenutom novelom uvedeni, kao što je rečeno, sporazum o priznanju krivice i predraspravno ročište. Javnost je novitet prihvatila s velikim zanimanjem i (možda čak i preteranim) očekivanjima. U poslednje vreme je nastala i obimna literatura, koja je u relativno kratkom vremenu dosta kvalitetno i s različitih aspekata obradila novitete, ponekad i veoma kritički.³⁵

Neke pregovaračke situacije, koje su još ranije mogle da posluže istoj svrsi, nisu iskorišćene.³⁶ S druge strane stoji činjenica da je do pregovora između organa gonjenja i odbrane, mada u ograničenom obimu, dolazilo i ranije, a pogotovo u poslednje vreme, ali oni ni na koji način nisu bili regulisani.³⁷ Moglo bi se čak reći da je i celokupni odnos tužilačke organizacije prema njima bio prilično ambivalentan: neki su ih odlučno odbijali, dok su ih drugi tolerisali ili podržavali. Ali, svima je bilo jasno da je samo pitanje vremena kada će ući u zakon.

Sa aspekta uvođenja novih skraćenih i pojednostavljenih postupaka na subjektivnoj osnovi, naročito je bilo dragoceno odloženo gonjenje, jer su se državni tužioci po prvi put ozbiljnije našli u stvarnoj pregovaračkoj situaciji. Zanimljivo je da to danas priznaju i oni koji su se protivili njegovoj primeni, priznavajući da najveće promene zbog uvođenja skraćenih ili pojednostavljenih postupaka nisu one u procesnoj tehnologiji, nego one do kojih mora da dođe u

35 Ovde zbog ograničenog prostora nije moguće, a nije ni primereno citirati sve radove koji se bave ovom temom. Izabrao sam ih nekoliko, znajući da je izbor subjektivan i nepravedan, zbog čega se izvinjavam necitiranim autorima. Dakle, v. npr. Tratnik, A., Nekateri pomisleki ob uvajanju pogajanj o krivdi v slovenski kazenski postopek, Zbornik znanstvenih razprav, LXXI (2011); Gorkič, P., Pravni vidiki pogajanj in sporazumov o krivdi v kazenskem postopku i Šugman Stubbs, K., Plea bargaining: sociološki in psihološki vidiki. V: Zbornik 4. konference kazenskega prava in kriminologije, GV Založba, Ljubljana, 2011; Šorli, M., Pogajanja med obdolžencem in obrambo. Podjetje in delo, št. 6-7/2011; Fišer, Z. i Gialuz, M., Primerjalnopravni pogled na pogajanja v kazenskem postopku v Sloveniji in Italiji. Pravnik, 9-10/2012 i Tratnik, A., Kako se pogajati v kazenskem postopku. Pravna praksa, 12/2013.

36 V. na primer odgovor odbrane na optužbu prema članu 322. ZKP. U ograničenim okvirima ovog referata ne mogu ulaziti u analizu nekih takozvanih pregovaračkih situacija u našem ZKP, koje su u praksi već ranije pokazale da pregovori, mada nisu bili izričito regulisani, nikako nisu bili nemogući ili nedopušteni. Rasprava o tome, mada neosporno zanimljiva, ako uzmemo u obzir da su u nekim zemljama pregovori ušli u zakon prvo na mala vrata, preko prakse, iako uopšte nisu bili zakonom regulisani, izlazila bi iz okvira postavljenog naslova. Jasno je da uvođenje pravnih instituta u pozitivno pravo nije samo stvar tehnologije, već se presudno tiče i pravne kulture.

37 Tako Fišer, Z., Ali se državni tožilci pogajajo. V: Zbornik 4. konference kazenskega prava in kriminologije, GV Založba, Ljubljana, 2011.

tužilačkim glavama. Naš državni tužilac kao državni organ, tradicionalno vezan za legalitetni princip, nije bio sklon pregovaranju s bilo kim, a pogotovo ne s potencijalnim učiniocem krivičnog dela. Čak, ako je bio u mogućnosti da bira, izbegavao je da pregovara. Ali, ako želimo da u naš postupak uspešno prenesemo institute koji se zasnivaju na pregovorima, takav odnos državnog tužioca je nužno menjati; to je bitna paradigmatična promena. Jasno je da se zbog uvođenja pregovora menja i uloga odbrane, pa svakako i suda, ali nas u ovom referatu, koji se specifično bavi organom gonjenja i njegovom ulogom u skraćenim i pojednostavljenim postupcima, naročito zanimaju promene u *formis*, koje se odnose na državnog tužioca.

Tehničke karakteristike pregovora i priznanja krivice prema slovenačkom zakonu možda nisu najzanimljivije. Pošto su na snazi samo godinu dana, na osnovu prakse ne možemo još reći šta je dobro, a šta ne. Pored toga, treba uzeti u obzir da su u prvom periodu donošene presude u starim predmetima, to jest onim koji su započeti pre nego što je pregovaranje bilo izričito dozvoljeno. Drugim rečima, statistički uzorak verovatno nije dovoljno reprezentativan.

Načelno, sporazum o priznanju krivice moguć je pri svim krivičnim delima, od najlakših do najtežih, bez bilo kakvih ograničenja. Po pravilu bi do sporazuma trebalo da dođe u fazi posle podignute optužbe, jer se smatra da je time okvir postupka dovoljno fiksiran, a zakon dopušta i sporazum koji bi mogao biti sklopljen u ranijim fazama postupanja. Zakon, razumljivo, garantuje procesna prava odbrane u postupku pregovora i u fazi sklapanja ugovora, a određuje i bitnu sadržinu sporazuma, kao i one sadržaje za koje sporazum nije dopušten. Tako nije moguć dogovor o pravnoj kvalifikaciji krivičnog dela, što znači da nije dopušten takozvani *charge bargaining*: ali, pokazuje se da nije moguć vertikalni *charge bargaining*, dok je s određenim ograničenjima ipak dopušten horizontalni *charge bargaining*. Dalje, nije dopušten dogovor o onim merama bezbednosti koje se obavezno izriču, a isto tako ni dogovor o oduzimanju imovinske koristi, stečene krivičnim delom.

Postupak pregovora nije bliže određen, što je razumljivo. Inicijativa je potpuno u rukama stranaka, a teoretski bi trebalo da državni tužilac bude aktivniji, jer se smatra da on raspolaže s više informacija koje su relevantne ili presudne za sklapanje sporazuma. U prvim mesecima primene se ova pretpostavka nije obistinila, jer je inicijativu za pregovore češće davala odbrana.

Moguće je očekivati da će, bar u prvom periodu, najveći problem državnog tužioca biti izbor predmeta u kojima bi se mogao upustiti u pregovaranje. Drugi opšti problem može nastati oko stvaranja pregovaračke platforme u konkretnom slučaju, naročito u pogledu kazne. Slovenački sistem određivanja kazne je dosta otvoren, pa je tužiocu često teško da utvrdi kakva bi

trebalo da bude sankcija da bi zadovoljila opšte potrebe, a istovremeno bila dovoljno privlačna i za obranu. Ovaj problem *mutatis mutandis* postoji i za odbranu, pa i za sud. U tužilačkoj organizaciji u Sloveniji doneta su obavezna uputstva za pregovaranje.

Sklopljeni sporazum treba da potvrdi sudija. Do momenta kada stranke predlože dogovor sudiji, sud je potpuno isključen iz procesa pregovaranja. Zakon polazi od stanovišta da je uloga sudije u suštini pasivna. Ali, njegova odluka je presudna, pa se može zaključiti da postoji određeni manevarski prostor koji će bar neke sudije verovatno popuniti nekom svojom aktivnošću, pogotovo u vezi utvrđivanja dokaznog standarda, potrebnog za osuđujuću presudu.³⁸

Do sada se uglavnom nije ostvarilo očekivanje da će do pregovora i dogovora doći u ranim fazama postupka. Po pravilu je predraspravno ročište onaj ključni momenat i procesni okvir u postupku gde se realizuje dogovor. Ovo ročište, novitet u našem krivičnom postupku, mada teorijski nejasno postavljeno³⁹, već do sada je više nego ispunilo očekivanja.

Ono je zakonom propisano kao obavezno u redovnom postupku, a kao fakultativno u skraćenom postupku. Ima dva cilja: s jedne strane služi kao procesni okvir za sklapanje ugovora po pregovorima, jer zakon za ove potrebe nije predvideo neki drugi procesni institut. S druge strane, zakonodavac ga je uneo u zakon s jasnom namerom da ubrza tok glavne rasprave. To je funkcija koja je u kontekstu rasprave o skraćenim ili pojednostavljenim postupcima isto tako zanimljiva i važna, ali je problem u tome što još nismo u stanju da ocenimo da li je u svojoj nameri da ubrza postupak zakonodavac uspeo ili nije.

Teorijski gledano, predraspravno ročište nije sastavni deo nekog posebnog skraćenog ili pojednostavljenog postupka, već je opšti procesni institut, kao što su to pregovori i sklapanje dogovora.

Prema nekim mišljenjima, relativno veliki uspeh skraćivanja postupka na osnovu dogovora u našem pravu treba pripisati (ne samo) pregovorima, već predraspravnom ročištu, koje je postavljeno u poziciju u kojoj je strankama već prilično jasno kako suđenje može da se završi, pa je i motivacija za dogovor dovoljno velika. Prema statističkim podacima za 2012. godinu⁴⁰, državna tužilaštva u Sloveniji su registrovala 166 slučajeva pregovora, koji su u 140

38 To je za slovenački krivični postupak novitet: sud može da osudi optuženog samo ako je „...ubeden u njegovu krivicu.“, v. čl. 3. st. 2. ZKP.

39 Nije jasno da li se radi o finalnom aktu prethodnog postupka ili o početnoj fazi glavnog pretresa (tako zakon).

40 Još jednom treba podvući da se radi o podacima samo za period od 15. maja 2012. do kraja 2012. godine, jer je tada stupila na snagu novela ZKP koja predviđa mogućnost pregovornog okončanja postupka.

slučajeva doveli do dogovora. Predraspravna ročišta su u isto vreme održana za 3.271 lice, dok su izjavu o priznanju krivice dala 1.203 lica – više nego svaki treći optuženi na predraspravnom ročištu!

Brojevi, naročito ovi poslednji o uspehu predraspravnog ročišta, donekle su iznenadili i same državne tužioce. Ako ništa drugo, pokazalo se da je zakonu bio neophodan jedan ovakav procesni institut, koji sprečava da se u slučaju svih podignutih optužnih akata izlazi (direktno) na pretres pred sud. Drugim rečima, pokazalo se da se krivični postupak ipak može tretirati i kao spor između stranaka, a ne samo kao postupanje državnih organa, koje takvo ili onakvo mora da prođe sve faze da bi legitimno dovelo do osuđujuće presude. To nije tačno, a očigledno, bar u određenom procentu slučajeva, nije ni u interesu stranaka.

Na kraju, ovaj rad nikako ne bi bio potpun, ako sasvim kratko ne bih pomenuo još jednu posledicu uvođenja pregovora i sporazuma o krivici, koja ima direktan uticaj na skraćivanje postupka. Glavni pretres u slovenačkom krivičnom postupku je do poslednje novele bio tipičan jednofazni glavni pretres. Sud je u okviru istog pretresa raspravljao i o pitanjima krivice i o pitanjima u vezi s određivanjem kazne. Svima su poznati prigovori protiv ovako koncipiranog i organizovanog glavnog pretresa, ali su retki zakonodavci koji su to rešili radikalno, to jest uvođenjem dvofaznog glavnog pretresa. Jasno, rešenje je komplikovano i skupo. To nije učinilo ni naše zakonodavstvo, ali se u slučajevima u kojima je oko krivice postignut sporazum pretres nastavlja još samo raspravom o okolnostima koje utiču na izbor i određivanje krivične sankcije, i, naravno, odlukom o sankciji. Stranke imaju mogućnost da se dogovore i o drugačijem sastavu suda nego što je zakonom propisano; to je prvi slučaj dogovora o postupku u našem zakonu. Time problem monofaznog pretresa još nije rešen, ali je u nekoj meri umanjen, pa je to važan korak ka definitivno boljem rešenju, a to istovremeno znači i ka nekom daljem pojednostavljivanju krivičnog postupka.

Doc. dr Tadija BUBALOVIĆ,
Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci

Originalni naučni rad
UDK:
Primljeno:

HRVATSKO KAZNENO ZAKODAVSTVO I SKRAĆENI KAZNENI POSTUPCI

Autor u radu daje prikaz skraćenih postupaka u hrvatskom kaznenom procesnom pravu prema novom Zakonu o kaznenom postupku iz 2008. godine. Posebno se ukazuje na najznačajnije novine u toj materiji, koje se ogledaju u legislativnom proširenju primjene skraćenih postupaka, promjeni položaja i ovlasti nekih subjekata te proširenoj primjeni kaznenog naloga. Rad obuhvaća i druge mehanizme skraćenog kaznenog postupanja, kao što su veće mogućnosti odlučivanja tužitelja po načelu oportuniteta te sporazumijevanje stranaka o uvjetima za priznanje krivnje i nagodba o sankciji. Kada je riječ o usklađenosti domaćeg zakonodavstva s aktualnim tendencijama u tom području, autor zaključuje da je hrvatsko kazneno procesno zakonodavstvo usvojilo legislativne standarde otprije prihvaćene u europskim nacionalnim zakonodavstvima i međunarodnom pravu. Pozitivnim zakonskim rješenjima o skraćenim oblicima kaznenog postupanja na zadovoljavajući je način uspostavljena ravnoteža između nastojanja za djelotvornošću kaznenog postupka i potrebe poštivanja temeljnih ljudskih prava okrivljenika u tim postupcima.

Ključne riječi: skraćeni postupak, načelo oportuniteta, kazneni nalog, sporazumijevanje stranaka o uvjetima za priznanje krivnje i nagodba o kazni.

1. Uvodne napomene

Reforma kaznenog procesnog zakonodavstva u Republici Hrvatskoj započela je 2002. i trajala je do 2008. godine. Važan dokument te reforme su Načela za izradu novog Zakona o kaznenom postupku, kojega je Vlada Republike Hrvatske usvojila 9.2.2007. godine.¹ Njima su postavljena tri glavna cilja koja je valjalo ostvariti započetom reformom: (1) strukturalna promjena prethodnog postupka ukidanjem sudske i uvođenjem državnoodvjetničke (tužiteljske) istrage, (2) pojednostavljenje i ubrzanje kaznenog postupka kojim bi se postiglo: proširena primjena skraćenog postupka, odlučivanje o kaznenom progonu prema načelu svrhovitosti, češća primjena kaznenog naloga i uvođenje novih uvjeta i ustanova za okončanje postupka prije (i izvan) rasprave, te (3) općenito poboljšanje procesnih pravila.² Novi Zakon o kaznenom postupku donesen je 15.12.2008. godine (ZKP/08).³ I pored različitih ocjena njegova domašaja, uzima se da on predstavlja najradikalniju reformu hrvatskog kaznenog postupovnog zakonodavstva u zadnjem stoljeću. Jedan od bitnih razloga za tu reformu bila je i dugogodišnja neučinkovitost kaznenog pravosuđa u borbi protiv kriminaliteta.⁴ Ostavimo li po strani druge značajne novine koje su uvedene u ZKP/08, u ovom će se radu dati prikaz i analiza novoga uređenja skraćenih kaznenih postupaka, koji se strukturalno razlikuju od rješenja u ZKP/97.

2. Pojam i struktura suvremenog kaznenog postupka

Opće društvene promjene do kojih je došlo krajem 20. stoljeća dovele su do znatnog porasta kriminaliteta, ali i promjena u njegovoj strukturi. Istovremeno dolazi i do značajne polarizacije kriminalnih ponašanja na sitni (masovni) kriminalitet i onaj teži i složeniji. Neovisno o kojem je kriminalitetu riječ, društvo ima potrebu za brzim i učinkovitim sprječavanjem kriminaliteta.

-
- 1 Načela izrade novog Zakona o kaznenom postupku Republike Hrvatske od 9.2.2007. objavljena su u: Pavišić, B., i suradnici, *Kazneno postupovno pravo*, Rijeka, 2010, 482-495, (u nastavku: Pavišić, B., KPP, 2010).
 - 2 Detaljnije o reformskim ciljevima hrvatskog kaznenog postupka, v. Pavišić, B., *Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku*, HLJKPP, 2/2008, 511-519, (u nastavku: Pavišić, B., *Novi hrvatski ZKP*, 2008).
 - 3 Zakon o kaznenom postupku, NN br. 158/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12 – Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske br. U4448/2009 d 19.7.2012, NN br. 143/12. Djelomično je stupio na snagu 1.1.2009, za predmete iz nadležnosti USKOK-a 1.7.2009, da bi u potpunosti stupio na snagu 1.9.2011. Numerično označenje članaka i stavaka u ovom radu odnosi se na Zakon o kaznenom postupku Republike Hrvatske – pročišćeni tekst, od 11.10.2011. godine, NN br. 121/11.
 - 4 Đurđević, Z., *Suvremeni razvoj hrvatskog kaznenog procesnog prava s posebnim osvrtom na novelu ZKP iz 2011*, HLJKPP, br. 2/2011, 311-313.

Dugo trajanje kaznenog postupka neprihvatljivo je i za okrivljenika i za društvo u cjelini. Duže trajanje kaznenog postupka može biti opravdano kad su u pitanju najteža kaznena djela, ali ne i za ona lakša i jednostavnija. Jednak tretman najsloženijih i najlakših kaznenih slučajeva nije opravdan i dopustiv. Zbog toga je nužna diferencijacija oblika kaznenog postupka njihovim prilagođavanjem prirodi i težini različitih kategorija kaznenih predmeta.

Suvremeni kazneni postupak, strukturalno gledano, utemeljen je u kontradiktornoj, usmenoj i neposrednoj raspravi. Tome su doprinijele međunarodne nadnacionalne ustanove koje se, posebice u posljednje vrijeme, sve intenzivnije bave strukturalnim pitanjima kaznenog postupka na međunarodnoj razini.⁵ Kao temeljne vrijednosti toga novog suvremenog kaznenog postupka uzimaju se: a) potpunija zaštita ljudskih prava u kaznenom postupku, b) djelotvornija međusobna suradnja nacionalnih pravnih sustava te c) brzina i ekonomičnost kaznenog postupanja.⁶ Iz toga proizlaze i tri osnovne značajke suvremenog kaznenog postupka: aktivno sudjelovanje okrivljenika u postupku, kontradiktorna struktura kaznenog postupka i postupovna stranačka jednakost („jednakost oružja“ – *equality of arms*) u stadiju rasprave.⁷

3. Skraćeni kazneni postupak (pojam)

Teorija kaznenog procesnog prava poznaje više naziva za skraćene oblike kaznenog postupanja: *sumarni*, *simplificirani*, *urgentni*. Pri tome treba razlikovati druge slične institute koji su pojmovno i sadržajno slični ili usko povezani. Prije svega, treba razlikovati *skraćeni postupak od ubrzanog postupka*. Ubrzani postupak nije poseban oblik kaznenog postupka, već predstavlja ubrzanje redovitog kaznenog postupka, koje se ogleda u smanjenju vremena između počinjenja kaznenog djela i donošenja konačne sudske odluke (npr. izbjegavanjem prolaska kroz sve postupovne stadije i sl).⁸ U nekim zakonodavstvima (npr. germanskom) primjenjuje se načelo „vremenskog sažimanja“ (ili načelo kontinuiteta), koje nalaže da se sve procesne radnje, od prvog ročišta do donošenja presude, moraju provesti u „cjelovitom kontinuitetu“.⁹ U nekim sus-

5 O tome detaljnije: Pavišić, B., *Novi hrvatski ZKP*, 2008, 492; Pradel, J., *Droit penal compare*, 2-e ed., Paris, 2002, 773-783. O pravu Europske unije vidi i Pradel, J. – Corstens, G., *Droit penal europeen*, 2-e ed., Paris, 2002.

6 O tome detaljnije: Bayer, V., *Kazneno procesno pravo – odabrana poglavlja*, knjiga II, Zagreb, 1995.

7 Preporuka Vijeća Europe R(87)18 odnosi se na pojednostavljenje kaznenog pravosuđa, a Preporuka R(99)19 na posredovanje u kaznenim stvarima.

8 O različitim kriterijima za prepoznavanje više vrsta ubrzanog redovitog kaznenog postupka, v. Pavišić, B., *KPP*, 2010, 193-194.

9 Prema: Pradel, J., *Droit penal compare*, Paris, 2002, 603.

tavima propisani su kazneni postupci s ubrzanom raspravom,¹⁰ ili oni za flagrantna kaznena djela. Pojam *pojednostavljeni postupak* sadržajno je širi od pojma *skraćenog postupka* iako se radi o srodnim pojmovima te se opravdano mogu poistovjetiti u svom značenju. Pojednostavljena forma uključuje pravila koja vrijede za ubrzane postupke, ali i pravila skraćenih postupaka. Obilježja pojednostavljenih postupovnih formi najčešće se ogledaju u odstupanju od opće postupovne strukture (izostankom u cijelosti ili djelomično pojedinih postupovnih etapa, npr. prethodnog postupka) ili u odstupanju od općih postupovnih načela.¹¹

Skraćeni ili sumarni oblik kaznenog postupka je poseban zakonom uređeni postupak u kojem se, pojednostavljenjem postupovnih formi postupanja i izostavljanjem pojedinih postupovnih stadija, odstupa od redovitog kaznenog postupka s ciljem omogućavanja jednostavnijeg, bržeg i kraćeg kaznenog rješavanja lakših i srednje teških kaznenih djela.¹² Skraćeni postupak koncepcijski je uređen kao brža, jednostavnija i ekonomičnija procedura u odnosu prema redovitom postupku.¹³ Bitna oznaka tog postupka je što se u njemu ne provodi istraga.¹⁴ Skraćeni kazneni postupak odlikuje se i manjim ili većim pojednostavljenjem postupovne strukture, što se ostvaruje skraćivanjem postupka, izostavljanjem pojedinog postupovnog stadija ili njegova dijela, ubrzanjem postupka propisivanjem kraćih ili prekluzivnih rokova, uklanjanjem nepotrebnih formalnosti u postupku, kao i sužavanjem kataloga postupovnih garancija okrivljeniku.

Treba razlikovati skraćeni postupak u *užem i širem* smislu. Skraćeni postupak u užem smislu je poseban oblik kaznenog postupka u kojem su predviđena određena skraćivanja u kaznenom postupanju. To su: postupak izdavanja kaznenog naloga, postupak izricanja sudske opomene te postupanje državnog odvjetnika prema načelu svrhovitosti. Skraćeni kazneni postupak u širem smislu predstavlja zaobilaženje ili preskakanje pojedinih procesnih stadija, neovisno o obliku kaznenog postupanja. U taj bi postupak mogli ubrojati: postupanje po neposrednoj optužnici, donošenje presude na temelju sporazuma

10 O tim postupcima v. Bouloc, B., *Procedure penale*, Paris, 2006, 576-580, 780-783.

11 O bitnim obilježjima pojednostavljenih procesnih formi, v. Brkić, S., *Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme*, Novi Sad, 2004, 108.

12 Postanak suvremenih oblika skraćenog postupka započinje odmah nakon Francuske revolucije kao reakcija na mješoviti oblik kaznenog postupka kodificiranog u Code procedure penal iz 1808. godine. Naime, obveza provođenja istrage u svim postupcima neovisno o prirodi i težini kaznenog djela ili ako postoji priznanje osumnjičenika, nepotrebno je dovodila do produljenja kaznenog postupka, što je bilo neracionalno u slučajevima lakših i jednostavnijih kaznenih djela. Stoga već tada jača svijest da redoviti kazneni postupak za teška kaznena djela nije nužan i za suđenje u slučajevima lakših kaznenih djela.

13 Pavišić, B., *Novi hrvatski ZKP*, 2008, bilj. 10, 517.

14 Pavišić, B., *Novi hrvatski ZKP*, 2008, 517.

stranaka ili postupanje po usmenoj optužnici za kaznena djela počinjena na raspravi. U poredbenom pravu skraćeni kazneni postupak u širem smislu podrazumijeva postupak u kojem se može ostvariti jednostavnije dokazivanje kaznenog djela i krivnje počinitelja, odnosno brže donošenje meritorne odluke (npr. postupci za flagrantna kaznena djela i kaznena djela počinjena na raspravi).¹⁵

U teoriji se razlikuju tri grupe skraćenih kaznenih postupaka.¹⁶ U prvu grupu pripadaju skraćeni postupci čije je obilježje subjektivni sastojak, tj. mogućnost stranaka da slobodno raspolazu svojim postupovnim pravima. To je tipični model „konsenzualnog suđenja“. Toj grupi pripadaju i engleski skraćeni postupak (*summary trial*), talijansko skraćeno suđenje (*giudizio abbreviato*) i primjena kazne na zahtjev stranaka (*applicazione della pena su richiesta delle parti*).¹⁷ Obilježje druge grupe skraćenih postupaka je objektivni sastojak, kojeg određuje priroda i težina pojedinih (lakših i jednostavnijih) kaznenih djela. Uvjet za primjenu pravila skraćenog postupka je, dakle, postojanje lakših kaznenih djela. Treću grupu skraćenih postupaka obilježavaju mješoviti, objektivno-subjektivni sastojci. Postupak za izdavanje kaznenog naloga tipičan je primjer ove grupe skraćenih postupaka.¹⁸

U uporednom pravu poznat je i tzv. „ekonomični model“ (*economy model*) kaznenog postupka, koji sadržajno odgovara skraćenom obliku kaznenog postupka. Takav je izvorni oblik engleskog sumarnog postupka (*summary trial*), koji je bio temelj njemačkom ubrzanom postupku (*beschleunigtes Verfahren*). U ekonomične modele mogu se ubrojiti i englesko priznanje krivnje (*guilty plea*), njemački kazneni nalog (*Strafbefehlsverfahren*) i francuski kazneni nalog (*ordonnance penale*), ali i engleska „formalna opomena“ (*formal caution*). Za sve vrste „ekonomičnih modela“ problemsko je pitanje tko odlučuje hoće li se provesti skraćeni postupak ili ne (sud, javni tužitelj, okrivljenik, oštećenik)? U pojedinim zakonodavstvima to je različito uređeno.¹⁹

Iako je riječ o posebnom obliku općega kaznenog postupka, postoje značajne razlike između redovitog i skraćenog kaznenog postupka. Opći oblici postupanja predviđeni kao tipični načini rješavanja najsloženijih i najtežih kaz-

15 Usp. Skraćeni kazneni postupak, u: Pravni leksikon, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2007, 1458-1459.

16 O razlikovanju skraćenih kaznenih postupaka i njihovim bitnim obilježjima, detaljnije v. Orlandi, R., *Procedimenti speciali*, u: Conso, G. – Grevi, V., *Compendio di procedura penale*, Seconda edizione, Cedam, Padova, 2000, 521-529.

17 Prema: Orlandi, R., *Procedimenti speciali*, op. cit., 521-529.

18 Najveći broj kaznenih zakonodavstava kontinentalne Europe poznaje upravo ovakve skraćene postupke (npr. njemački ubrzani postupak – *beschleunigtes Verfahren*).

19 Detaljnije v. Pesquie, B., *Introduction to Part I*, u: Delmas-Marty, M. / Spencer, J. R. (ed), op. cit., 80.

nenih predmeta, u kojima postupovna pravila imaju opće značenje, najčešće se označava kao redoviti postupak.²⁰ Bitno obilježje redovitog postupka je da sadrži najpotpunija pravila postupanja. Ta ista pravila u drugim oblicima postupka imaju supsidijarnu primjenu. Redoviti postupak obuhvaća različite stadije postupanja, najčešće: prethodni postupak (istragu), postupak optuživanja, raspravu i postupak o pravnim lijekovima. Skraćeni oblik kaznenog postupka razlikuje se od redovitog kaznenog postupka u sljedećem: 1) skraćivanje vremena trajanja postupka – izostavljanjem pojedinog postupovnog stadija ili njegova dijela, 2) ubrzanje postupka – propisivanjem kratkih ili prekluzivnih rokova, te 3) smanjenje formalnosti postupka – odustankom od primjene nepotrebnih formalnosti te 4) sužavanjem kataloga postupovnih garancija okrivljenika.²¹ I u skraćenom obliku kaznenog postupka sudjeluju svi glavni kaznenopostupovni subjekti (ovlašteni tužitelj, okrivljenik i sud), iako u nekim slučajevima sud ima pretežno kontrolnu ulogu (npr. u postupcima s konsenzualnim elementom). Oštećenikova prava su također pravno uređena u tim postupcima. Cilj skraćenog postupka je isti kao i redovitog postupka, samo se do njega dolazi na drugi, brži i kraći način.

Poznati su novi oblici izvanpostupovnog rješavanja sukoba nastalog kaznenim djelom. To su sporazum počinitelja i žrtve izvan kaznenog postupka, odnosno postupak obeštećenja žrtve (*restorative justice*), što se postiže mirenjem, nagodbom i sl., te neki oblici posredovanja. Suvremena shvaćanja pojma skraćenog oblika kaznenog postupka razlikuju klasični, tradicionalni oblik skraćenog kaznenog postupka od skraćenih postupaka s konsenzualnim elementima ili onih s diverzijskim konceptom.

Jedno od problemskih pitanja u ovoj materiji odnosi se na dilemu: je li skraćeni postupak pravi kazneni postupak ili je riječ samo o postupku koji vodi kazneni sud? Odgovarajući na postavljeno pitanje, sasvim je prihvatljivo stajalište da su i skraćeni postupci pravi kazneni postupci u kojima se također odlučuje o kaznenom djelu i krivnji počinitelja u skladu s općim, ali i posebnim zakonskim pravilima.

Skraćeni postupak nije u cijelosti uređen posebnim odredbama. Naime, odredbom članka 520. predviđena je supsidijarna primjena odredbi redovitog postupka ako nema posebnih pravila, a odredbom članka 203. st. 2. propisano je da se odredbe o redovitom postupku primjenjuju i u skraćenom postupku, ako nije drukčije propisano Zakonom.²² U strukturalnom pogledu, skraćeni postu-

20 O različitim nazivima za pojedine vrste kaznenih postupaka, v. Grubač., M., Krivično procesno pravo, Beograd, 2008, 32-33.

21 O tome: Brkić, S., op. cit., 166.

22 O normativnopravnom uređenju skraćenog postupka u uporednom pravu, v. Pavišić, B., Komentar Zakona o kaznenom postupku, Rijeka, 2011, 909-934. (u nastavku: Pavišić, B., Komentar ZKP, 2011). Tomašević, G., Kazneno procesno pravo, Split, 2011. (u nastavku: Tomašević, G., KPP, 2011), Bejatović, S., Krivično procesno pravo, Beograd 2008, 511-519, Đurđić, V., Krivično procesno pravo – Posebni dio, Niš, 2011, Škulić, M., Krivično procesno pravo, Beograd, 475-481.

pak uređen je općim, zajedničkim odredbama o skraćenom postupku (glava XXV), odredbama o izdavanju kaznenog naloga i izricanju sudske opomene (glava XXVI), te pojedinim člancima koji se odnose na skraćeni postupak. Pored već navedenog članka 203. stavka 2, na skraćeni postupak odnose se i odredbe članaka 19a i 19b o nadležnosti i sastavu općinskih sudova, članka 216. st. 2, iz kojega proizlazi da se istraga ne provodi za kaznena djela za koja se vodi skraćeni postupak,²³ članka 304. st. 2. o očevidu na mjestu počinjenja kaznenih djela za koja se vodi skraćeni postupak, te članka 365. st. 2. o roku za podizanje izmijenjene optužnice, koja je povučena prije nego što je potvrđena.²⁴

4. Opravdanje i cilj skraćenog postupka

Klasični mješoviti tip kaznenog postupka krajem 20. stoljeća doživljava bitne promjene. One se sastoje u sve snažnijem prodoru akuzatornih elemenata u taj postupak, dosljednijoj primjeni načela kontradiktornosti i jednakosti oružja kao bitnih sastavnica načela pravičnog postupka, većim jamstvima temeljnih ljudskih prava okrivljenika u kaznenom postupku, te učinkovitijoj zaštiti prava žrtve u tom postupku. Taj novi tip kaznenog postupka pokazao se uspješnim u borbi protiv teških i složenih oblika kriminaliteta. Međutim, istovremeno se pokazao neučinkovitim pa i neracionalnim u borbi protiv lakšega i jednostavnijeg kriminaliteta, što je dovelo do uvođenja novih jednostavnijih i bržih postupovnih rješenja u mnoga suvremena zakonodavstva. Rješavanje takvih slučajeva provođenjem potpunog redovitog kaznenog postupka opterećivalo je i zagušivalo kazneno pravosuđe. To je bio povod, ali i opravdanje uvođenja jednostavnijeg i bržeg oblika kaznenog postupanja, u vidu skraćenih oblika kaznenog postupka u suvremenim kaznenim zakonodavstvima. Preopterećenost pravosuda porastom svih oblika kriminaliteta dovela je do njegovog sporog, neažurnog i neučinkovitog rada. Jedno od rješenja ovoga problema bilo je usvajanje jednostavnijih i bržih oblika kaznenog postupaka. Manja formalnost i brzina postupanja doveli bi u slučajevima lakših kaznenih djela do provođenja većeg broja postupaka, a time i do bržeg presuđivanja znatno većeg broja predmeta, što je od koristi i građaninu i društvu u cjelini.

Glavni ciljevi skraćenih kaznenih postupaka su ubrzanje, pojednostavljenje i veća učinkovitost kaznenog postupanja kada su u pitanju lakša i jednostavnija kaznena djela. To se postiže izbjegavanjem procesnih formi koje nisu

23 U odredbama o skraćenom postupku nije izričito propisano da se u njemu istraga ne provodi, već se zaključak o tome izvlači argumentum a contrario iz odredbe čl. 216. st. 2. ZKP.

24 Usp. Pavičić, A. – Bonačić, M., *Skraćeni postupak prema novom Zakonu o kaznenom postupku*, HLJKPP, Zagreb, 2/2011, 489-520.

nužne, preskakanjem pojedinih stadija ili njihovih dijelova te skraćivanjem vremena trajanja postupka u cjelini. Konačni cilj skraćenih postupaka je povećanje učinkovitosti kaznenog postupanja, odnosno postizanje djelotvornosti kaznenog postupka, ali i osiguranje postupovnih jamstava svih okrivljenikovih prava, kao i prava žrtve u kaznenom postupku.²⁵

5. Vrste skraćenih oblika kaznenog postupanja

Skraćeni oblici kaznenog postupanja u hrvatskom kaznenom procesnom pravu su:

- (1) postupanje državnog odvjetnika prema načelu svrhovitosti (oportuniteta) (čl. 521-523);
- (2) skraćeni postupak prema ZKP/08 (čl. 520, čl. 524-539);
- (3) postupak sporazumijevanja stranaka o uvjetima za priznanje krivnje i nagodba o kazni (čl. 360-364);
- (4) postupak izdavanja kaznenog naloga (čl. 540-545);
- (5) postupak izricanja sudske opomene (čl. 546-548).

Prema svojoj strukturi, pojednostavljenim pravilima postupanja i bržoj proceduri okončanja tih postupaka, navedeni se postupci mogu označiti kao skraćeni oblici postupanja u kaznenim stvarima ili skraćeni kazneni postupci.

5.1. Postupanje državnog odvjetnika po načelu svrhovitosti (oportuniteta)

Primjena *načela svrhovitosti* moguća je samo u skraćenom postupku, putem bezuvjetnog ili uvjetnog odustanka državnog odvjetnika od kaznenog progona, za kaznena djela s propisanom kaznom zatvora do pet godina, s ciljem rasterećenja kaznenog pravosuđa. Bezuvjetni odustanak od kaznenog progona novi je pravni institut u hrvatskom kaznenom postupovnom pravu. Uvjetni odustanak od kaznenog progona bio je predviđen i u ZKP/97, ali mu je sada prošireno područje primjene na kaznena djela s propisanom kaznom zatvora do pet godina. Po svojoj pravnoj prirodi sličan je austrijskom institutu „*diversion*“. Oba oblika odustanka od kaznenog progona u skladu su s Preporukom Vijeća Europe R(87)18.²⁶

25 Zaštita prava žrtve (oštećenika) u nekim je zakonodavstvima bolje i potpunije uređena (primjerice u švicarskom skraćenom postupku), a u drugima manje, ili samo uzgredno.

26 Prema noveli austrijskog Zakonika o kaznenom postupku iz 2004. godine, moguće je uvjetni odustanak državnog odvjetnika od kaznenog progona („*diversion*“) i primjena alternativnih mjera umjesto kazne. Institut *diversion* je nerepresivni način reakcije na kriminalitet, a sastoji se u „skretanju“ kaznenog postupka, odnosno njegovom izbjegavanju.

Članak 522. st. 1. ZKP propisuje *bezuvjetni odustanak* državnog odvjetnika od kaznenog progona. Prema navedenoj odredbi, državni odvjetnik može rješenjem odbaciti kaznenu prijavu ili odustati od kaznenog progona, iako postoji osnovana sumnja da je počinjeno kazneno djelo za koje se progoni po službenoj dužnosti i za koje je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina ako je:

- (1) vjerojatno da će u kaznenom postupku okrivljenik biti *oslobođen od kazne* (članak 58. KZ);
- (2) protiv okrivljenika u tijeku izvršenje kazne ili sigurnosne mjere, a pokretanje kaznenog postupka za drugo kazneno djelo nema svrhe;
- (3) okrivljenik izručen ili predan stranoj državi ili međunarodnom kaznenom sudu radi provođenja postupka za drugo kazneno djelo;
- (4) okrivljenik prijavljen za više kaznenih djela kojima je ostvario bića dvaju ili više kaznenih djela, ali je svrhovito da se počinitelj osudi samo za jedno.²⁷

Odluku o tome državni odvjetnik donosi u formi rješenja koje dostavlja okrivljeniku, oštećeniku i podnositelju kaznene prijave, uz pouku oštećeniku da svoj imovinskopravni zahtjev može ostvarivati u parnici. Protiv tog rješenja državnog odvjetnika žalba nije dopuštena.

Članak 522. st. 1. ZKP propisuje *uvjetni odustanak* državnog odvjetnika od kaznenog progona. Prema toj odredbi, državni odvjetnik može rješenjem odbaciti kaznenu prijavu ili odustati od kaznenog progona iako postoji osnovana sumnja da je počinjeno kazneno djelo za koje se progoni po službenoj dužnosti i za koje je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina i u slučajevima ako je prethodno pribavljena suglasnost žrtve ili oštećenika, a okrivljenik preuzme obvezu:

- 1) izvršenja kakve činidbe u svrhu popravljanja ili naknade štete prouzročene kaznenim djelom;
- 2) uplate određene svote u korist javne ustanove, u humanitarne ili karitativne svrhe, odnosno u fond za naknadu štete žrtvama kaznenih djela;
- 3) isplate dospjelog zakonskog uzdržavanja i urednog plaćanja dospjelih obveza;
- 4) obavljanja rada za opće dobro;
- 5) podvrgavanja odvikavanju od droge ili drugih ovisnosti sukladno posebnim propisima;

²⁷ Posebnim zakonom može biti određeno da državni odvjetnik nije dužan pokrenuti kazneni postupak iako postoji osnovana sumnja da je počinjeno kazneno djelo (čl. 521. st. 1). Od tog pravila treba razlikovati postupanje državnog odvjetnika po načelu svrhovitosti (oportuniteta).

- 6) podvrgavanju psihosocijalnoj terapiji radi otklanjanja nasilničkog ponašanja uz pristanak osumnjičenika na napuštanje obiteljske zajednice za vrijeme trajanja terapije (članak 522. st. 1).

Državni odvjetnik rješenjem određuje rok u kojem okrivljenik mora ispuniti preuzete obveze, koji ne smije prelaziti godinu dana. To se rješenje, protiv kojega žalba nije dopuštena, dostavlja okrivljeniku, oštećeniku i podnositelju kaznene prijave, uz pouku oštećeniku da svoj imovinskopravni zahtjev može ostvarivati u parnici.

ZKP/08 značajno je proširio primjenu načela svrhovitosti kaznenog progona u skraćenom postupku, tako što je propisao da je njegova primjena moguća za kaznena djela s propisanom novčanom kaznom ili kaznom zatvora do pet godina, dakle za djela iz nadležnosti općinskog suda za koja se vodi skraćeni postupak. Iz navedenog proizlazi da je ovim odredbama o proširenoj primjeni načela svrhovitosti dana velika ovlast državnim odvjetnicima općinske nadležnosti u odlučivanju kojeg će počinitelja procesuirati, a kojeg ne.²⁸

5.2. Skraćeni postupak prema ZKP/08

5.2.1. Pojam i struktura skraćenog postupka

Skraćeni postupak²⁹ je oblik kaznenog postupka koji se vodi pred općinskim sudom, u pravilu za kaznena djela za koja je zakonom propisana kao glavna kazna novčana kazna ili kazna zatvora do dvanaest godina. Skraćeni postupak koncepcijski je zamišljen kao brža i jednostavnija procedura u odnosu na redoviti kazneni postupak.³⁰ Više je odredaba u ZKP/08 kojima se uređuje skraćeni postupak. Tako, u čl. 520. je propisano da se „u postupku pred općinskim sudom primjenjuju odredbe čl. 5215-48 (skraćeni postupak)“. Čl. 19a st. 1. t. 1. predviđeno je da su općinski sudovi nadležni „suditi u prvom stupnju za kaznena djela za koja je zakonom propisana kao glavna kazna novčana kazna ili kazna zatvora do dvanaest godina, osim ako zakonom nije drukčije propisano“. I odredba čl. 203. st. 1. razlikuje skraćeni od redovitog postupka, jer predviđa da se za kaznena djela za koja je propisana nadležnost županijskog suda primjenjuju odredbe o redovitom postupku.

28 O tome, Pavišić, B., Komentar ZKP, 2011, 911.

29 Pod pojmom „skraćenog postupka“ u ovom dijelu rada treba razumjeti klasični, tradicionalni skraćeni postupak, kojega ZKP uređuje u člancima 520, 524-539.

30 Usp. Pavišić, B. i suradnici, Kazneno postupovno pravo, Rijeka, 2011, 375. (u nastavku: Pavišić, B., KPP, 2011).

Hrvatsko kazneno postupovno pravo od 1993. obilježeno je stalnim širenjem nadležnosti suca pojedinca. Prema ZKP/93 sudac pojedinac bio je nadležan za kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora do jedne godine, prema ZKP/97 za kaznena djela do tri godine,³¹ prema noveli ZKP iz 2002. za kaznena djela do pet godina,³² s iznimkom kaznenih djela u nadležnosti vijeća, a uz suglasnost stranaka i za kaznena djela do deset godina,³³ prema ZKP/08 za kaznena djela do pet godina, a uz suglasnost stranaka i do deset godina, osim za kaznena djela za koja je bio nadležan županijski sud, te konačno novelom ZKP iz 2011. godine za kaznena djela s propisanom kaznom zatvora do osam godina, a uz suglasnost stranaka i do dvanaest godina.³⁴ Prema Kaznenom zakonu RH (KZ/2011),³⁵ koji se primjenjuje od 1.1.2013. godine, skraćeni će se postupak primjenjivati na veliku većinu kaznenih predmeta pred sudovima. Naime, od ukupno 797 oblika kaznenih djela u KZ/2011 (osnovni, kvalificirani i privilegirani oblici), za 594 kaznena djela (ili 74,2%) propisana je novčana kazna ili kazna zatvora do osam godina, dok je za 95 kaznenih djela (ili 12,0%) propisana kazna zatvora do 12 godina, a samo za 111 kaznenih djela (ili 13,8%) propisana je kazna zatvora iznad 12 godina.³⁶ Pored navedenih pokazatelja, valja napomenuti da se u praksi najčešće čine lakša i srednje teška kaznena djela, a mnogo rjeđe teška kaznena djela. Iz navedenog bi se moglo zaključiti kako je upravo skraćeni postupak u svakodnevnoj sudskoj praksi „redoviti“, uobičajeni postupak, a redoviti kazneni postupak „izvanredni“.³⁷ Takav je trend³⁸ i u drugim nacionalnim zakonodavstvima. Stoga je potrebno što potpunije i što određenije urediti sva ključna pitanja skraćenog postupka, po mogućnosti u jedinstvenoj glavi Zakona.

Potpuni skraćeni postupak ima dva oblika, ovisno o visini propisane kazne za konkretno kazneno djelo:

31 V. čl. 18. st. 2. i čl. 430. ZKP/97, Narodne novine, br. 110/97.

32 V. čl. 3. i čl. 157. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, Narodne novine, br. 58/02.

33 Tada su prvi put iz nadležnosti suca pojedinca izdvojena određena kaznena djela ili njihovi oblici, „zbog njihove složenosti, značaja ili češćeg izricanja bezuvjetnih kazni zatvora“, usp. Tripalo, D., Novosti u posebnim postupcima i skraćenom postupku, HLJKPP, Zagreb, br. 2/2002, 303.

34 Usp. Mazalin, S., Skraćeni postupak i ostali posebni postupci u Prijedlogu Zakona o kaznenom postupku, HLJKPP, br. 2/2008, 753-773.

35 Kazneni zakon, Narodne novine, br. 125/2011.

36 Prema: Pavišić, B., Novi hrvatski ZKP, bilj. 10, 580.

37 O tome i Novosel, D. – Pajčić, M., Državnik odvjetnik kao gospodar novog prethodnog kaznenog postupka, HLJKPP, br. 2/2009, 444-445.

38 I prije je isticano da će tradicionalni, redoviti tip postupka predviđen za najteža kaznena djela, biti marginaliziran. O tome: Pesquie, B., Introduction to Part 1, u: European Criminal Procedures, (Delmas-Marty, M. – Spencer, J. R. (eds.) Cambridge, 2002, 80.

- (1) oblik skraćenog postupka koji se vodi pred *sucem pojedincem* u pravilu za kaznena djela za koja je propisana kao glavna kazna novčana kazna ili kazna zatvora do osam godina, i
- (2) oblik skraćenog postupka koji se vodi pred *vijećem općinskog suda* u pravilu za kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora iznad osam do dvanaest godina, uz primjenu nekih odredaba redovitog postupka.³⁹

U oba se slučaja radi o skraćenom postupku, s određenim razlikama.

1) Skraćeni postupak za kaznena djela u nadležnosti suca pojedinca

Skraćeni postupak za kaznena djela u nadležnosti suca pojedinca predviđen je za lakša kaznena djela i u njemu ne vrijede sva pravila o redovitom postupku.⁴⁰ Prema odredbi čl. 19b st. 2, sudac pojedinac sudi samo u općinskim sudovima, u pravilu za kaznena djela za koja je propisana kao glavna kazna novčana kazna ili kazna zatvora do osam godina. Od tog pravila izuzeta su neka pojedinačno određena kaznena djela.⁴¹ Zakon je omogućio da predsjednik vijeća može, uz suglasnost stranaka, provesti raspravu kao sudac pojedinac i u predmetima iz nadležnosti vijeća općinskog suda, osim ako zakonom izričito nije propisan sastav vijeća (čl. 19b st. 3).

Razlikuju se tri skupine odredbi skraćenog postupka za kaznena djela u nadležnosti suca pojedinca: a) odredbe kojima se izbjegava vođenje dijela kaznenog postupka ili cjelokupnog postupka, u koje ulaze pravila o odlučivanju državnog odvjetnika po načelu svrhovitosti (oportuniteta), izdavanje kaznenog naloga, ali i nagodbe stranaka o vrsti i mjeri sankcije (čl. 535. st. 6); b) odredbe kojima se pojednostavljuju pravila redovitog postupka, te c) odredbe o kaznenom postupku na temelju privatne tužbe.⁴²

Rasprava u skraćenom postupku pred *sucem pojedincem* razlikuje se od rasprave pred *vijećem*. Kada se rasprava vodi pred *sucem pojedincem*, optuženik se ispituje na početku dokaznog postupka neovisno o tome kako se očitovao o optužbi (čl. 535. st. 2), pri čemu sudac pojedinac prvi postavlja pitanja (čl. 535. st. 3), i koncepcijski se razlikuje od rasprave redovitog postupka. S tim u vezi, opravdano se postavlja pitanje, dovodi li se okrivljenik u neravno-pravan položaj u odnosu na onoga koji iskazuje na kraju postupka, ako mora

39 Detaljnije, v. Pavičić, B., Novi hrvatski ZKP, 2008, 511-512.

40 Krapac, D., Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupovnog prava, Zagreb, 2006, 618.

41 Iznimka su sljedeća kaznena djela: čl. 93, čl. 94, čl. 95, čl. 96. st. 2, čl. 189. st. 1, čl. 190, čl. 191. st. 2, čl. 196. st. 1, čl. 249. st. 4, čl. 272. st. 4, te kaznena djela za koja je sastav suda propisan posebnim zakonom.

42 Usp. Pavičić, A. – Bonačić, M., Skraćeni postupak prema novom Zakonu o kaznenom postupku, HLJKPP, br. 2/2011, 495.

iskazivati na početku dokaznog postupka, prije nego sazna za sadržaj svih dokaza suprotne strane. To je pitanje za daljnu raspravu i eventualno prenormiranje toga zakonskog rješenja. Postupak pred sucem pojedincem općinskog suda trebalo bi cjelovito i potpuno urediti.⁴³

Iako proširena nadležnost suca pojedinca nije u suprotnosti s Ustavom RH (čl. 121. st. 2) i Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (čl. 6. st. 1), ipak se postavlja pitanje je li opravdano propisivati tako široku nadležnost suca pojedinca u kaznenim predmetima? U tom pogledu različita su rješenja u stranim zakonodavstvima.⁴⁴

2) Skraćeni postupak za kaznena djela u nadležnosti vijeća općinskog suda.

Prema odredbi čl. 19a st. 1. t. 1, te čl. 19b st. 2, vijeće općinskog suda, koje sudi u sastavu od jednog suca i dva suca porotnika ako nije drukčije određeno, nadležno je (*argumentum a contrario*) u pravilu za kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora preko osam godina do dvanaest godina zatvora,⁴⁵ te za druga kaznena djela koja su mu stavljena u nadležnost. Skraćeni postupak pred vijećem općinskog suda razlikuje se od postupka pred sucem pojedincem u sljedećim aspektima: a) nije predviđeno postupanje državnog odvjetnika po načelu svrhovitosti,⁴⁶ b) nije predviđeno izdavanje kaznenog naloga; c) postupak za ova djela nikad se ne pokreće privatnom tužbom, te d) ne primjenjuju se sve odredbe skraćenog postupka. To se ostvaruje tako što se posebnim odredbama isključuje primjena pravila skraćenog postupka za kaznena djela u nadležnosti vijeća te istodobno upućuje na primjenu odgovarajućih odredaba redovitog postupka. Tako na primjer, posebnim je odredbama propisano da optužnica ima sadržaj kao i optužnica u redovitom postupku, uz navođenje vrste i mjere kaznenopravne sankcije čije se izricanje traži (čl. 524. st. 2). U pogledu kontrole optužnice za kazneno djelo iznad osam godina upućuje se na odredbe redovitog postupka o postupku pred optužnim vijećem (čl. 526. st. 1). Ako se rasprava vodi pred vijećem, predsjednik vijeća može održati pripremno ročište prema pravilima redovitog postupka (čl. 529. st. 1), a sama rasprava se vodi po odredbama redovitog postupka (čl. 536). Valja, međutim, istaknuti da se postupak za kaznena djela u nadležnosti vijeća općinskog suda ipak razlikuje od redovitog postupka.

43 Neka zakonodavstva predviđaju primjenu odredbi skraćenog postupka samo za kaznena djela koja su u nadležnosti suca pojedinca, npr. Zakonik o krivičnom postupku RS iz 2011. (čl. 495. i čl. 22. st. 1), Službeni glasnik RS, br. 72/2011.

44 Tako na primjer, prema Zakoniku o krivičnom postupku Crne Gore, sudac pojedinac je nadležan za kaznena djela do deset godina, „Službeni list Crne Gore,“ 57/09.

45 Iznimka su već navedena kaznena djela za koja je propisana nadležnost županijskog suda.

46 Riječ je o bezuvjetnom i uvjetnom odustanku državnog odvjetnika od kaznenog progona.

5.2.2. Pokretanje skraćenog postupka

Skraćeni postupak pokreće se: a) na temelju optužnice državnog odvjetnika, odnosno oštećenika kao tužitelja ili b) na temelju privatne tužbe (čl. 524. st. 1). Iz navedenog proizlazi da su u skraćenom postupku dvije vrste optužnih akata: (1) optužnica i (2) privatna tužba koju podiže privatni tužitelj. Optužnica, u pravilu, mora imati isti sadržaj kao i ona za redoviti postupak. U njoj se mora naznačiti vrsta i mjera kaznenopravne sankcije čije se izricanje traži. Optužnica sadrži i obrazloženje, osim za kaznena djela za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do osam godina, u kojoj je dovoljno samo navođenje kratkih razloga za njezino podizanje. Privatna tužba također mora imati određeni sadržaj (čl. 342. st. 1. t. 14. ZKP). Prema čl. 17. st. 1. ZKP, skraćeni kazneni postupak počinje: a) potvrđivanjem optužnice, b) određivanjem rasprave na temelju privatne tužbe, c) donošenjem presude o izdavanju kaznenog naloga (čl. 541. st. 1).⁴⁷

5.2.3. Ispitivanje (kontrola) optužnog akta u skraćenom postupku

U skraćenom postupku predviđena je dvostruka kontrola optužnog akta: 1) prethodno ispitivanje optužnice i 2) ispitivanje optužnice pred optužnim vijećem. Prvu vrši *sudac pojedinac*, odnosno predsjednik vijeća za kaznena djela u nadležnosti vijeća općinskog suda u obliku prethodnog ispitivanja optužnice i privatne tužbe po čl. 525. st. 1. Drugu kontrolu vrši *optužno vijeće*, koje ispituje optužnicu (ne i privatnu tužbu) na sjednici optužnog vijeća. Novina je u tome da optužno vijeće ispituje svaku optužnicu, bez obzira na to je li podnesen prigovor. Time se želi postići da neutemeljene optužbe ne dođu do stadija rasprave (što je u interesu građanina), ali i omogućavanje brzog i učinkovitog provođenja rasprave (što je u interesu države).

Prethodno ispitivanje optužnice. Po primitku optužnice ili privatne tužbe, sudac pojedinac ili predsjednik vijeća prethodno će ispitati: (a) je li sud nadležan za taj kazneni predmet i (b) postoje li uvjeti za odbacivanje optužnice (čl. 344), odnosno privatne tužbe. Ako postoje ti razlozi, donijet će rješenje o odbacivanju optužnice ili privatne tužbe. To se rješenje dostavlja državnom odvjetniku, oštećeniku kao tužitelju ili privatnom tužitelju, te okrivljeniku. Ako ne donese takvo rješenje, sudac dostavlja optužnicu, odnosno privatnu tužbu okrivljeniku.

Ispitivanje optužnice pred optužnim vijećem. Po optužnici za kazneno djelo za koje je propisana kazna zatvora iznad osam godina, optužno vijeće postupka kao i po optužnicama koje se podnose u redovitom postupku (čl. 348-367). Za kaznena djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do osam

47 Usp. Pavišić, B., KPP, 2011, 375.

godina, optužno vijeće ispituje optužnicu u sjednici vijeća bez sudjelovanja stranaka (nekontradiktorna sjednica).⁴⁸ Ako ocijeni optužnicu osnovanom, optužno vijeće donosi rješenje kojim potvrđuje optužnicu i sastavlja raspravni spis, koju potom dostavlja pisarnici nadležnog suda.

5.2.4. *Rasprava u skraćenom postupku*

Rasprava u skraćenom postupku diferencirano je uređena. Na postupak pred općinskim sudom primjenjuju se odredbe čl. 521. do 548. ZKP. Ako nema posebnih pravila koja uređuju taj postupak, primjenjuju se odredbe o redovitom postupku.

Pripremno ročište u skraćenom postupku. Ako se rasprava ima provesti pred sucem pojedincem, pripremno ročište se ne provodi. Ako je riječ o raspravi pred vijećem, pripremno ročište se može održati, ali ne mora.

Određivanje rasprave. Po primitku optužnice rasprava se određuje najkasnije u roku od mjesec dana, a ako je okrivljenik u istražnom zatvoru, u roku od petnaest dana. Po privatnoj tužbi sudac će odrediti raspravu u roku od mjesec dana od primitka privatne tužbe. Prije određivanja rasprave, sudac pojedinac može pozvati privatnog tužitelja i okrivljenika na ročište radi prethodnog razjašnjenja stvari, ako smatra da bi to bilo korisno za brže okončanje postupka. Na tom ročištu može doći do izmirenja stranaka i povlačenja privatne tužbe, ili odbacivanja tužbe. U protivnom, sudac pojedinac može odmah otvoriti raspravu, ili naknadno. U mjestima u kojima djeluju mirovna vijeća, sud može stranke uputiti tim vijećima radi pokušaja mirenja. Ako mirenje ne uspije, postupak se nastavlja.

Održavanje rasprave bez stranaka moguće je samo kad je izgledno donošenje presude kojom se optužba odbija. Održavanje rasprave bez državnog odvjetnika nije moguće ni u skraćenom postupku. U tom slučaju rasprava se odgađa.

Na raspravu se poziva optuženik, koji će se u pozivu poučiti o njegovim pravima te upozoriti da će se rasprava održati i u njegovoj odsutnosti ako za to budu postojali zakonski uvjeti (čl. 531. st. 2), kao i o tome da se, u slučaju kad obrana nije obvezna, zbog nedolaska branitelja na raspravu ili uzimanja branitelja tek na raspravi, rasprava neće odgoditi.

⁴⁸ Nije najbolje zakonsko rješenje prema kojem se drži nekontradiktorna sjednica optužnog vijeća u slučaju lakših kaznenih djela s propisanom kaznom zatvora do osam godina (čl. 526. st. 2. ZKP), jer onemogućava (zbog neprisustva stranaka i branitelja) donošenje konsenzualne presude u stadiju optuženja za lakša kaznena djela.

U skraćenom postupku rasprava se može održati bez prisutnosti optuženika samo u zakonom određenim slučajevima (čl. 531. st. 2). Rasprava se može održati i bez privatnog tužitelja koji ima prebivalište izvan područja suda ako je sudu stavio prijedlog da se rasprava održi u njegovoj odsutnosti.⁴⁹

Rasprava. Rasprava u skraćenom postupku počinje upoznavanjem prisutnih sa sadržajem optužnice ili privatne tužbe. Ako se rasprava vodi pred vijećem, postupa se prema odredbama redovitog postupka o toku rasprave. Nakon otvaranja zasjedanja pristupa se uzimanju osobnih podataka od okrivljenika, provjeri primitka pouke o pravima, upućivanju svjedoka izvan sudnice do ispitivanja, te postavljanju imovinskopravnog zahtjeva od strane prisutnog oštećenika. Sama rasprava započinje čitanjem optužnice. Potom se okrivljenik izjašnjava o osnovanosti optužnice, te o podnesenom imovinskopravnom zahtjevu. Slijede uvodni govori stranaka, prvo tužitelja, onda branitelja, te okrivljenika. Nakon toga, pristupa se ispitivanju optuženika odmah na početku dokaznog postupka neovisno od toga kakav je stav zauzeo prema optužbi.⁵⁰ U postupku izvođenja dokaza pred sućem pojedincem, optuženiku, svjedoku i vještaku pitanja prvi postavlja sudac, nakon njega stranke i to tako da optuženika najprije ispituje branitelj ako ga ima, a svjedoke i vještake ona stranka koja ih je predložila.⁵¹ Optuženik koji se očitovao krivim u odnosu na sve točke optužbe, na kraju svog iskaza izjasnit će se je li suglasan s predloženom vrstom i mjerom kaznenopravne sankcije.⁵² Ako se optuženik očitovao krivim u odnosu na sve točke optužbe, a sud to ocijenio sukladnim do tada prikupljenim dokazima, u nastavku dokaznog postupka izvest će samo one dokaze koji se odnose na odluku o kaznenopravnim sankcijama.⁵³ Potom slijede završni govori stranaka i zaključenje rasprave.⁵⁴

49 Sudac koji je ispitivao optužnicu i privatnu tužbu nije izuzet da na raspravi sudjeluje kao predsjednik vijeća ili kao sudac pojedinac.

50 U pogledu odredbe o ispitivanju optuženika na početku dokaznog postupka u skraćenom postupku, neovisno o tome kako se očitovao o optužbi, čini se da bi pravilnije zakonsko rješenje bilo i u skraćenom postupku vezati ispitivanje optuženika uz način njegova očitovanja o optužbi, što znači da ako se optuženik očituje da se u odnosu na sve ili pojedine točke optužbe ne smatra krivim, trebalo bi ga ispitati na završetku dokaznog postupka, osim ako on sam drukčije zahtijeva.

51 V. članak 45. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, Narodne novine, br. 80/11.

52 Do ovog očitovanja optuženika, državni odvjetnik može izmijeniti vrstu i mjeru kaznenopravne sankcije iz optužnice.

53 Posebno je pravilo da ako se optuženik suglasi s vrstom i mjerom predložene kaznenopravne sankcije sud u presudi ne smije izreći drugu vrstu kaznenopravne sankcije niti veću mjeru kazne od predložene.

54 Usp. Mazalin, S., Skraćeni postupak i ostali posebni postupci u Prijedlogu Zakona o kaznenom postupku, HLJKPP, Zagreb, br. 2/2008, 767.

Presuda. Zakon ne propisuje posebna pravila za donošenje presude u skraćenom postupku, što znači da se i na nju primjenjuju opće odredbe o presudi koja se donosi u redovitom postupku. Posebno je, međutim, propisano da presuda kojom je optuženiku izrečena kazna zatvora, uvijek sadrži obrazloženje, a presuda kojom nije izrečena kazna zatvora, sadrži kratko obrazloženje samo na zahtjev stranke. Ako stranke ne zahtijevaju pisani otpravak presude, te ako se optuženik očitovao krivim i prihvatio predloženu sankciju, kratko obrazloženje unosi se u zapisnik o raspravi, što znači da prijepis presude ne mora sadržavati obrazloženje.

5.2.5. Pravo na žalbu u skraćenom postupku

Protiv presude donesene u skraćenom postupku žalba se može podnijeti u roku od osam dana od dana dostave prijepisa presude. Ako je presudom izrečena kazna zatvora, prijepis presude uvijek mora sadržavati uvod, izreku i obrazloženje (čl. 538). Stranke i oštećenik koji imaju pravo žalbe protiv presude (čl. 464. st. 4) mogu se odreći prava na žalbu odmah nakon objave presude. U tom slučaju presuda im se dostavlja bez obrazloženja u roku od tri radna dana.

Zakon propisuje i posebno pravo žalbe. Ako je tijekom rasprave snimljen, stranke i oštećenik mogu u roku od tri dana od dana dostave prijepisa presude najaviti žalbu. U tom slučaju, rok za žalbu žaliteljima započinje teći od dostave prijepisa zvučne snimke. Ako nije prepisana zvučna snimka rasprave, ili ako prijepis presude nije napisan i otpremljen u roku, sudac će o tome izvijestiti predsjednika suda.

Rješavajući o žalbi protiv presude prvostupanjskog suda donesene u skraćenom postupku, drugostupanjski sud će obavijestiti obje stranke o sjednici vijeća ako je u prvostupanjskoj presudi izrečena kazna zatvora i ako su stranke zahtijevale da budu obaviještene o sjednici, ili ako predsjednik vijeća ili vijeće drugostupanjskog suda smatraju da bi prisutnost stranaka ili jedne od njih bilo korisno za razjašnjenje stvari. Odluke drugostupanjskog suda o žalbi protiv presude prvostupanjskog suda po svome sadržaju i pravnom učinku mogu biti iste kao i u redovitom postupku.

5.3. Sporazumijevanje stranaka o uvjetima za priznanje krivnje i nagodba o kazni

5.3.1. Očitovanje okrivljenika o krivnji

Člancima 359. i 360. predviđene su dvije različite postupovne ustanove; 1) očitovanje okrivljenika o krivnji i 2) pregovaranje stranaka o uvjetima za priznanje krivnje, te nagodba o sankciji. Prema odredbi čl. 350. st. 4. okrivljenik

može pred optužnim vijećem dati izjavu da je kriv po svim ili nekim točkama optužbe.⁵⁵ Riječ je o očitovanju okrivljenika o krivnji, odnosno o potpunom ili djelomičnom priznanju krivnje. Ako se okrivljenik pred tim vijećem izjasnio da je kriv, a nije postignut sporazum o sankciji, vijeće će potvrditi optužnicu i odmah je sa spisom dostaviti sudskoj pisarnici radi određivanja rasprave, osim ako ne postoje razlozi za obustavu postupka iz čl. 355. Zakona. Očitovanje okrivljenika o krivnji (*plea of guilty*) novost je u hrvatskom kaznenom postupovnom pravu. Okrivljenik zapravo ima dvije mogućnosti očitovanja: da je kriv (*guilty*) i nije kriv (*not guilty*).⁵⁶ Očitovanje okrivljenika pred optužnim vijećem o krivnji u odnosu na optužnicu u smislu čl. 359. ne postiže se i sporazum o sankciji. To je očitovanje „jednosmjerno“ i „bezuvjetno“. S druge strane, očitovanje okrivljenika da je kriv u smislu čl. 360. rezultat je pregovaranja o uvjetima za to priznanje krivnje, koje uključuje nagodbu o sankciji.

5.3.2. *Općenito o sporazumijevanju stranaka*

Poseban aspekt stadija optuživanja, i u okviru njega sudske kontrole optužbe, jest mogućnost stranačkog sporazumijevanja o krivnji i sankciji, te donošenje presude na temelju sporazuma stranaka.⁵⁷ Presudu na temelju sporazuma stranaka moguće je donijeti u redovitom kaznenom postupku za sva kaznena djela neovisno o zapriječenoj kazni, te u skraćenom postupku za kaznena djela iz nadležnosti vijeća općinskog suda, što znači za djela s propisanom kaznom zatvora od osam do dvanaest godina. Obvezna kontrola optužnice provodi se na sjednici optužnog vijeća. Okrivljenik tada dobiva priliku da se pred optužnim vijećem u skraćenom postupku očituje o krivnji, ali te mogućnosti nema i za kaznena djela s propisanom kaznom zatvora do osam godina. *Ratio legis* postojanja ove zakonske mogućnosti nalazi se u pojednostavljenju, ubrzanju i učinkovitosti kaznenog postupka. Upravo zbog toga, to je poseban, samostalan oblik skraćenog postupka, s konsenzualnim elementom odlučivanja. Ovo sporazumijevanje stranaka o krivnji i sankciji i donošenje presude na temelju sporazuma stranaka najčešće se odvija u prethodnom postupku, dakle prije početka kaznenog postupka.

55 Usp. Pavišić, B., Komentar ZKP, 2011, 745.

56 Ipak, različite su pravne posljedice očitovanja o krivnji ili priznanja kaznenog djela u pravnim sustavima.

57 Mogućnost sporazumijevanja stranaka o krivnji i sankciji predviđena je izmjenama i dopunama ZKP/97 od 2002. godine, kroz institut donošenja presude u stadiju istrage na zahtjev stranke (čl. 190a ZKP/97). O tome detaljnije v. Mrčela, M., Presuda na zahtjev stranaka u istrazi, HLJKPP, Zagreb, 2/2002, 360-370, te posebno Krstulović, A., Nagodbe stranaka u suvremenom kaznenom postupku, Zagreb 2007, 172-187.

Odredba čl. 360. ZKP pripisuje da stranke mogu pregovarati o uvjetima priznavanja krivnje i sporazumijevanja o sankciji. Zbog osjetljivosti toga pregovaranja, Zakon je propisao da tokom njegova vođenja okrivljenik mora imati branitelja. Uspješno okončani pregovori završavaju potpisivanjem *izjave* od strane državnog odvjetnika s jedne strane,⁵⁸ i okrivljenika i njegovog branitelja s druge strane za donošenje presude na temelju sporazuma stranaka. Predmet sporazumijevanja, odnosno nagodbe mogu biti samo uvjeti okrivljenikovog priznanja krivnje, te vrsta i mjera kaznenopravne sankcije koja bi bila izrečena. Potpisana izjava predaje se vijeću. Izjava kojom je postignuta nagodba treba sadržavati: 1) opis kaznenog djela koje je predmet optužbe, 2) izjavu okrivljenika o priznanju krivnje za to kazneno djelo, 3) sporazum o vrsti i mjeri kazne ili druge sankcije, odnosno mjere, 4) sporazum o troškovima kaznenog postupka, 5) očitovanje okrivljenika o podnesenom imovinskopravnom zahtjevu, te 6) potpis stranaka i branitelja. Državni odvjetnik je dužan odmah nakon potpisivanja izjave obavijestiti o tome žrtvu ili oštećenika. Ta obavijest i davanje prednosti rješavanju imovinskopravnog zahtjeva u odnosu na oduzimanje imovinske koristi, ukazuju na bolji položaj oštećenika u tom postupku nego što ga je imao prema ZKP/97.

5.3.3. Postupak pregovaranja o uvjetima za priznanje krivnje

Sam postupak pregovaranja o uvjetima priznanja krivnje i nagodbe o sankciji ZKP/08 nije detaljno propisao. U osnovi, riječ je o usaglašavanju oko uzajamnih činidbi i protučinidbi.⁵⁹ Okrivljenikova činidba bila bi priznanje krivnje, a protučinidba državnog odvjetnika ponuda blaže vrste ili manje mjere kaznenopravne sankcije.⁶⁰ Nagodba o sankciji uvijek je uvjetovana prethodnim priznavanjem krivnje. U postupku priznanja krivnje i nagodbe o sankciji okrivljenik mora imati branitelja (čl. 66. st. 2. t. 6). Pregovaranje o uvjetima priznanja krivnje odvija se na načelima legalitetnog postupanja⁶¹ i pravičnog (*fair*) odnosa državnog odvjetnika prema okrivljeniku, a pregovaranje o sankciji na

58 Ovlast pregovaranja o krivnji i sankciji imaju i zamjenici državnog odvjetnika, ali su prije potpisivanja izjave za donošenje presude na temelju sporazuma stranaka dužni o tome izvijestiti državnog odvjetnika. U tom postupku državni odvjetnik postupka po čl. 74-75. Zakona o državnom odvjetništvu. Usp. Novosel, D. – Pajčić, M., op. cit., 470.

59 O tome: Krapac, D., KPP, 2010, 89.

60 Ocjenu o postojanju okolnosti koje opravdavaju prihvaćanje inicijative za početak pregovaranja državni je odvjetnik dužan unijeti u službenu zabilješku koja ostaje u spisu i omogućava unutarnju kontrolu.

61 O tome: Krapac, D., Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupnog prava, Zagreb, 2008, 373.

načelu oportuniteta (svrhovitosti) kaznenog postupka.⁶² Sporazumom stranaka ne mogu se mijenjati zakonski propisi o oduzimanju imovinske koristi stečene kaznenim djelom. Državni odvjetnik ne smije nakon okrivljenikovog priznanja krivnje izmijeniti optužbu na gore. Nužno je poći od toga da priznavanje krivnje i nagodba o sankciji moraju činiti jednu nagodbenu cjelinu (*sentence bargaining*).⁶³ Nagodba stranaka zasniva se, dakle, na uzajamnim stranačkim ustupcima, s ciljem postizanja zajedničkog cilja: okončanje kaznenog postupka na obostrano prihvatljiv način.

5.3.4. *Donošenje presude na temelju sporazuma stranaka*

Postupak sporazumijevanja i donošenje presude na temelju sporazuma stranaka spada u oblik konsenzualnih postupaka. Njegove su posebnosti što se u tom postupku može ostvariti određeni pritisak na okrivljenikovu volju, a s druge strane odstupa se od pojedinih načela kaznenog postupovnog prava. Upravo zbog toga zakon predviđa stroge uvjete za donošenje sporazumne presude. Ti su uvjeti formalne i materijalne prirode. Formalni uvjeti su: a) obveza naznake vrste i mjere kaznenopravne sankcije čije se izricanje traži u pisanoj izjavi, b) obvezno prisustvo branitelja pregovorima stranaka, c) potpisivanje pisane izjave, d) mogućnost odustanka stranaka od prijedloga do donošenja presude, te e) vezanost suda pri izricanju osuđujuće presude prijedlogom stranaka oko predloženih kaznenopravnih sankcija. Materijalni uvjeti su: a) usklađenost sporazuma s odmjeravanjem kazne propisane zakonom, b) zakonitost sporazuma, te c) neki dodatni uvjeti na strani državnog odvjetnika.⁶⁴

Presudu na temelju sporazuma stranaka (*plea agreement*) u skraćenom postupku moguće je donijeti za kaznena djela s propisanom kaznom zatvora od osam do dvanaest godina.⁶⁵ Optužno vijeće donosi presudu na temelju sporazuma stranaka na osnovi dostavljene pisane izjave za donošenje takve presude. Ako sud utvrdi da su stranke suglasne sa sadržajem zahtjeva, odlučuje o prihvaćanju sporazuma, tako što može: 1) prihvatiti sporazum, te okrivljeniku presudom izreći kaznu te drugu kaznenopravnu sankciju ili mjeru koju su stranke predložile u izjavi (čl. 361. st. 2), ili 2) ne prihvatiti sporazum, ako njegovo prihvaćanje nije u skladu s odmjeravanjem kazne propisanim zakonom, ili sporazum inače nije zakonit, u kojem slučaju vijeće rješenjem odbija sporazum i

62 Usp. Tomašević, G., KPP, 2011, 203.

63 Usp. Pavišić, B., Komentar ZKP, 2011, 690.

64 O tome detaljnije: Krapac, D., KPP, 2010, 269-270.

65 Presuda na zahtjev stranaka u istrazi prema čl. 190a ZKP/97 mogla se donijeti samo za kaznena djela za koja je bila propisana kazna zatvora do deset godina.

nastavlja s ispitivanjem optužnice. Iz navedenog proizlazi da se presuda na temelju sporazuma stranaka donosi bez prethodnog potvrđivanja optužnice, dakle prije početka kaznenog postupka. Iako se time postiže učinkovitost i ekonomičnost postupka, jer se izbjegava najsloženiji stadij postupka – rasprava, takvo zakonsko rješenje, po nekima, nije nabolje.⁶⁶

Donesenom presudom mogu se izreći samo one kaznenopravne sankcije i mjere koje su stranke predložile u izjavi za donošenje presude na temelju sporazuma stranaka. Iz navedenog proizlazi da je optužno vijeće dužno ocijeniti zakonitost sporazuma (npr. za određeno kazneno djelo nije predviđena uvjetna osuda),⁶⁷ ali i visinu predložene sankcije, odnosno kazne (koju može ocijeniti kao prestrogu ili kao preblagu). To dalje znači da sud nije ovlašten cijeliti činjenično stanje kaznenog djela koje je predmet optužbe.

Stranke mogu pregovarati o uvjetima priznanja krivnje i nagodbe o sankciji i nakon potvrđivanja optužnice. Ako se radi o kaznenim djelima s propisanom kaznom zatvora od osam do dvanaest godina, predsjednik vijeća općinskog suda može odrediti *pripremno ročište*, na kojem se može donijeti presuda na temelju sporazuma stranaka.

U slučaju odbijanja sporazuma, optužno vijeće dostavlja optužnicu s raspravnim spisom sudskoj pisarnici radi određivanja rasprave (čl. 361. st. 4). Do donošenja presude stranke mogu odustati od podnesenog prijedloga sporazuma (čl. 362. st. 1). U tom slučaju prijedlog sporazuma i svi ostali podaci koji se odnose na njega izdvajaju se rješenjem iz spisa i predaju tajniku suda i ne mogu se razgledati ni upotrijebiti kao dokaz u kaznenom postupku.

Presuda donesena na temelju sporazuma stranaka mora imati sadržaj, kao i presuda kojom se optuženik proglašava krivim (čl. 455). Riječ je o posebnoj vrsti osuđujuće presude. Pisani otpravak presude mora sadržavati uvod, izreku i kratko obrazloženje, u kojem se navodi sporazum na temelju kojeg je presuda donesena (čl. 363. st. 2). Ta se presuda odmah objavljuje, a pisano sastavljena dostavlja strankama u roku od osam dana od objave.

Člankom 363. st. 3. je predviđeno da se presudom na temelju sporazuma stranaka uz kaznu zatvora i mjeru upozorenja *fizičkim osobama* mogu izreći i sljedeće sigurnosne mjere: a) obvezno psihijatrijsko liječenje (čl. 75. KZ), b) obvezno liječenje od ovisnosti (čl. 76. KZ), c) zabrana obavljanja zvanja djelatnosti ili dužnosti (čl. 77. KZ), d) protjerivanje stranca iz zemlje (čl. 79. KZ) i e) oduzimanje predmeta (čl. 80. KZ). Sigurnosne mjere koje se mogu izreći *pravni-*

66 O tome: Tomašević, G., KPP, 2010, bilj. 823, 189.

67 Usp. Tripalo, D., Tijek kaznenog postupka – kontrola optužnice, rasprava, pravni lijekovi, HLJKPP, br. 2/2008, 736.

im osobama prema Zakonu o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela (u daljnjem tekstu: ZOPOK),⁶⁸ su: a) zabrana obavljanja određenih djelatnosti ili poslova (čl. 16. ZOPOK), b) zabrana stjecanja dozvola, ovlasti, koncesija ili subvencija (čl. 17. ZOPOK), c) zabrana poslovanja s korisnicima državnog i lokalnih proračuna (čl. 18. ZOPOK) i d) oduzimanje predmeta (čl. 19. ZOPOK), te mjera oduzimanja imovinske koristi.⁶⁹ U pogledu troškova kaznenog postupka, vijeće može odrediti da se okrivljenik u cijelosti oslobađa troškova.

Presuda na temelju sporazuma stranaka ne može se pobijati žalbom zbog odluke o kaznenopravnoj sankciji, oduzimanju imovinske koristi, troškovima kaznenog postupka i imovinskopravnom zahtjevu (čl. 364. st. 1). Ta se presuda ne može pobijati žalbom ni zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja (čl. 470), osim ako je optuženik za dokaze o isključenju protupravnosti i krivnje saznao nakon donošenja presude. Presuda na temelju sporazuma stranaka može se pobijati samo zbog: a) bitne povrede odredaba kaznenog postupka (čl. 468) i b) povrede kaznenog zakona (čl. 469).

5.3.5. Ograničenje pojedinih temeljnih načela kaznenog postupka

Konsenzualni karakter postupka u kojem se donosi presuda na temelju sporazuma stranaka dovodi do odstupanja od pojedinih načela kaznenog postupka. Prije svega, nagodba između državnog odvjetnika i okrivljenika odstupa od dosljedne primjene načela legaliteta kaznenog progona, načela akuzatornosti i načela oficijelnosti kaznenog progona.⁷⁰ Okrivljenikovo priznanje krivnje odstupa od presumpcije okrivljenikove nedužnosti, pravila o teretu dokazivanja, te načela slobodne (sudske) ocjene dokaza. Posebno je odstupanje od primjene pravila da se presuda donosi na temelju činjenica i dokaza iznesenih na raspravi i da ta rasprava mora biti neposredna, javna, usmena i kontradiktorna, kao i to da sudska odluka mora biti obrazložena.⁷¹ Odstupa se i od potpunog prava na žalbu, koje uključuje pravo svakoga da od višeg suda zatraži ponovno razmatranje svoje presude i kazne. Opravdanje za odstupanje od navedenih načela nalazi se u pravnoj

68 Zakonu o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, Narodne novine, br. 151/2003, 110/2007, 45/2011.

69 Prijedlog za izricanje mjere oduzimanja imovinske koristi podnosi se u skladu sa Zakonom o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom i prekršajem, Narodne novine, br. 145/2010.

70 Usp. Krapac, D., KPP, 2010, 91-93.

71 Potpuno i pravilno obrazloženom presudom postiže se: kvaliteta odluke, stvara se informacijska osnova za odluku, te iskazuje poštivanje časti i dostojanstva subjekta o čijim pravima se odlučuje. Usp. Galligan, D. J., op. cit., 431 etc.

prirodi sporazuma stranaka koja se zasniva na međusobnim (dobrovoljnim) uzajamnim ustupcima s pozitivnim i korisnim učincima za obje strane.⁷²

5.4. Postupak izdavanja kaznenog naloga

5.4.1. *Pojam i pravna priroda kaznenog naloga*

Kazneni nalog je sudska odluka kojom se na prijedlog državnoga odvjetnika u posebnom, skraćenom postupku (*abbreviated criminal procedure*) izriču zakonom propisane kaznenopravne sankcije počiniteljima određenih kaznenih djela bez održavanja rasprave. Postupak izdavanja kaznenog naloga također predstavlja skraćeni oblik kaznenog postupanja. Kazneni nalog, kao mjera ubrzanja kaznenog postupka, svojevrsna je „ponuda“ okrivljeniku, koju on može, ali i ne mora, prihvatiti tako što protiv njega neće uložiti prigovor, na koji način se stvara „prešutni sporazum“ između državnog odvjetnika i suda s jedne, te okrivljenika s druge strane.⁷³ Time ne samo stranke već i sud ostvaruju svoje konkretne interese. Državno odvjetništvo lakše i brže dolazi do meritorne (konačne) odluke, sud se oslobađa vođenja redovitog skraćenog postupka, a optuženik je pošteđen neugodnosti i stigmatizacije javnog suđenja. Kazneni nalog je predviđen u gotovo svim suvremenim zakonodavstvima i smatra se najekonomičnijim oblikom skraćenog kaznenog postupanja.

Kazneni nalog kao pravni institut ima svoju *materijalnopravnu* i *postupovnopravnu* komponentu. Materijalnopravna komponenta sastoji se u dostatnoj količini dokaznog materijala, odnosno takvom činjeničnom stanju za koje se opravdano uzima da ne bi bilo bitno izmijenjeno ni nakon provedene rasprave, što znači da je dovoljno za donošenje kaznenog naloga kao osuđujuće presude za predmetno kazneno djelo. Postupovnopravna komponenta sastoji se u potpunoj suglasnosti svih triju glavnih kaznenopostupovnih subjekata. Sudac mora prihvatiti bez ikakvih izmjena zahtjev državnog odvjetnika za izdavanje kaznenog naloga. Okrivljenik se mora suglasiti s presudom o kaznenom nalogu, tako što neće izjaviti prigovor protiv te presude.⁷⁴

Posebnost toga postupka ogleda se u tome što se: (a) presudom odlučuje prije otvaranja rasprave, (b) presuda se donosi na temelju podataka kaznene pri-

72 Jedan od načina sporazumnog rješavanja sukoba nastalog kaznenim djelom je i mirenje ili posredovanje (medijacija, koncilijacija) koji također susrećemo u pojedinim zakonodavstvima.

73 Usp. Krapac, D., KPP, 2010, 90.

74 O postupku izdavanja kaznenog naloga prema ZKP BiH, v. Simović, N. M., *Krivično procesno pravo*, Banja Luka, 2009, 244-248, Sijerčić-Čolić, H., *Krivično procesno pravo*, Sarajevo, 2012, 167-174.

jave koja inače ne služi kao dokaz, (c) podaci kao dokazi nisu se izveli na neposredan, usmen i kontradiktoran način.⁷⁵ Navedene specifičnosti ukazuju da je postupak izdavanja kaznenog naloga poseban oblik skraćenog postupka.⁷⁶ Novine u ZKP/08 o kaznenom nalogu ogledaju se i u tome da je povišena visina kazne zatvora koja se može izreći uvjetnom osudom (čl. 54. st. 2), kazneni nalog može se izreći i protiv pravne osobe (čl. 540. st. 3), te su preciznije propisana prava oštećenika prilikom njegova izricanja (čl. 540. st. 4).⁷⁷

5.4.2. Opće pretpostavke za izdavanje kaznenog naloga

Prema čl. 540. st. 1, državni odvjetnik može u optužnici zatražiti da sud izda kazneni nalog za kaznena djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, a za koja nije nadležno vijeće, i u tom nalogu zatražiti da se okrivljeniku izreknu sljedeće kazne ili mjere: 1) novčana kazna u visini od deset do sto prosječnih dnevnih prihoda u Republici Hrvatskoj (čl. 51. st. 4. Kaznenog zakona), 2) uvjetna osuda s izricanjem kazne zatvora do jedne godine ili novčane kazne, ili sudska opomena, 3) oduzimanje imovinske koristi pribavljene kaznenim djelom, 4) objavljivanje presude s kaznenim nalogom u sredstvima javnog priopćavanja, 5) zabrana upravljanja motornim vozilom do dvije godine i 6) oduzimanje predmeta. Navedenim člankom taksativno su nabrojene kazne i mjere čije izricanje državni odvjetnik može zatražiti u zahtjevu za izdavanje kaznenog naloga,⁷⁸ što znači da se druge sankcije i mjere ne mogu izreći kaznim nalogom.⁷⁹

Iz dikcije navedene odredbe čl. 540. proizlaze materijalnopravne i procesnopravne pretpostavke za izdavanje kaznenog naloga. Materijalnopravne pretpostavke su: a) da je počinjeno kazneno djelo za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, a za koje nije nadležno vijeće nego sudac

75 O tome: Pavišić, B., KPP, 2011, 381. Usp. Ivičević Karas, E. – Novosel, D., Vrsta i mjere kazne primjenjive u instrumentu kaznenog naloga i njihov odnos prema izrečenim kaznama, HLJKPP, Zagreb, br. 2/2004, Novosel, D., Primjena kaznenog naloga u radu državnih odvjetnika, HLJKPP, Zagreb, br. 1/2002.

76 Pavišić, B., KPP, 2011, 381.

77 Mazalin, S., op. cit., bilj 19 na 768.

78 Hrvatsko rješenje propisuje dosta širok katalog sankcija i mjera koje državni odvjetnik može tražiti u zahtjevu za izdavanje kaznenog naloga. I njemačko i slovensko pravo također propisuju gotovo identične kaznenopravne sankcije i mjere, a švicarsko i srpsko pravo predviđaju još i bezuvjetnu kaznu zatvora.

79 O vrstama i mjerama kazni te drugih mjera koje je državno odvjetništvo zatražilo i koje su izričane u kaznenim nalogima, usp. istraživanja Ivičević, E. – Novosel, D., Vrste i mjere kazne primjenjive u instrumentu kaznenog naloga i njihov odnos prema izrečenim kaznama, HLJKPP, br. 2/2004, 698-699.

pojedinaac i b) da je državni odvjetnik za to kazneno djelo saznao temeljem vjerodostojnog sadržaja kaznene prijave. Procesnopravne pretpostavke su: a) da je zahtjev za izdavanje kaznenog naloga podnio državni odvjetnik kao ovlašteni tužitelj, b) da je u zahtjevu tražio izricanje zakonom određenih kaznenopravnih sankcija i mjera i c) da je u zahtjevu predložio izdavanje kaznenog naloga bez provođenja rasprave.⁸⁰

Poseban uvjet za izdavanje kaznenog naloga je okolnost da je državni odvjetnik za kazneno djelo saznao temeljem „vjerodostojnog sadržaja kaznene prijave“. Iako podaci u kaznenoj prijavi nisu dokaz u kaznenom postupku, već su samo osnova i povod državnom odvjetniku za kazneni progon,⁸¹ ne bi bilo ispravno govoriti o „vjerodostojnom sadržaju“ teksta kaznene prijave. Pa ipak, kako se uz kaznenu prijavu najčešće dostavljaju i izjave oštećenika, zapisnik o očevidu, nalaz i mišljenje vještaka, skica lica mjesta, fotodokumentacija i sl., sasvim je izvjesno da će državni odvjetnik svoju optužnicu temeljiti ne samo na tekstu kaznene prijave, već ponajprije na navedenim izjavama i materijalnim dokazima dostavljenim uz istu. Uostalom, svako započinjanje kaznenog progona mora se temeljiti na načelu legaliteta. Konačno, činjenično stanje koje proizlazi iz kaznene prijave i dostavljenih priloga mora biti takvo da bi se okrivljeniku i nakon provedene rasprave izrekla određena kazna ili kaznenopravna mjera.⁸²

Zakon je uredio i položaj žrtve, odnosno oštećenika u tom postupku tako što je odredio da državni odvjetnik u kaznenom nalogu treba predložiti da sud odluči o postavljenom imovinskopравnom zahtjevu.

5.4.3. Optužnica kojom se traži izdavanje kaznenog naloga

Zakon je čl. 540. st. 1. propisao da državni odvjetnik, ako su ispunjeni propisani zakonski uvjeti, može u optužnici zatražiti da sud izda kazneni nalog i izrekne okrivljeniku određenu kaznu ili mjeru bez provođenja rasprave. Nije, dakle, riječ o općoj, „običnoj“ optužnici. Ova optužnica sadrži poseban zahtjev kojega nema u općim optužnim aktima. Zakon ne određuje poseban sadržaj takve optužnice, iako bi to bilo potrebno. Ipak, bitni sastojci te optužnice bili bi: a) izričito postavljanje zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga, b) izricanje kaznenog naloga bez provođenja rasprave, c) prijedlog da se okrivljenika proglasi krivim za kazneno djelo iz optužnice i osudi i d) osuda okrivljenika na određenu

80 O materijalnopravnim i postupkovnopravnim pretpostavkama zahtijevanja i izdavanja kaznenog naloga, detaljnije v. Novosel, D., *Primjena kaznenog naloga u radu državnih odvjetništava*, HLJKPP, br. 1/2002, 60.

81 Usp. Pavišić, B., KPP, 2011, 200-201.

82 Krapac, D., ZKP, 2008, 678.

vrstu i/ili mjeru jedne ili više kaznenopravnih sankcija (čl. 540. st. 2. i 3). S druge strane, ne moraju postojati prijedlozi koji se odnose na održavanje rasprave, jer nje i nema u ovom postupku. Budući da se presuda kojom se izdaje kazneni nalog donosi bez provođenja rasprave, a da rasprava započinje čitanjem optužnice, državni bi odvjetnik mogao do tog trenutka izmijeniti prvobitnu optužnicu i nadopuniti je zahtjevom za izdavanje kaznenog naloga, ali ne i poslije toga.⁸³

Pravilno i potpuno formuliranje optužnice kojom se predlaže izdavanje kaznenog naloga neophodno je i zbog toga što sud taj nalog mora prihvatiti u onom sadržaju i obliku kako ga je postavio državni odvjetnik i ne smije ga ni u kojem pravcu mijenjati. To znači da sadržaj optužnice treba biti takav da je dovoljan za donošenje presude kojom se izdaje kazneni nalog kao podvrsta osuđujuće presude. Sud se ne mora složiti sa zahtjevom za izdavanjem kaznenog naloga. U tom će slučaju sudac pojedinac dostaviti optužnicu okrivljeniku uz pouku o pravu na odgovor i uz obavijest da sud nije prihvatio zahtjev za izdavanje kaznenog naloga (čl. 543. st. 2). U takvoj optužnici više ne bi bio pravno egzistirajući zahtjev za izdavanje kaznenog naloga. Međutim, takva optužnica ne bi sadržavala ni prijedloge vezane uz raspravu, uključujući i dokazne prijedloge. Time okrivljenik ostaje prikraćen za saznanje koji se dokazi protiv njega predlažu, što objektivno može ograničiti pripremu obrane na raspravi. Stoga bi pravilnije rješenje bilo, kada to već ne može učiniti sudac pojedinac, da državni odvjetnik, u optužnici u kojoj postavlja zahtjev za izdavanje kaznenog naloga, navede i sve prijedloge koji se odnose na raspravu, za slučaj da zahtjev za izdavanje kaznenog naloga ne bude prihvaćen. Jedino bi takva optužnica bila podobna i za donošenje presude kojom se izdaje kazneni nalog, ali i za provođenje rasprave, ako dođe do nje.⁸⁴

U čl. 341. st. 3. propisano je da prije podizanja optužnice osumnjičenik mora biti ispitan, osim ako je predloženo suđenje u odsutnosti. U praksi se postavilo pitanje da li ta odredba obvezuje državno odvjetništvo i u slučaju podizanja optužnice sa zahtjevom za izdavanje kaznenog naloga. Dosljedno poštujući tu zakonsku odredbu, državni odvjetnici ispituju osumnjičenika prije podizanja optužnice kojom traže izdavanje kaznenog naloga. Pa ipak, s pravnoteorijskog aspekta ne bi bilo nužno ispitivati osumnjičenika prije podizanja takve optužnice, što bi trebalo i zakonom izričito propisati. Naime, svestranijim tumačenjem više odnosnih zakonskih odredaba ZKP (čl. 520. i čl. 540. st. 1), moglo bi se zaključiti da obvezno ispitivanje

83 Usp. Krapac, D., ZKP, 2008, 678.

84 Usp. Pavišić, B., Komentar ZKP, 2011, 692-693.

osumnjčenika prije podizanja optužnice kojom se traži za izdavanje kaznenog naloga i nije izričita zakonska obveza.⁸⁵

Postupak izdavanja kaznenog naloga odstupa od sljedećih temeljnih načela kaznenog postupka: a) načela usmenosti i kontradiktornosti rasprave, b) odluka suda o kaznenom nalogu temelji se isključivo na pisanim aktima,⁸⁶ c) načela neposrednosti sudske ocjene dokaza, d) načela javnosti sudske rasprave, te nekih drugih.⁸⁷

5.4.4. Odluke suda povodom zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga

Ako se sud složi sa zahtjevom, sudac pojedinac će presudom izdati kazneni nalog. U presudi o kaznenom nalogu sud će navesti da prihvaća zahtjev državnog odvjetnika, te optuženiku izreći kaznu ili mjeru iz zahtjeva. Ako je državni odvjetnik predložio oduzimanje imovinske koristi pribavljene kaznenim djelom, a oštećenik je podnio imovinskopravni zahtjev, sud će dosuditi imovinskopravni zahtjev, ili oštećenika uputiti da svoj zahtjev može ostvarivati u parnici.

Kazneni nalog je podvrsta osuđujuće presude.⁸⁸ Donošenjem presude kojom je izdan kazneni nalog započinje kazneni postupak (čl. 17. st. 1. t. 3).⁸⁹ Sadržaj presude o kaznenom nalogu obuhvaća podatke iz čl. 455. i čl. 459. st. 1-3. U njoj mora biti navedeno da se prihvaća prijedlog državnog odvjetnika za izdavanje kaznenog naloga. U izreci presude okrivljenik se proglašava krivim za kazneno djelo koje mu je optužnicom stavljeno na teret. Pri tom treba navesti činjenični i pravni opis kaznenog djela i njegov zakonski naziv. Presuda sadrži i osudu na određenu kaznenopravnu sankciju ili mjeru iz zahtjeva, te odluku o imovinskopravnom zahtjevu, ako je bio postavljen. U obrazloženju presude navode se samo dokazi koji opravdavaju izdavanje kaznenog naloga (čl. 541. st. 2).⁹⁰

85 Usp. Petković, N. – Pajčić, M., Kazneni progon, istraga i optuživanje – nova iskustva, HLJKPP, br. 2/2011, 438.

86 Krapac, D., KPP, 2010, 108.

87 U povodu stajališta da bi se ispitivanjem osumnjičenika osigurala kontradiktornost postupka, zaštitila prava osumnjičenika uz poštivanje načela pravičnosti, izjasnio se i sam ESLJP u predmetu Hennings v. Germany, prema čijem stajalištu proizlazi da ustanova kaznenog naloga ne predstavlja povredu prava na pravično suđenje pred nadležnim sudom iz čl. 6. st. 1. EKLJP, ako je okrivljeniku osigurano pravno sredstvo protiv sudske odluke, koje dovodi do otvaranja rasprave u istom postupku pred istim sudom. V. presudu ESLJP Hennings v. Germany, 12129/86 od 23.11.1992.

88 Krapac, D., KPP, 2010, 268.

89 Tomašević, G., KPP, 2010, bilj. 763, 261.

90 O formi i bitnim sastojcima presude o izricanju kaznenog naloga, detaljnije v. Mrčela, M., Sporazumna presuda i druga problematika skraćenog kaznenog postupka, u: Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva, Inženjerski biro, Zagreb, 2005, 280-287.

Presuda kojom se izdaje kazneni nalog mora sadržavati pouku okrivljeniku o pravu na podnošenje prigovora protiv presude, u roku od osam dana po njezinom primitku, kao i upozorenje da će po proteku roka za prigovor, ako ne bude podnesen, kazneni nalog postati pravomoćan i da će se izrečena kazna izvršiti (čl. 541. st. 4).

Sudac pojedinac odbacit će zahtjev za izdavanje kaznenog naloga: 1) ako postoje razlozi za obustavu postupka iz čl. 380,⁹¹ 2) ako se radi o kaznenom djelu za koje se takav zahtjev ne može postaviti i 3) ako je državni odvjetnik zatražio izricanje kazne ili mjere koje po zakonu nije dopušteno (čl. 543). Treba razlikovati odbacivanje optužnice, od odbacivanja kaznenog naloga, u kojem slučaju sudac pojedinac odbacuje zahtjev za izdavanje kaznenog naloga, ali ne i optužnicu.

Prema čl. 543. st. 2, sudac pojedinac neće prihvatiti zahtjev za izdavanje kaznenog naloga, ako ocijeni: a) da podaci u optužnici ne pružaju dovoljno osnova za izdavanje kaznenog naloga, ili b) da se prema tim podacima može očekivati izricanje neke druge kazne ili mjere, a ne one koju je zatražio državni odvjetnik.⁹² U tim slučajevima sud će postupiti prema čl. 542. st. 4, tj. provesti kontrolu optužnice prema pravilima koja vrijede u skraćenom postupku.⁹³ Ako optužno vijeće potvrdi optužnicu, sudac pojedinac će zakazati raspravu koja teče po odredbama za skraćeni postupak. Ako optužno vijeće ne potvrdi optužnicu, rješenjem će staviti izvan snage kazneni nalog u odnosu na optuženika koji je podnio prigovor. Tako će postupiti i sudac pojedinac pri donošenju nove presude. Sudac pojedinac nije vezan na zahtjev državnog odvjetnika iz čl. 540, kao niti na zabranu iz čl. 13.

5.4.5. Prigovor protiv kaznenog naloga

Prema čl. 542. st. 1, presuda kojom je izdan kazneni nalog dostavlja se okrivljeniku i njegovom branitelju ako ga ima, te državnom odvjetniku i oštećeniku. Ako okrivljenik nema branitelja, a presuda se ne može dostaviti na njegovu dosadašnju adresu, u tom se slučaju okrivljeniku postavlja branitelj po službenoj dužnosti dok se ne sazna adresa okrivljenika. Njemu se dostavlja presuda, protiv koje on može izjaviti prigovor.

Protiv kaznenog naloga okrivljenik ili njegov branitelj mogu u roku od osam dana po primitku podnijeti *prigovor* (čl. 542). Prigovor treba shvatiti kao

91 Usp. Pavišić, B., Komentar ZKP, 2011, 694.

92 Usp. Pavišić, B., Komentar ZKP, 2011, 694-695.

93 U postupku za izdavanje kaznenog naloga presuda se donosi bez potvrđivanja optužnice. Sudska kontrola optužnice provest će se jedino ako okrivljenik podnese prigovor protiv presude s kaznenim nalogom. O tome detaljnije, v. Ivičević Karaš, E. – Kos, D., op. cit., 457.

očitovanje volje o neprihvatanju ponude, a ne kao poseban pravi pravni lijek. Izjavljivanjem prigovora raskida se konsenzualni odnos između stranaka, te stvara obvezu sudu da provede postupak po odredbama koje vrijede za vođenje skraćenog kaznenog postupka. Okrivljenik se može odreći prava na prigovor. Nakon započinjanja rasprave okrivljenik ne može odustati od podnesenog prigovora. U prigovoru se mogu predložiti dokazi u korist obrane, ali on ne mora biti obrazložen.

Ako je prigovor pravovremen i podnesen od ovlaštene osobe, sud dostavlja optužnicu optužnom vijeću radi ispitivanja u smislu čl. 562. st. 2. Optužno vijeće ispituje optužnicu u sjednici vijeća bez sudjelovanja stranaka u smislu čl. 344, te je li optužnica podignuta na temelju vjerodostojne kaznene prijave (čl. 542. st. 5). Također utvrđuje je li optužnica podnesena od ovlaštenog tužitelja, je li propisno sastavljena, te je li podnesena u propisanim rokovima. Ako optužno vijeće ne potvrdi optužnicu, rješenjem stavlja izvan snage kazneni nalog u odnosu na optuženika koji je podnio prigovor.⁹⁴ Na isti način postupaju i sud prilikom donošenja nove presude nakon provedene rasprave povodom podnesenog prigovora.

5.4.6. Rasprava i presuda povodom prigovora

Prigovor okrivljenika protiv kaznenog naloga dovodi do obvezatnog zakazivanja rasprave po pravilima o skraćenom postupku.⁹⁵ Raspravu povodom prihvaćenog prigovora sudac pojedinac provodi izvođenjem dokaza koji su priloženi kaznenoj prijavi, te dokaza koje je okrivljenik predložio u korist svoje obrane u prigovoru. Tok rasprave se odvija po propisima za provođenje rasprave u skraćenom postupku za kaznena djela s propisanom kaznom zatvora do osam godina.

Ako nema dovoljno dokaza o krivnji, sudac pojedinac će osloboditi okrivljenika optužbe. U tom slučaju presudu kojom je izdan kazneni nalog stavlja izvan snage. Sud će donijeti presudu kojom proglašava krivim i osuđuje okrivljenika za kazneno djelo iz optužnice ako su provedenim dokazima potvrđeni navodi optužnice. U tom slučaju sadržajno potvrđuje raniju presudu i ostavlja je na snazi. Moguće je i preinačenje ranije presude, npr. u odluci o kazni. U navedenim slučajevima sudac pojedinac nije vezan zahtjevom državnog odvjetnika iz čl. 540. (u pogledu predložene kazne i mjere), kao ni

⁹⁴ Kada optužno vijeće ne potvrdi optužnicu, ono bi istovremeno moralo odbaciti optužnicu ovlaštenog tužitelja, jer ona više ne može egzistirati, a što zakonom nije predviđeno. O tome: Pavičić, A. – Bonačić, M., op. cit., 515.

⁹⁵ Usp. Tomašević, G., KPP, 2010, 190.

zabranom *reformatio in peius* iz čl. 13, što znači da sud prilikom donošenja presude povodom prigovora može donijeti odluku koja je za okrivljenika nepovoljnija od one donesene presudom kojom je izdan kazneni nalog, što bi moglo predstavljati znatno odstupanje od temeljnih prava okrivljenika u kaznenom postupku. S druge strane, predviđanjem zabrane *reformatio in peius* kazneni bi nalog izgubio svoj osnovni smisao postojanja, a to je pojednostavljenje, ubrzanje i ekonomičnost kaznenog postupka. Ta bi zabrana mogla stimulirati okrivljenike na podnošenje prigovora bez straha da im se u tom slučaju može izreći stroža sankcija od one izrečene u presudi kojom se izdaje kazneni nalog.⁹⁶

5.4.7. Žalba protiv presude kojom je izdan kazneni nalog

ZKP/08 kao novi institut poznaje pravo na žalbu državnog odvjetnika protiv presude o kaznenom nalogu. Prema odredbi čl. 545. protiv presude o kaznenom nalogu državni odvjetnik ima pravo *žalbe* o kojoj odlučuje viši sud. Takvu žalbu nije predviđao ZKP/97. Sada je pravo državnog odvjetnika na podnošenje žalbe protiv presude o kaznenom nalogu izrijekom propisano, npr. zbog mogućih postupovnih ili materijalnih povreda u presudi o kaznenom nalogu.⁹⁷ Međutim, ako okrivljenik podnese prigovor protiv iste presude, žalba državnog odvjetnika postaje bespredmetna.

5.4.8. Prednosti i nedostaci kaznenog naloga

Glavna prednost postupka za izdavanje kaznenog naloga je njegova ekonomičnost. Osnovni nedostatak je taj što je u tom postupku moguće izreći okrivljeniku uvjetnu kaznu zatvora do jedne godine, bez njegovog prethodnog ispitivanja pred sudom,⁹⁸ što je protivno pravu okrivljenika da bude saslušan pred sudom. Nadalje, mogućnost izdavanja kaznenog naloga za brojna kaznena djela mogla bi dovesti do toga da okrivljenici ne shvate ozbiljno težinu i pogibeljnost i tih kaznenih djela. Realnost je da se za većinu tih kaznenih djela predlažu i izriču blage kaznenopravne sankcije.⁹⁹ Primjerice, za kazneno djelo s propisanom kaznom zatvora do pet godina, najteža kazna koja se može izreći kaznenim nalogom je uvjetna kazna zatvora do jedne godine. Vrlo je upitno i zakonsko rješenje po kojem je sudac pojedinac vezan prijedlogom državnog odvjetnika o vrsti i

96 Ivičević, E. – Novosel, D., op. cit., 678.

97 Usp. Pavišić, B., Komentar ZKP, 2011, 697.

98 Neka zakonodavstva, npr. BiH, Srbije i Poljske, predviđaju ispitivanje optuženika pred sudom prije donošenja presude s kaznenim nalogom.

99 Tako, Roxin, C., Strafprozessordnung, München, 1998, 371-372.

mjeri kazne, odnosno druge mjere koju će izreći u presudi s kaznenim nalogom. To je suprotno općem pravilu o izboru vrste i mjere kazne od strane suda.

5.4.9. Položaj oštećenika u postupku izricanja kaznenog naloga

Državni odvjetnik u svom zahtjevu za izdavanje kaznenog naloga, osim izricanja određenih kaznenopravnih sankcija, treba predložiti i odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu oštećenika i oduzimanju imovinske koristi pribavljene kaznenim djelom. Upravo o tim zahtjevima i donesenoj odluci ovisi položaj oštećenika u postupku izdavanja kaznenog naloga. Naime, ZKP je u čl. 540. st. 4. propisao da će državni odvjetnik, ako je oštećenik postavio imovinskopravni zahtjev, predložiti sudu da odluči o tom zahtjevu. S tim u vezi valja posebno istaknuti da u slučajevima kada dolazi u obzir oduzimanje imovinske koristi pribavljene kaznenim djelom, postoji obveza državnog odvjetnika da o tome obavijesti oštećenika i na taj način mu omogući postavljanje imovinskopravnog zahtjeva.¹⁰⁰

Čl. 541. st. 1. propisuje da ako postoji konkurencija između postavljenog imovinskopravnog zahtjeva (od strane oštećenika) i oduzimanja imovinske koristi pribavljene kaznenim djelom (od strane državnog odvjetnika), sud je ovlašten dosuditi oštećeniku imovinskopravni zahtjev. Ako ga ne dosudi, oduzet će imovinsku korist pribavljenu kaznenim djelom, a oštećenika će sa njegovim imovinskopravnim zahtjevom uputiti na parnicu. To znači da imovinskopravni zahtjev oštećenika ima prednost pred mjerom oduzimanja imovinske koristi pribavljene kaznenim djelom, što ukazuje na povoljniji položaj oštećenika u postupku izdavanja kaznenog naloga.

5.5. Postupak izricanja sudske opomene

Prema čl. 546. ZKP, sudska se opomena izriče presudom. U postupku u kojem se izriče, ako nije što drugo predviđeno, primjenjuju se odredbe Zakona koje se odnose na presudu kojom se optuženik proglašava krivim. Posebno je propisano da se u izreci presude kojom se izriče sudska opomena, uz osobne podatke o optuženiku, navodi da je optuženik kriv za djelo koje je predmet optužbe i zakonski naziv kaznenog djela. U obrazloženju presude sud će iznijeti kojim se razlozima vodio pri izricanju sudske opomene. Presuda kojom je izrečena sudska opomena objavljuje se odmah nakon završetka rasprave s bitnim razlozima, te upozorenjem da više ne čini kaznena djela. Za odricanje od prava na žalbu i pisanu izradu presude primjenjuje se odredba čl. 537. st. 2.

100 Usp. Pavičić, A. – Bonačić, M., op. cit., str 515.

Presuda kojom se izriče sudska opomena može se pobijati zbog svih razloga navedenih u čl. 467. Odluka o sigurnosnim mjerama, troškovima kaznenog postupka, oduzimanju imovinske koristi ili o imovinskopravnom zahtjevu, može se pobijati zato što sud nije pravilno primijenio sigurnosnu mjeru ili oduzimanje imovinske koristi, odnosno što je odluku o troškovima kaznenog postupka ili imovinskopravnom zahtjevu donio protivno zakonskim odredbama.

6. Zaključak

Skraćeni kazneni postupci u hrvatskom kaznenom procesnom pravu u novom su ZKP/08 uređeni na osnovi uređenja u ZKP/97, ali sa značajnim novinama koje se ogledaju u proširenju njihove primjene, uvođenju novih procesnih ustanova u tom postupku, promjeni položaja i ovlasti nekih subjekata (npr. suca pojedinca), proširenoj mogućnosti primjene kaznenog naloga te, što je posebno važno, uređenju toka skraćenog kaznenog postupka na drugi način. Pored pojednostavljenog i skraćenog kaznenog postupka, predviđeni su i drugi mehanizmi ubrzanja kaznenog postupanja, kao što su proširene mogućnosti odlučivanja državnog odvjetnika po načelu svrhovitosti (oportuniteta) te omogućavanje konsenzualnih postupanja u formi očitovanja o krivnji, sporazumijevanja stranaka o uvjetima za priznanje krivnje i nagodbe o sankciji. Kada je riječ o usklađenosti domaćeg zakonodavstva s aktualnim tendencijama u tom području, moguće je istaknuti da je i u hrvatskom kaznenom procesnom zakonodavstvu povećan broj skraćenih oblika kaznenog postupanja normativno-pravno uređenih sukladno Preporuci R(87) 18 Vijeća Europe o pojednostavljenju kaznenog pravosuđa. Zaključno se može ustvrditi da je hrvatsko kazneno procesno zakonodavstvo prihvatilo općeprihvaćene legislativne standarde otprije prihvaćene u europskim nacionalnim zakonodavstvima i međunarodnom pravu. Pozitivnim zakonskim rješenjima o skraćenim oblicima kaznenog postupanja na zadovoljavajući je način uspostavljena ravnoteža između nastojanja za djelotvornošću kaznenog postupka i potrebe poštivanja temeljnih ljudskih prava okrivljenika u tim postupcima.

7. Literatura

- Bayer, V., Kazneno procesno pravo – odabrana poglavlja, knjiga II, Zagreb 1995.
- Bejatović, S., *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2008.
- Brkić, S., Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme, Novi Sad, 2004.

- Đurđević, Z., Suvremeni razvoj hrvatskog kaznenog procesnog prava s posebnim osvrtom na novelu ZKP iz 2011, HLJKPP, br. 2/2011.
- Đurđić, V., Krivično procesno pravo – posebni dio, Niš, 2011.
- Grubač, M., Krivično procesno pravo, Beograd, 2008.
- Ivičević Karas, E. – Novosel, D., Vrsta i mjere kazne primjenjive u instrumentu kaznenog naloga i njihov odnos prema izrečenim kaznama, *HLJKPP*, br. 2/2004.
- Krapac, D., i suradnici, Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije, Zagreb, 2010.
- Krapac, D., Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupovnog prava, Zagreb, 2008.
- Mazalin, S., Skraćeni postupak i ostali posebni postupci u Prijedlogu Zakona o kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2/2008.
- Mrčela, M., Presuda na zahtjev stranaka u istrazi, HLJKPP, Zagreb, 2/2002.
- Mrčela, M., Sporazumna presuda i druga problematika skraćenog kaznenog postupka, u: Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva, Inženjerski biro, Zagreb, 2005.
- Novosel, D., Primjena kaznenog naloga u radu državnih odvjetnika, HLJKPP, br. 1/2002.
- Krstulović, A., Nagodbe stranaka u suvremenom kaznenom postupku, Zagreb, 2007.
- Orlandi, R., Procedimenti speciali, u: Conso, G. – Grevi, V., Compendio di procedura penale, Seconda edizione, Cedam, Padova, 2000.
- Petković, N. – Pajčić, M., Kazneni progon, istraga i optuživanje – nova iskustva, HLJKPP, br. 2/2011.
- Pradel, J., Droit penal compare, 2-e ed, Paris, 2002.
- Pradel, J. – Corstens, G., Droit penal europeen, 2-e ed, Paris, 2002.
- Pavišić, B., Komentar Zakona o kaznenom postupku, Rijeka, 2011.
- Pavišić, B., Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku, HLJKPP, br. 2/2008.
- Pavišić, B., i suradnici, Kazneno postupovno pravo, Rijeka, 2012 (2011).
- Pesquie, B., Introduction to Part 1, u: European Criminal Procedures, (Delmas-Marty, M. / Spencer, J. R. (eds.) Cambridge, 2002, 80.
- Pavičić, A. – Bonačić, M., Skraćeni postupak prema novom Zakonu o kaznenom postupku, HLJKPP, br. 2/2011.
- Roxin, C., Strafprozessordnung, München, 1998.
- Simović, N. M., Krivično procesno pravo, Banja Luka, 2009.
- Sijerčić-Čolić, H., Krivično procesno pravo, knjiga II, Sarajevo, 2012.

- Škulić, M., Krivično procesno pravo, Beograd, 2010.
- Tomašević, G., Kazneno procesno pravo, Split, 2011.
- Tripalo, D., Novosti u posebnim postupcima i skraćenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2/2002.
- Načela za izradu novog Zakona o kaznenom postupku od 9.2.2007.
- Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine, br. 158/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12 – Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske br. U44–48/2009 od 19.7.2012, Narodne novine, br. 143/12.
- Zakon o kaznenom postupku – ZKP/97, Narodne novine, br. 110/97, 27/98, 58/99, 112/99, 58/02, 143/02, 62/03, 178/04 i 115/06.
- Kazneni zakon, Narodne novine, br. 125/2011.
- Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09.
- Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije, Službeni glasnik RS, br. 72/2011.
- Zakonik o krivičnom postupku Republike Crne Gore, Službeni list Crne Gore, br. 57/09.
- Zakon o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom i prekršajem, Narodne novine, 145/2010.
- Preporuka Vijeća Europe R(87)18.
- Preporuka Vijeća Europe R(99)19.

The author in this paper presents summary proceedings in Croatian criminal procedural law under the new Code of Criminal Procedure in 2008. In particular indicate on the most important news in this matter, reflected in legislative expansion use summary proceedings, changing the position of some subjects, and an extended application of the criminal order. Work includes other mechanisms shortened the procedure, such as greater possibilities for making the prosecutor by the principle of opportunity and negotiate on the conditions of pleading guilty and agreeing on a sanction. When it comes to harmonization of domestic legislation with the current trends in this field, the author concludes that the Croatian criminal procedural legislation adopted legislative standards already adopted in European national legislation and international law. Positive legal decisions on short forms of criminal proceedings in a satisfactory way is a balance between the creation of the effectiveness of the criminal proceedings and the need to respect the fundamental human rights of the defendant in these proceedings.

Key words: *summary proceedings, principle of opportunity, criminal order, negotiate on the conditions of pleading guilty and agreeing on a sanction.-*

Veljko TURANJANIN,
Pravni fakultet Univerziteta
u Kragujevcu
Višnja MILEKIĆ,
Pravni fakultet Univerziteta
u Kragujevcu

Prikaz
Primljeno:

**Prikaz regionalne konferencije „POJEDNOSTAVLJENE FORME
POSTUPANJA U KRIVIČNIM STVARIMA – REGIONALNA
KRIVIČNOPROCESNA ZAKONODAVSTVA
I ISKUSTVA U PRIMENI“
(Beograd, 20-21. maja 2013. god.)**

Pod pokroviteljstvom OEBS-Misije u Srbiji u Beogradu je 20-21. maja 2013. godine održana regionalna konferencija pod nazivom „*Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima: Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*”. Na konferenciji se diskutovalo o izuzetno značajnoj problematici za krivičnoprocesna zakonodavstva država regiona. Konferencija je okupila 26 autora iz Srbije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske, Slovenije i Makedonije, koji su predstavili svoje referate. Pozdravne reči naučnom skupu uputili su: gospodin Dragomir Milojević, v.f. predsednika Vrhovnog kasacionog suda Srbije, dr Danilo Nikolić, državni sekretar u Ministarstvu pravde i državne uprave, gospodin Vladimir Vukčević, tužilac za ratne zločine Republike Srbije, ambasador Vensen Dežer, šef delegacije Evropske unije u Srbiji i ambasador Peter Burkhard, šef Misije OEBS u Srbiji. Nakon pozdravnih reči prof. dr Stanko Bejatović, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu i predsednik Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu i gospodin Ivan Jovanović, pravni savetnik Misije OEBS-a u Srbiji predstavili su zbornik radova pripremljen za konferenciju.

Uvodni referat pod nazivom „*Pojednostavljene forme postupanja kao bitno obeležje reformi krivično-procesnog zakonodavstva zemalja u regionu*“ imao je prof. dr Stanko Bejatović. Kroz rad je izvršena analiza pitanja u vezi sa pojednostavljenim formama postupanja u regionu, koja je pokazala njihovu sve veću prisutnost u krivičnoprocesnim zakonodavstvima država regiona. Pojednostavljene forme postupanja su uzele različite pojavne oblike, što je prihvatila i teorija krivičnog procesnog prava, ali i praksa, iako su konstatovane ne male razlike u njihovoj normativnoj razradi u navedenim državama. Ipak, u radu je naglašeno da zakonodavac u normativnoj razradi većeg broja pitanja u ovoj problematici u novom ZKP-u Republike Srbije nije sledio preovlađujuće stavove struke, odustajući od usvajanja predloženih izmena i dopuna ovog zakonskog teksta, a koji posao u svakom slučaju treba da bude nastavljen kako bi krivičnoprocesno zakonodavstvo Srbije dobilo zakonska rešenja koja su u skladu sa većinskim zalaganjem struke.

Referat pod nazivom „*Osnovna načela krivičnog procesnog prava i pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima*” izložio je prof. dr Vojislav Đurđić, redovni profesor Pravnog fakulteta u Nišu. U referatu je iznet zaključak da preuređenje osnovnih načela krivičnog postupka i propisivanje garancija prava na odbranu koje nisu prilagođene javnotužilačkoj istrazi i stranački oblikovanom glavnom pretresu bude sumnju da li je novim Zakonikom o krivičnom postupku osigurano pravično suđenje, budući da su brojna zakonska rešenja koja dovode u pitanje načelo pravičnog postupka, dok su drugim zakonskim odredbama ograničena i načela neposrednosti i kontradiktornosti.

O odnosu načela materijalne istine sa pojednostavljenim procesnim formama u referatu pod nazivom „*Odnos načela istine i pojednostavljenih formi krivičnog postupanja*” govorio je prof. dr Milan Škulić, redovni prof. Pravnog fakulteta u Beogradu. Načelo materijale istine, koje se u klasičnom evropsko-kontinentalnom krivičnoprocesnom zakonodavstvu shvata kao jedan od suštinskih principa krivičnog postupka, u Srbiji je postalo jedno od najdiskutovanijih načela, a što je u neposrednoj vezi sa reformom krivičnoprocesnog zakonodavstva. Analizirajući odnos ovog načela sa drugim načelima krivičnog procesnog prava, a pre svega sa načelom oportuniteta, te pojedinim oblicima pojednostavljenog postupanja, a pre svega sa sporazumom o priznanju krivice i sumarnog okončanja glavnog pretresa na osnovu priznanja krivice optuženog, te postupcima za izricanje krivičnih sankcija bez glavnog pretresa, autor je zaključio da je u novom ZKP-u došlo do pogrešnog i štetnog devalviranja načela istine.

U referatu pod nazivom „*Osnovne karakteristike sistema krivične istrage u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine i njen uticaj na pojednostavljenje krivičnog postupka*” akademik prof. dr Miodrag Simović, redovni profesor

Pravnog fakulteta u Banjoj Luci i potpredsednik Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, je zaključio da su u dosadašnjoj primeni zakona o krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini sadržani brojni argumenti koji idu u prilog tužilačkom u odnosu na sudski koncept istrage, koji doprinosi efikasnijem krivičnom postupku i znatno većem stepenu aktivnosti tužioca, te dosta jasnijem i adekvatnijem načinu regulisanja odgovornosti za neefikasnost istrage. Takođe, trebalo bi raditi na saradnji između ovlašćenih službenih lica i tužilaštava, jer je, sa jedne strane, neophodno da ovlašćena službena lica pristanu na određene mere institucionalne reforme, a posebno da učine znatne napore da bi se delotvorno podigao nivo njihove transparentnosti, profesionalnosti i odgovornosti, dok je, sa druge strane, neophodno ojačati kapacitet sudova za kontrolu istrage i osnažiti vanjsku nezavisnost tužilaštava i unutrašnji nadzor u njima.

Pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom zakonodavstvu Slovenije objasnio je prof. dr Vid Jakulin, redovni profesor Pravnog fakulteta u Ljubljani. U radu pod nazivom „*Pojednostavljene forme postupanja u kazneno-procesnom zakonodavstvu Slovenije*”, autor je, pre svega, istakao da se navedene forme u slovenačkom Zakonu o krivičnom postupku mogu podeliti na skraćeni krivični postupak i pojednostavljene procesne forme u prethodnom postupku (gde spadaju poravnanje i obustava krivičnog gonjenja) i u postupku pred sudom (gde postoji postupak izdavanja kaznenog naloga i sporazum o priznanju krivice), ali da se, uprkos činjenici da ove forme pojednostavljenog postupanja mogu da doprinesu bržem i efikasnijem razrešenju krivičnih slučajeva, neka od normativno razrađenih rešenja smatraju diskutabilnim, pa zbog toga zaključuje da neće doprineti većoj pravičnosti i povećanju poverenja građana u pravosuđe. Istu problematiku u Crnoj Gori obradio je u referatu pod nazivom „*Pojednostavljene forme postupanja u novom ZKP-u Crne Gore*” i prezentovao na konferenciji prof. dr Drago Radulović, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore. Predstavljajući rešenja zastupljena u crnogorskom pravu, autor je zaključio da efikasnost krivičnog postupka nije statička kategorija van prostora i vremena, već je vezana za stanje u društvu i uslovljena njegovom homogenošću, usled čega zakone, bez obzira na to koliko ih radili pod uticajem stranog zakonodavstva ili sugestija stranih eksperata, treba usklađivati sa stvarnošću kako bi bili zaista primenljivi.

Kroz referat „*Ubrzanje postupka kao jedan od ciljeva reforme krivičnog postupka u Republici Makedoniji*”, prof. dr Gordan Kalajdžijev, redovni profesor na Pravnom fakultetu „Justinijan Prvi“ u Skoplju, je istakao, objašnjavajući ubrzane postupke (skraćeni krivični postupak, medijaciju i kazneni nalog) da je, kao i u drugim državama regiona, pojednostavljenje i ubrzanje krivičnog postupka bio jedan od glavnih ciljeva reforme, u kom cilju je napušten kako suds-

ki koncept istrage, tako i sudski paternalizam u celini, zbog čega sud ne samo da više neće snositi deo tereta dokazivanja nego ima prekluziju i na predlaganje dokaza od strane stranaka.

Nakon uvodnih izlaganja o pojednostavljenim formama postupanja izloženo je devet referata o sporazumu o priznanju krivičnog dela u zemljama regiona. Prvi referat, pod nazivom „*Sporazumi o priznanju krivičnog dela kao reprezentativna forma pojednostavljenog postupanja u krivičnim stvarima*”, izneo je dr Danilo Nikolić, državni sekretar u Ministarstvu pravde i državne uprave Republike Srbije. U svom izlaganju objasnio je promene u normativnom regulisanju sporazuma, budući da je ovaj pravni institut u Srbiji usavršen i prilagođen potrebama pravnog sistema, zatim postupak njegovog zaključenja, sadržaj i sudsku ocenu sporazuma, te presudu donetu ovim putem.

O iskustvima Tužilaštva za organizovani kriminal u primeni instituta sporazuma o priznanju krivičnog dela u istoimenom koautorskom referatu gospodina Miljka Radisavljevića, tužioca za organizovani kriminal Republike Srbije i gospodina Predraga Četkovića, Višeg savetnika u Tužilaštvu za organizovani kriminal govorio je kolega Četković, koji je u svom izlaganju zaključio da su iskustva Tužilaštva za tri i po godine od početka primene ovog pravnog instituta bogata i uglavnom pozitivna, ali da još uvek ima dilema vezanih za primenu sporazuma koje dosadašnja praksa nije rešila. Zatim, o primeni instituta u Tužilaštvu za ratne zločine, govorila je gospođa Snežana Stanojković, zamenik tužioca za ratne zločine Republike Srbije, koja je priložila referat „*Iskustva Tužilaštva za ratne zločine u primeni sporazuma o priznanju krivičnog dela*”, zaključujući da se u praksi institut pokazao kao opravdan i da je dao dobre rezultate, posebno naglasivši da je njegovom primenom do svog punog izražaja došlo načelo procesne ekonomije, jer se sud, oštećeni, svedoci, veštaci, stranke i branioци ne moraju izlagati dodatnim troškovima vezanim za glavni pretres.

Budući da se u Bosni i Hercegovini sporazum o priznanju krivice primenjuje već deset godina, dr Veljko Ikanović, sudija Vrhovnog suda Republike Srpske, izložio je rad pod nazivom „*Pregovaranje o krivici nakon desetogodišnje primjene u Bosni i Hercegovini*”, u kome je zaključio da se sporazum o priznanju krivice uspešno primenjuje u Republici Srpskoj, te da je prihvaćen mnogo lakše nego što se to očekivalo, što ne znači da nije bilo određenih problema, dilema i nerazumevanja i danas prisutnih, ali koje fleksibilna sudska praksa rešava na prihvatljiv način, utirući time put za buduće zakonske promene. Takođe, o pojedinim oblicima pojednostavljenog postupanja u Bosni i Hercegovini govorio je gospodin Damjan Kaurinović, predsednik Apelacionog suda Brčko Distrikta, u referatu „*Potvrđivanje optužnice i izjašnjavanje o krivici kao oblici pojednostavljenog krivičnog postupka u BiH*”, smatrajući da te

dve procesne forme predstavljaju pojednostavljene procesne forme i obavezne procesne radnje, čije je uvođenje u krivične postupke Bosne i Hercegovine opravdalo očekivanja sa aspekta efikasnosti i ekonomičnosti krivičnog postupka i prava na suđenje u razumnom roku.

Kolege iz Makedonije priložile su tri referata o pregovaranju i sporazumevanju o krivici u ovoj državi. Najpre, prof. dr Gordana Lažetić-Bužarovska, profesor Pravnog fakulteta „Justinijan Prvi“ u Skoplju, izložila je rad „*Postupak sporazumevanja prema ZKP Republike Makedonije*“, zaključujući da odredbe novog ZKP-a Makedonije lociraju koncept kaznene pravde u okviru savremenih evropsko-kontinentalnih sistema s izraženim akuzatorskim elementima, a čiji je cilj povećanje efikasnosti i ekonomičnosti kaznene pravde, ali i dužno poštovanje garancije odbrane optuženog i prava oštećenog, s tim što je nesporna činjenica da će samo pravilna primena sporazumevanja u praksi omogućiti efikasniji i brži krivični postupak koji neće ići na uštrb pravičnosti postupanja i odmeravanja krivične sankcije. Referat „*Nova uloga javnog tužioca u ubrzanim postupcima u Makedoniji s posebnim osvrtom na dogovaranje*“ predstavila je Maja Koneska, tužilac u Tužilaštvu za organizovani kriminal i korupciju u Makedoniji, stavivši poseban akcenat na način na koji se štite prava oštećenog u postupku pregovaranja. Konačno, neizbežno je sporazum o priznanju krivice posmatrati i sa strane branioca optuženog u krivičnom postupku, te je rad „*Postupak dogovora o krivici s aspekta branioca*“ izložio gospodin Deljo Kadiev, advokat iz Skoplja, objasnivši način na koji treba pristupiti pregovaranju, zaštiti integriteta drugog učesnika u postupku, neophodnost poznavanja predmeta i dokaza, obavezu upoznavanja optuženog o svim činjenicama, momenat do kojeg je moguće dogovaranje u Makedoniji, te samo dogovaranje i ročište na kome se odlučuje o sporazumu.

Poslednji referat iz ove oblasti, pod nazivom „*Pritvor u skraćenom krivičnom postupku i u sporazumu o priznanju krivice*“, izneo je gospodin Siniša Važić, sudija Apelacionog suda u Beogradu, koji je naglasio da je lična sloboda jedan od temeljnih uslova koji načelno svi treba da uživaju i da na nju imaju pravo, a da se ograničavanja prava na istu moraju smatrati izuzetkom, dok pritvor, kao najteža mera kojom se obezbeđuje prisustvo okrivljenog, posebno traži i zahteva brižljivu ocenu, te odgovoran pristup suda kada o njemu odlučuje, naročito objašnjavajući dilemu koja se pojavila u sudskoj praksi u slučaju zaključenja sporazuma o priznanju krivice kada pritvor nije element sporazuma, ali okrivljeni smatra da bi ga trebalo pustiti na slobodu do momenta pozivanja od strane ustanove za izdržavanje krivičnih sankcija.

Drugog konferencijskog dana predstavljeno je devet referata, kroz koje su autori prikazali različite forme pojednostavljenog postupanja u krivičnim

stvarima u državama regiona. Uvodne napomene su dali gospođa Romana Švajger, šefica Odelenja za vladavinu prava i ljudska prava OEBS misije u Srbiji, i prof. dr Stanko Bejatović, nakon čega su autori predstavili svoje radove. Kroz referat pod nazivom „*Državni tužilac kao subjekt skraćениh i pojednostavljenih krivičnih postupaka u Sloveniji*”, prof. dr Zvonko Fišer, generalni državni tužilac Republike Slovenije, objasnio je da Slovenija spada u red retkih država koje još uvek nisu reformisale svoj krivični postupak u pravcu koji preovladava u Evropi počev od kraja osamdesetih godina dvadesetog veka i osvrnuo se na novije pravne institute slovenačkog krivičnog procesnog prava koji dovode do skraćениh ili pojednostavljenih postupaka. Predstavio je slovenačko iskustvo, s posebnim osvrtom na ulogu državnog tužioca kao organa gonjenja u javnom interesu, koje se odnosi na uslovno odloženo krivično gonjenje, poravnanje, nalog za kažnjavanje i sporazum o priznanju krivice, posebno naglašavajući da stranke imaju mogućnost da se dogovore i o drugačijem sastavu suda nego što je to zakonom propisano.

U koautorskom radu pod nazivom „*Oportunitet krivičnog gonjenja i dosadašnja iskustva u njegovoj primeni*”, dr Goran Ilić, zamjenik Republičkog javnog tužioca Republike Srbije i mr Jasmina Kiurski, zamjenik Apelacionog javnog tužioca u Beogradu, prikazali su primenu oportuniteta krivičnog gonjenja u praksi Republike Srbije u periodu od nepunih deset godina i ukazali na njegov značaj i probleme u samoj primeni. Autori su zaključili da je potrebno pre svega stvoriti uslove za rad javnih tužilaca i motivisati ih za primenu načela oportuniteta kada su posredi lakša krivična dela, kako bi sa jedne strane rasteretili sudove, a sa druge strane više pažnje i vremena posvetili obradi složenih i kompleksnih predmeta i tako omogućili punu efikasnost pravosudnog sistema. O istoj problematici u Crnoj Gori govorio je dr Radomir Prelević, advokat iz Podgorice, u referatu pod nazivom „*Oportunitet krivičnog gonjenja kao pojednostavljena forma rješavanja krivične stvari u Crnoj Gori*”, u kome je, uz prethodnu analizu pozitivnopravnog regulisanja načela oportuniteta krivičnog gonjenja i analitičkih podataka o njegovoj primeni u Crnoj Gori, izveo zaključke da odredbe Zakonika o krivičnom postupku iz 2009. godine, zatim Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku od 2011. godine, kao i Pravilnik o odloženom krivičnom gonjenju iz 2010. godine predstavljaju optimalan pravni okvir za valjanu primenu načela oportuniteta krivičnog gonjenja i da Državno tužilaštvo Crne Gore kontinuirano primenjuje zakonske odredbe o ovom načelu.

Skraćene krivične postupke u Republici Hrvatskoj objasnio je dr Tadija Bubalović, docent Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, u radu pod nazivom „*Skraćeni kazneni postupci u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu*”, u kome je

istakao da je hrvatsko krivično procesno zakonodavstvo prihvatilo opšteprihvaćene legislativne standarde ranije usvojene u evropskim nacionalnim zakonodavstvima i međunarodnom pravu, kao i da je pozitivnim zakonskim rešenjima o skraćenim oblicima postupanja na zadovoljavajući način uspostavljena ravnoteža između nastojanja za delotvornošću krivičnog postupka i potrebe poštovanja temeljnih ljudskih prava okrivljenog u tim postupcima. Analizu skraćenog krivičnog postupka u evropskom krivičnom pravu izložio je prof. dr Berislav Pavišić, redovni profesor na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Rijeci, u radu pod nazivom „*Neka pitanja skraćenog kaznenog postupka u evropskom kaznenom pravu*”, istakavši da skraćeni krivični postupak u važećem krivičnom pravu ima veliki značaj i da u njemu valja razvijati alternativne ustanove krivičnog prava i propisati mogućnosti priznavanja krivice za određeno krivično delo, jer je osnovno pravo svake osobe da prizna određenu činjenicu, bez obzira što to može uticati na utvrđivanje istine.

Referat „*Postupak za izdavanje kaznenog naloga: procesno zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini i regionalni uporednopravni osvrt*“ predstavila je prof. dr Hajrija Sijerčić-Čolić, redovni profesor na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, u kome je istakla da je zajednička težnja u svim pojednostavljenim oblicima vođenja krivičnog postupka ubrzanje raspravljanja o krivičnom događaju i izricanje sankcije ili mere uz uvažavanje osnovnih procesnih prava optužene osobe, kao i da se u Bosni i Hercegovini ne posvećuje dovoljno pažnje ovim temama, a čiji je sistem opterećen ne samo složenijim i teškim krivičnim delima, već i onim koja se svrstavaju u red lakših i jednostavnijih.

Problematiku skraćenog krivičnog postupka u Srbiji u zemaljama regiona izložili su Ivan Jovanović i Miroljub Stanisavljević, pravni savetnici u Odeljenju za ljudska prava i vladavinu prava u Misiji OEBS u Srbiji, u koautorskom radu „*Skraćeni krivični postupak u krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije i zemalja regiona*”, u kome su naveli da sve zemlje regiona, s izuzetkom Bosne i Hercegovine, poznaju skraćeni krivični postupak u tradicionalnom smislu i propisuju ga sa određenim varijacijama, kao i da se praksa primene skraćenog postupka po novom ZKP Srbije očekuje od oktobra 2013. godine, te da će ona pokazati koliko su ispunjena očekivanja od ovog oblika pojednostavljenog postupka u pogledu doprinosa željenom opštem porastu efikasnosti krivičnog postupka i suzbijanja kriminaliteta, kao i da li je do toga došlo na uštrb nekih zagarantovanih prava okrivljenog.

Razmatrajući primenu pojednostavljenih formi postupanja u prekršajnim postupcima u Bosni i Hercegovini, prof. dr Ljubinko Mitrović, vanredni profesor Univerziteta u Banjoj Luci, u referatu pod nazivom „*Pojednostavljene forme postupanja u prekršajnim stvarima BiH*”, zaključio je da prezentovani

statistički pokazatelji izdatih prekršajnih naloga, kao i obrazložene dobre i loše strane ove forme postupanja u prekršajnim stvarima, govore u prilog tome da je koncept prekršajnog naloga postigao svoj osnovni cilj, a to je uvođenje jednog efikasnog, svrshodnog i ekonomičnog procesnog instituta, dok je istovremeno eliminisan dotadašnji postupak naplate novčane kazne na licu mesta kao posebne forme postupanja prekršajnih organa koja je bila izuzetno česta u zemljama regiona, egzistirajući sa nizom mana i primedbi od kojih se najveća odnosila svakako na široko prisutnu korupciju lica koji su bili nadležni za naplatu novčane kazne na licu mesta.

Poslednji izloženi referat pod nazivom „*Oduzimanje imovinske koristi i pojednostavljene forme postupaka u krivičnim stvarima*”, predstavlja koautorski rad mr Aleksandra Jevšeka, koordinatora IPA projekta za BiH i mr Milimira Govedarice, načelnika Odeljenja za finansijske istrage i otkrivanje imovine stečene izvršenjem krivičnog djela u BiH – RS, u kome su istakli da je, prilikom potpisivanja sporazuma o priznanju krivice u kome se izriče i mera oduzimanja imovinske koristi pribavljene izvršenjem krivičnog dela potrebno precizirati sprovođenje i osiguranje izvršenja ove mere, od koje će zavisiti i pravosnažnost sporazuma o priznanju krivice – presuda. Neizvršenjem mere oduzimanja imovinske koristi stečene izvršenjem krivičnog dela gubi se smisao, pravičnost i objektivnost izrečene kazne. Takođe, sva krivična zakonodavstva u BiH je neophodno usaglasiti sa standardom „negativnih procesnih pretpostavki“ i omogućiti oduzimanje imovine stečene izvršenjem krivičnog dela i u slučaju da je krivični postupak obustavljen iz zakonom određenih razloga, a postoji verovatnoća da je pribavljena imovina stečena izvršenjem krivičnog dela.

Na kraju rada konferencije učesnici su usvojili sledeće zaključke i preporuke:

I. Učesnici konstatuju punu opravdanost održavanja konferencija ovakvog karaktera i upućuju reči zahvalnosti Misiji OEBS-a u Srbiji na organizaciji konferencije.

II. Učesnici konferencije se zalažu za nastavak organizacije sličnih konferencija jer one doprinose razvoju i afirmaciji krivičnog prava, ujednačavanju krivičnog zakonodavstva država koje imaju sličnu pravnu tradiciju, proširivanju i učvršćivanju veza pravnik država regiona. Kao takve one su i u funkciji ostvarivanja ključnih ciljeva reforme krivičnog zakonodavstva država regiona koja je u toku.

III. Jedinствен je stav učesnika konferencije da su pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima neizostavan instrument efikasnosti krivičnog postupka i podržavaju njihovo normiranje u krivičnim procesnim zakonodavstvima država regiona i njihovu praktičnu primenu u skladu sa razlozima njihovog ozakonjenja.

IV. Konstastuju se ne male razlike u normativnoj razradi pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima i postojanje ne malog broja pitanja koja treba da budu posebno uzeta u obzir u budućim zakonodavnim aktivnostima država regiona iz krivičnopravne oblasti.

V. Stavovi izneseni na konferenciji mogu da budu osnova u budućoj normativnoj razradi pojednostavljenih formi postupanja i njihovoj praktičnoj primeni na prostoru država čiji predstavnici učestvuju u radu konferencije.

VI. O zauzetim stavovima u radu konferencije učesnici će obavestiti nadležna ministarstva svojih država i nevladine asocijacije iz krivičnopravne oblasti.

VII. Učesnici konferencije će se založiti da usvojeni zaključci i preporuke budu objavljeni u časopisima sa krivičnopravnom tematikom država regiona i na taj način omogućiti upoznavanje šire stručne javnosti sa njihovim sadržajem.

INSTRUKCIJE AUTORIMA

1. Radovi se dostavljaju u elektronskoj formi, na disketi ili via email:
skup@sezampro.rs ili zoranstev_iksi@yahoo.com
2. Autori treba da dostave apstrakt, naslov i ključne reči i na engleskom jeziku.
3. Autori treba da dostave i naziv institucije u kojoj su zaposleni, kao i email i broj telefona
4. Neophodni elementi bibliografije navode se isključivo sledecim redosledom:
 - Prezime autora i početno slovo imena;
 - Godina izdanja u zagradi;
 - Za časopise volumen i broj strana, a za knjige mesto izdavanja i naziv izdavača;
 - Naslovi knjiga i nazivi časopisa štampaju se kurzivom;
 - U Bibliografiji se navode samo one reference na koje se autor članka eksplicitno poziva u tekstu. Ime autora koji se citira navodi se u originalu.
5. Uredivački odbor klasifikovaće članke u sledeće kategorije:
 - originalni naučni rad;
 - monografska studija;
 - pregledni članak;
 - naucna kritika, polemika i osvrti
6. Svi radovi se recenziraju
7. Recenzije su anonimne

